

Študenti UL v delovnem okolju (ŠULDO)

Projektno delo za pridobitev praktičnih izkušenj in znanj študentov
v delovnem okolju 2022/2023

RAZVOJ IN ODPORNOST PAMETNIH MEST IN SKUPNOSTI NA PODROČJU JAVNE VARNOSTI – ENAKOVREDNA VLOGA ŽENSK PRI ZAGOTAVLJANJU MIRU IN VARNOSTI

Projektna študija

RAZVOJ IN ODPORNOST PAMETNIH MEST IN SKUPNOSTI NA PODROČJU JAVNE VARNOSTI – ENAKOVREDNA VLOGA ŽENSK PRI ZAGOTAVLJANJU MIRU IN VARNOSTI

Projektna študija

Avtorji (študentska skupina):

Lovro Bobnar, Alin Jakomin, Lovrena Jeromelj, Gala Martinčič in Veronika Novak (Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani)
Natalija Hudin in Ivan Simić (Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani)
Janja Šlebir (Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani)
Sonja Baloh Barovič in Arinna Marin (Fakulteta za turistične študije - Turistica, Univerza na Primorskem)

Urednica in pedagoška mentorica:

prof. dr. Vasilka Sancin (Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani)

Delovna mentorja:

Ana Robnik (Kontron d. o. o.) in dr. Uroš Kerin (ELES d. o. o.)

Zunanji strokovni sodelavec:

mag. Bečir Kečanović (Inštitut za razvoj vključujoče družbe)

Izdala in založila:

Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Založba Pravne fakultete (zanjo Irena Kordež, direktorica)

Cena:

brezplačni izvod

Ljubljana, avgust 2023

1. Elektronska izdaja, 2023

© Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani. | Vse pravice pridržane.

Brez pisnega dovoljenja založnika je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki. Odstranitev tega podatka je kazniva.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 165995011

ISBN 978-961-7162-13-4 (PDF)

KAZALO

KAZALO	I
SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV	IV
POVZETEK.....	VI
I. NAMEN IN CILJI PROJEKTA	1
1. NAMEN PROJEKTA	1
2. OPREDELITEV CILJEV.....	2
II. PAMETNO MESTO IN JAVNA VARNOST	4
1. PAMETNO MESTO.....	4
1.1. Koncept pametnega mesta	4
1.2. Horizontalna tehnološka področja pametnih mest s poudarkom na informacijski, varnosti in umetni inteligenci	6
2. ODPORNO MESTO	11
3. JAVNA VARNOST	12
4. VPLIV PAMETNEGA MESTA NA MIR IN VARNOST	14
III. ENAKOVREDNA VLOGA ŽENSK PRI ZAGOTAVLJANJU MIRU IN VARNOSTI	16
1. SODELOVANJE ŽENSK V PAMETNIH MESTIH.....	16
2. KONFLIKTI IN ŽENSKE.....	19
2.1 VPLIVI KONFLIKTOV NA ŽENSKE.....	19
2.2 ŽENSKE IN VZPOSTAVLJANJE MIRU.....	20
3. POMEN KIBERNETSKE VARNOSTI ZA DRUŽBENI MIR IN VARNOST	26
3.1 PREGLED OBSTOJEČIH UKREPOV REPUBLIKE SLOVENIJE NA PODROČJU KIBERNETSKE VARNOSTI IN ANALIZA POTENCIALNIH MOŽNIH IZBOLJŠAV	26
3.2 KIBERNETSKA VARNOST IN VLOGA ŽENSK.....	27
IV. TEORETIČNA IZHODIŠČA GLEDE POLOŽAJA ŽENSK V GOSPODARSTVU Z OCENO STANJA..	28
1. VLOGA ŽENSK V GOSPODARSTVU	28

2. VKLJUČEVANJE ŽENSK V GOSPODARSTVO	29
2.1 Načini za vključevanje žensk v gospodarstvo.....	30
3. VPLIV SODELOVANJA ŽENSK NA VODSTVENIH POLOŽAJIH NA POVEČANJE GOSPODARSKE RASTI TER NJIHOV PRISPEVEK K MIRU IN VARNOSTI.....	31
4. NAČINI ZA USTVARJANJE VARNIH IN SPODBUDNIH OKOLIJ.....	35
5. ANALIZA AKTOV IN PREPOZNAVA NAJVEČJIH PROBLEMOV/POMANJKLJIVOSTI V RS, ODPRAVA KATERIH BI POVEČALA SODELOVANJE ŽENSK V GOSPODARSTVU RS.....	36
5.1 Uvod.....	36
5.2 Zakon o enakih možnostih žensk in moških (ZEMŽM).....	37
5.3 Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških	38
V. ŽENSK E IN ZNANOST	42
1. ŽENSK E NA PODROČJIH STEM	42
1.1. STEM	42
1.2 Statistika in predstavitev problema	43
1.3. Razlogi za pomanjkanje žensk v poklicih STEM	44
1.4 Posledice pomanjkanja žensk v STEM	45
1.5 Vpliv pandemije covid-19 na ženske v STEM	46
VI. ŽENSK E IN TURIZEM.....	47
1. VLOGA ŽENSK V TURISTIČNEM GOSPODARSTVU.....	47
2. TURIZEM V POVEZAVI Z MIROM IN VARNOSTJO.....	48
3. PAMETNI TURIZEM	48
VII. SKUPNE UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA.....	50
VIII. SEZNAM VIROV IN LITERATURE	54
1. MONOGRAFIJE	54
2. ČLANKI.....	54
3. PRAVNI VIRI.....	55
3.1. MEDNARODNE POGODBE	55
3.2. DOKUMENTI OZN.....	55
3.3. DOKUMENTI EU	56
3.4. NORMATIVNI AKTI RS	56
3.5. STRATEŠKI DOKUMENTI RS	57
4. SPLETNI VIRI	57

KAZALO SLIK

SLIKA 1: PROJEKCIJA IN IZBOLJŠANJE BDP NA PREBIVALCA ZARADI ENAKOSTI SPOLOV	29
SLIKA 2: STOPNJE DELOVNE AKTIVNOSTI IN BREZPOSELNOSTI (20–64 LET), EU-27, 2022	32
SLIKA 3: PLAČNA VRZEL MED SPOLOMA V LETU 2021	34

SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV

Agenda ŽMV – Agenda o ženskah, miru in varnosti

BDP – bruto družbeni proizvod

CTR – cilji trajnostnega razvoja

ČP – človekove pravice

EK – Evropska komisija

EP – Evropski parlament

EU – Evropska unija

IKT - informacijska in komunikacijska tehnologija

IT – informacijska tehnologija

JU – javna uprava

LS – lokalna skupnost

MHP – mednarodno humanitarno pravo

MOM – mednarodne operacije in misije

MZEZ – Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve

OM – odporno mesto

OPV – občinski program varnosti

OT - omogočitvena tehnologija

OZN – Organizacija združenih narodov

PM – pametno mesto

PMiS – Pametna mesta in skupnosti

PT – pametni turizem

RS – Republika Slovenija

SB – Svetovna banka

SRIP – Strateško razvojno inovacijsko partnerstvo

STEM – Science, Technology, Engineering, and Mathematics

SURS – Statistični urad Republike Slovenije

UI – umetna inteligenca

UNESCO – Organizacija združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo

URS – Ustava Republike Slovenije

VRS – Vlada Republike Slovenije

VS – Varnostni svet Organizacije združenih narodov

ZN – Združeni narodi

idr. – in drugi

npr. – na primer

t. i. – tako imenovani

POVZETEK

Študija interdisciplinarno povezuje tematiko pametnih mest in enakovredno vlogo žensk pri zagotavljanju miru in varnosti, vključno preko vloge žensk v gospodarstvu. V študiji so intersekcijsko zajete vsebine o enakovredni vlogi žensk pri zagotavljanju miru in varnosti ključne za javno varnost in vzdrževanje miru oziroma za povečanje odpornosti v pametnih mestih in skupnostih, za njihov trajnostni in gospodarski razvoj. Analiza Akcijskega načrta Republike Slovenije za izvajanje resolucij Varnostnega sveta Združenih narodov o ženskah, miru in varnosti za obdobje 2018–2020 je pokazala, da kljub pomenu in vlogi gospodarstva pri doseganju zastavljenih ciljev, gospodarski sektor ali vloga podjetij nista omenjena niti z besedo. Cilj študije je zapolniti omenjene vrzeli v sistemskem in institucionalnem pogledu in prispevati k pripravi novega akcijskega načrta. Iz rezultatov študije je možno sklepati, da razvoj pametnih mest temelji na konceptih vključevanja (inkluzije), enakih možnosti in razpravljajoče (deliberativne) demokracije, varne družbe in odpornosti gospodarstva. Poseben poudarek je na izhodiščnih strategijah Slovenije o trajnostnem razvoju, industrijskem razvoju, trajnostni pametni specializaciji, sistemu javne varnosti, odprti znanosti ter znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti. Tudi pri razvoju pametnega mesta vedno večjo vlogo igra umetna inteligenca, saj lahko učinkovito obdela ogromne količine podatkov, kar v primerjavi s tradicionalnimi načini, ob ustrezni zakonodaji in regulativi, omogoča neprimerljivo večje priložnosti za napredek in delovanje mest, prepoznavo izzivov in sprejemanje odločitev za izboljšanje mestnega življenja. V študiji je bilo ugotovljeno, da je treba več pozornosti nameniti krepitvi odpornosti pametnega mesta, vključno z informacijsko in kibernetično varnostjo. Opolnomočenje žensk na gospodarskem, socialnem in družbenem področju ima ključno vlogo pri zagotavljanju miru in varnosti. Spodbujanje enakih priložnosti za ženske v gospodarstvu prispeva k dolgoročni stabilnosti in odpornosti gospodarstva, tudi v času pred, med in po samem konfliktu oz. drugi krizi.

KLJUČNE BESEDE:

Enake možnosti, enakovredna vloga žensk, ženske v gospodarstvu, javna varnost, mir in varnost, pametno mesto, pametni turizem, STEM, trajnostni razvoj, umetna inteligenca, informacijska in kibernetična varnost.

SUMMARY

The study makes interdisciplinary links between smart cities and women's equal role in peace and security, including through women's role in the economy. The study intersects with themes on women's equal role in peace and security that are key to public safety and peacekeeping, or to increasing resilience in smart cities and communities, for their sustainable and economic development. The analysis of the Action Plan of the Republic of Slovenia for the Implementation of the UN Security Council Resolutions on Women, Peace and Security for the period 2018-2020 shows that despite the importance and role of the economy in achieving the set goals, there is not a single mention of the economic sector or the role of business. The aim of the study is to fill the mentioned gaps in the systemic and institutional aspect and to contribute to the preparation of a new action plan. The results of the study suggest that the development of smart cities is based on the concepts of inclusion, equal opportunities and deliberative democracy, a safe society and a resilient economy. Particular emphasis is placed on Slovenia's baseline strategies on sustainable development, industrial development, sustainable smart specialisation, the public security system, open science and scientific research and innovation. Artificial intelligence is also playing an increasingly important role in smart city development, as it can efficiently process huge amounts of data, which, with appropriate legislation and regulation, provides unparalleled opportunities for cities to progress and function, identify challenges and make decisions to improve urban life, compared to traditional methods. The study concludes that more attention should be paid to strengthening smart city resilience, including information and cyber security. Women's economic, social and societal empowerment plays a key role in ensuring peace and security. Promoting equal opportunities for women in the economy contributes to the long-term stability and resilience of the economy, including before, during and after a conflict or other crisis.

KEY WORDS:

Equal opportunities, women's empowerment, women in business, public safety, peace and security, smart cities, smart tourism, STEM, sustainable development, artificial intelligence, information and cyber security.

I. NAMEN IN CILJI PROJEKTA

1. NAMEN PROJEKTA

Glavni namen projekta, ki je potekal od 22. marca 2023 do 21. avgusta 2023 in v okviru katerega je nastala ta študija, je bil, skladno z razpisnimi pogoji, povezovanje visokošolskih zavodov z gospodarskim sektorjem v lokalnem okolju ter izvajanje inovativnih prožnih oblik učenja za razvoj kompetenc in praktičnih izkušenj študentov v delovnem okolju.¹

Študentke in študenti (v nadaljevanju: projektna skupina) so projekt izvajali pod vodstvom pedagoške mentorice prof. dr. Vasilke Sancin (Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani) in usmeritvami delovne mentorice mag. Ane Robnik (Kontron, d. o. o. po preimenovanjih, ob prijavi Iskratel, d. o. o., Kranj, ob podpisu pogodbe S&T Iskratel d. o. o.) ter ob spremljanju delovnega mentorja dr. Uroša Kerina (ELES, d. o. o.). Izjemno pomemben je bil tudi prispevek zunanjega strokovnega sodelavca mag. Bečirja Kečanovića (Inštitut za razvoj vključujoče družbe). V skladu z glavnim namenom je bila projektna skupina pri pridobivanju znanja za razvoj kompetenc in praktičnih izkušenj z inovativnostjo usmerjena v raziskovanje uporabnih (aplikativnih) virov, normativnega okvira in delovnega okolja državnih organov, organov lokalne samouprave, organizacij javnega sektorja ter javnih in zasebnih gospodarskih subjektov oziroma podjetij.

Za uresničevanje glavnega namena so bili že s projektno prijavo uokvirjeni določeni cilji, ki so prikazani v nadaljevanju tega uvodnega poglavja. Projektna skupina se je pri doseganju teh ciljev poleg klasičnih metod, prikazanih v naslednjem poglavju s temeljnimi pojmi in metodološkimi pojasnili, posluževala novega in učinkovitejšega pristopa k zapolnjevanju vrzeli med posameznimi disciplinami oziroma področji – na eni strani družboslovja in humanistike, na drugi strani bliskovitega tehnološkega razvoja ob podpori znanstvenih področij, zajetih v skupnem okviru naravoslovja, tehnologije, inženiringa in matematike - STEM. V praksi se tovrstne vrzeli med posameznimi disciplinami in področji čedalje bolj kažejo kot ena glavnih ovir trajnostnemu razvoju in produktivnosti, okrevanju in povečanju odpornosti družbenega in gospodarskega področja na podnebne spremembe, naravne in druge nesreče ter na neželena in škodljiva, odklonska ravnanja ljudi.²

¹ Pravna fakulteta UL, Študenti v delovnem okolju (ŠULDO).

² Prim.: Urad RS za Makroekonomske analize – UMAR, Poročilo o razvoju za leto 2022.

Z okrevanjem po svetovni krizi zaradi pandemije covid-19 so omenjene vrzeli z vsem neskladjem, ki ga povzročajo, predmet različnih znanstvenih raziskav, primerjalnih analiz in obdobjih poročil javnih ustanov, ki so tudi v Sloveniji pristojne za spremljanje uresničevanja svetovnih ciljev trajnostnega razvoja. Navedeno poročilo UMAR za leto 2022, npr., ugotavlja, da so vrzeli (antinomije) in neskladje v institucionalnem okviru Slovenije med strateškimi tveganji in ovirami napredka, produktivnosti, konkurenčnosti in blaginje na družbenem in gospodarskem področju. Zato je učinkovitejši pristop k zapolnjevanju vrzeli v sistemskem in institucionalnem pogledu tudi v tem projektu prepoznan kot glavni problem in izziv pri uresničevanju njegovega namena in ciljev. Pojavne oblike in posledice vrzeli pa niso tipične le za področje gospodarstva, ampak so tudi v ugotovitvah projektne skupine posledica očitnega neskladja predvsem v sistemu normativnega urejanja in upravljanja skupnih oziroma javnih zadev ter doseganja ciljev trajnostnega razvoja in povečanja odpornosti tudi pri delovanju mest in skupnosti in končno države.³

2. OPREDELITEV CILJEV

Ob upoštevanju glavnega namena, problematike in predmeta raziskovanja, opredeljenih z naslovno temo *Razvoj in odpornost pametnih mest in skupnosti na področju javne varnosti – enakovredna vloga žensk pri zagotavljanju miru in varnosti*, je bil poseben poudarek pri projektu od vsega začetka namenjen **enakovredni vlogi žensk pri zagotavljanju miru in varnosti**. Izkušnje s krizo zaradi pandemije covid-19 je namreč pokazalo, da je ta prekomerno vplivala tudi na ženske v gospodarstvu. Z izbruhom pandemije covid-19 so morale ženske s stopnjevanjem kriznih razmer ob večjem naporu pri opravljanju delovnih nalog in posebnosti krize v njihovem delovnem okolju pogosto prevzeti še dodatne druge vloge in obveznosti v lokalni skupnosti in družinskem okolju, zlasti pri vzgoji in oskrbi otrok in starejših.⁴

Projektna skupina je zasledovala naslednje cilje:

- 1) Ob upoštevanju metodologije Slovenske strategije pametne specializacije S4⁵ ter dobre prakse Strateškega razvojnega inovacijskega partnerstva Pametna mesta in skupnosti (SRIP

³ Pravna fakulteta UL, spletna stran projekta: Razvoj in odpornost pametnih mest in skupnosti na področju javne varnosti; prim.: Poročilo UMAR, op. cit. št. 2.

⁴ Ibid.

⁵ Slovenska strategija pametne specializacije - S4 je bila med razpisom in izvajanjem tega projekta prenovljena s Slovensko strategijo pametne specializacije - S5. Izvajanje S4 je namreč potekalo v obdobju 2014-2020. Strategija S5 pa je predvidena za programsko obdobje 2021-2027. Medpodročno usklajevanje za prehod od S4 k prenovljeni S5, vključno z navedenim SRIP PMiS, v času trajanja tega projekta še poteka. Sam način izvajanja S5 pa ostaja enak kot pri S4. Ob različici, S4 in S5 namreč temeljita na istem modelu razvojnega sodelovanja, ki poudarja tesnejše, institucionalizirano in predvsem usklajeno sodelovanje med državo, gospodarstvom, institucijami znanja in drugimi relevantnimi deležniki na področju raziskav, razvoja in inovacij. Zato tudi ni bilo nobene potrebe, da bi se način dela projektne skupine kakorkoli spreminjal, prim.: Izvajanje in prenova Slovenske strategije pametne specializacije - iz S4 v S5.

PMiS), vertikala Varnost⁶ z namenom spodbujanja povezovanja in sodelovanja visokošolskega sistema z gospodarstvom, izvajanje prožnih oz. izkustvenih oblik učenja in izmenjave uporabnega znanja na konkretnem primeru naslovljenih področij oziroma naslovne teme projekta. Študentje so tako pridobivali uporabno znanje in konkretne izkušnje za neposredno udejstvovanje pri uresničevanju projektnih idej in pridobivanju izkušenj iz prakse, razvijali podjetnost, inovativnost, kreativno razmišljanje in ustvarjalnost tudi za večjo zaposljivost po zaključku študija in lažji prehod v delovno okolje.

- 2) Priprava priporočil za prenovo Akcijskega načrta Republike Slovenije za izvajanje resolucij Varnostnega sveta ZN o ženskah, miru in varnosti za obdobje 2018–2020. Posebna pozornost je bila namenjena pomenu in vlogi gospodarstva pri doseganju zastavljenih ciljev enakovredne vloge žensk pri zagotavljanju miru in varnosti. Rezultati projekta in priporočila pristojna ministrstva pozivajo, da v priprave na prenovo izvedbenega dokumenta o ženskah, miru in varnosti v čim večjem številu vključujejo mlade, zlasti ženske, jih na ta način opolnomočijo in spodbujajo k tvornemu sodelovanju pri zagotavljanju varnosti.
- 3) Vzpostaviti osnove za nadaljevanje življenjskega ciklusa projekta skladno s predmetom, namenom in cilji javnega razpisa »Projektno delo za pridobitev praktičnih izkušenj in znanj študentov v delovnem okolju 2022/2023«.

⁶ SRIP Pametna mesta in skupnosti, vertikala Varnost.

II. PAMETNO MESTO IN JAVNA VARNOST

Temeljni pojmi in opredelitve v okviru Projekta izhajajo iz strateških dokumentov RS, saj projektna skupina izhaja iz predpostavke, da so uradni dokumenti RS pojmovno usklajeni z evropskimi in mednarodnimi strateškimi dokumenti na tem področju.

1. PAMETNO MESTO

1.1. Koncept pametnega mesta

Na ravni Evropske unije (EU) opredelitev pametnega mesta (PM) poda Evropska komisija (EK). Ta definira PM kot mesto, ki uporablja tehnološke rešitve za izboljšanje upravljanja in učinkovitosti mestnega okolja.⁷ Študija *Smart Cities – Ranking of European medium sized cities* opredeli in opiše šest (6) prednostnih področij PM: pametno gospodarstvo, pametni ljudje, pametno upravljanje, pametna mobilnost, pametno okolje in pametno življenje.⁸

Na nacionalni ravni opredelitev PM poda vlada Republike Slovenije (VRS), ki navaja, da je PM sposobno učinkovito upravljati vire za zadovoljevanje družbenih, gospodarskih in okoljskih potreb v korist prebivalcev.⁹ Poleg navedenih obstajajo še druge definicije PM, večini pa je skupno to, da pametna mesta in skupnosti (PMiS) z uporabo naprednih tehnoloških rešitev prebivalcem nudijo najvišjo možno kakovost bivanja.

PMiS predstavljajo eno izmed prednostnih področij S4 (kot tudi v nadaljevanju Slovenske strategije trajnostne pametne specializacije S5), ki določa strategijo za krepitev konkurenčnosti slovenskega gospodarstva s krepitvijo njegove inovacijske sposobnosti, diverzifikacijo obstoječe industrije in storitvenih dejavnosti ter rast novih in hitro rastočih industrij oz. podjetij.¹⁰ S4 je strateško usmerjena v »trajnostne tehnologije in storitve za zdravo življenje, ki naj RS umestijo kot zeleno, aktivno, zdravo in digitalno regijo, z vrhunskimi pogoji za ustvarjanje in inoviranje, usmerjeno v razvoj srednje in visoko tehnoloških rešitev na nižnjih področjih«.¹¹

Za doseganje tega cilja so bila oblikovana *strateška razvojna in inovacijska partnerstva*, med njimi tudi Strateško razvojno in inovacijsko partnerstvo Pametna mesta in skupnosti (SRIP PMiS), ki ima v S5 pet (5) fokusnih področij oz. vertikal: Zdravje, Energetska in druga oskrba, Mobilnost, transport in logistika, Varnost in Kakovost urbanega bivanja v ekosistemu PM, z razliko od S4, ko je bilo teh vertikal šest (6) in sta bili Kakovost urbanega bivanja in Ekosistem PM samostojni vertikali. Področja pa so medsebojno prepletena in povezana z IKT

⁷ European Commission, Smart cities.

⁸ Glej več: Pichler Milanović Nataša, idr. Smart Cities – Ranking of European medium-sized cities, str. 10-12.

⁹ Vlada RS, Digitalizacija družbe, Pametna mesta in skupnosti.

¹⁰ Vlada RS, S4, str. 4.

¹¹ Ibid, str. 7.

horizontalno mrežo.¹² Ena izmed vertikal SRIP PMiS je vertikala Ekosistem PM v S4 oziroma Kakovost urbanega bivanja v ekosistemu pametnega mesta v S5, ki oblikuje strategijo razvoja ekosistema PM ter vključuje razvoj in vzpostavitev povezovalne platforme, digitalizacijo posameznih področij PM, identifikacijo med-področnih verig in razvoj horizontalnih rešitev, postopno rast ekosistema in izvajanje podpornih aktivnosti.¹³

SRIP PMiS PM definira kot kraj, ki z uporabo digitalnih rešitev omogoča učinkovitejše storitve za prebivalce in podjetja. Ekosistem PM tako presega le uvajanje IKT na posamezna področja, ampak predstavlja nov način vodenja in načrtovanja mesta s ciljem zagotoviti prebivalcem čim višjo kakovost bivanja. Gre za skupno in usklajeno delovanje deležnikov v več karakteristikah PM s ciljem zagotoviti pametnejšo rabo pametnega omrežja, izboljšano oskrbo z vodo, primernejše odstranjevanje odpadkov, učinkovitejšo razsvetljavo in ogrevanje stavb, bolj interaktivno in odzivno mestno upravo, zadovoljevanje potreb starajočega se prebivalstva in varnejše javne prostore.

Cilji S4 in S5 ter prednostnega področja PMiS so skladni s *Strategijo razvoja Slovenije 2030*, katere osrednji cilj je zagotoviti kakovostno življenje za vse preko vključujoče, zdrave, varne in odgovorne družbe, učenja za in skozi življenje, visoko produktivnega gospodarstva, ki ustvarja dodatno vrednost za vse, ohranjanja zdravega naravnega okolja ter visoke stopnje sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja. Strategija temelji na Agendi za trajnostni razvoj do leta 2030, kjer so se države članice Organizacije združenih narodov (OZN) zavezale k spoštovanju sedemnajstih (17) ciljev trajnostnega razvoja. Koncept PM je tesno povezan z enajstim (11) ciljem – trajnostna mesta in skupnosti, katerega namen je, da bi mesta postala bolj vključujoča, varna, odporna in trajnostna.¹⁴

V Republiki Sloveniji (RS) je kar nekaj PM. Eno najpametnejših je prestolnica, ki je v preteklih letih vzpostavila številne inovativne projekte, ki so temeljili na izboljšanju in digitalizaciji mesta. Ljubljana, ki je od slovenskih mest najbolj naklonjena razvijanju trajnostnih pametnih rešitev, je leta 2020 na lestvici PM, ki so jo sestavili raziskovalci dunajske tehnične univerze med 77 srednje velikimi mesti v Evropi zasedla 15. mesto. Ena od pametnih inovacij je bila uvedba pametnih semaforjev, ki se prilagajajo prometu tako, da upoštevajo število vozil na cesti, ob zvokih siren, ustvarijo t. i. zeleni val, da se reševalna vozila hitreje premikajo po mestu in na splošno omogočajo pretok prometa. Poleg tega ima Ljubljana brezplačna Wi-Fi omrežja, ki so ena največjih pokazateljev pametnega mesta ter aplikacije za obveščanje o dogodkih in za vodenje turistov po mestu (npr. Ljubljana Offline Map and Travel Guide, Travana, BicikeLJ Official, Tap Water Ljubljana, Nexto Ljubljana). Poleg tega ima Ljubljana ogromno rešitev za trajnostne oblike prevoza (električni Car Sharing, vlakec Urban, več sistemov za izposajo koles, ladjice, ki vozijo po Ljubljani, izposoja električnih skirojev).

¹² SRIP Pametna mesta in skupnosti, Fokusna področja – vertikale.

¹³ SRIP Pametna mesta in skupnosti, vertikala Ekosistem pametnega mesta, str. 3.

¹⁴ OZN, Agenda 2030, str. 12.

SRIP PMiS je v okviru *Obzorja Evropa: Misija za podnebno nevtralna in pametna mesta* aktivno vključen v oblikovanje strateških usmeritev 100 podnebno nevtrálnih in pametnih mest do leta 2030. Med 362 ustrezno prijavljenimi mesti so bile uspešne Mestna občina Kranj, Mestna občina Ljubljana in Mestna občina Velenje. EK v svojem sporočilu za javnost iz 20. 6. 2023 izraža močno podporo nadaljevanju vseh petih misij EU in uvedbi šeste misije EU za novi evropski Bauhaus s povečanjem proračuna na 11 % drugega stebra Horizont Evropa od leta 2024 naprej.

1.2. Horizontalna tehnološka področja pametnih mest s poudarkom na informacijski, varnosti in umetni inteligenci

V *Akcijskem načrtu vertikalne Varnost*¹⁵ so opredeljeni tehnološki trendi in s področjem Varnost tesno povezane omogočevalne tehnologije, ki so prilagojene specifičnim potrebam glede zanesljivosti in varnosti: (1) širok spekter najnovejših omrežnih, informacijskih tehnologij (IT) in omogočevalnih tehnologij (OT) kot so omrežja pete in šeste generacije (5G, 6G, Internet stvari); (2) napredni operativni in nadzorni centri PMiS, realizirani na platformah (tudi odprtokodnih) z različnimi oblikami odločanja na temelju umetne inteligence (UI); (3) napredno procesiranje podatkovnih in video tokov; (4) mrežasto (mesh) povezane aplikacije in mikrosoritve (microservices), ki se povezujejo z drugimi v kompleksnejše inteligentne aplikacije in ponujajo/uporabljajo odprte vmesnike do podatkov/informacij/znanj; (5) povečana stopnja vgrajene varnosti in zasebnosti (Buildt-In Security and Privacy) na vseh nivojih; (6) tehnologije brezpilotnikov, avtomatizacije in samodejnega zaznavanja. Te omogočevalne tehnologije so presečne s fokusnimi področji IKT horizontalna mreža (IKT_Hm)¹⁶, ki je vključno s 3. fazo sestavni del SRIP PMiS. IKT horizontalna mreža vsebuje naslednja vsebinska področja oziroma horizontale: (1) Digitalna transformacija, (2) GIS-T – Lokacijske storitve, (3) HPC in big data, (4) Internet storitev, (5) Internet stvari in (6) Kibernetska varnost.

V okviru študije bomo pozornost namenili področjema, ki sta povezana s PM, in sicer UI in informacijski varnosti. Slednja vključuje tudi kibernetsko varnost, na katero se bomo osredotočili v nadaljevanju študije.

1.2.1 Pametna mesta in umetna inteligenca s sodobnimi tehnologijami

S pospešenim razvojem UI je njena uporaba vse pomembnejša tudi za mesta, ki so z vedno večjim priseljevanjem ljudi, potrebna prilagoditev in vpeljevanju tehnologij, ki bodo olajšale določene aktivnosti in dejavnosti v njih, hkrati pa omogočile višji standard in boljše kakovost mestnega življenja.

¹⁵ SRIP Pametna mesta in skupnosti, Vertikalna Varnost.

¹⁶ IKT Horizontalna mreža, GZS.

Evropski parlament (EP) je v leta 2021 sprejetem dokumentu *Umetna inteligenca v pametnih mestih in urbana mobilnost*¹⁷ naslovil vprašanje uporabe UI v urbani mobilnosti in PM. Ravno tako pa ima, na ravni EU pomembno vlogo predlog Akta EU o UI, ki je bil predstavljen leta 2021. Eden od vidikov, ki jih akt obravnava, je tudi javna varnost. Zagotavljanje javne varnosti v okviru uporabe UI je ključno za zaščito človekovih pravic (ČP), temeljnih svoboščin in zasebnosti ljudi. Akt vzpostavlja jasne smernice in pravila za omejevanje in nadzor uporabe UI v občutljivih sektorjih, kot so promet, zdravje, izobraževanje in javna uprava (JU). Pomemben vidik je tudi vključevanje mehanizmov za preprečevanje diskriminacije in pristranskosti pri uporabi UI, s čimer želi EU zagotoviti, da odločitve, ki jih sprejema tehnologija, ne bodo osnovane na pristranskih podatkih ali vzorcih, ki bi lahko negativno vplivali na določene skupine prebivalstva.¹⁸

Koncept UI v urbanem okolju se lahko opredeli kot: *»Artefakti, ki delujejo v mestih in so sposobni pridobivati in osmišljati informacije o okoliškem mestnem okolju ter pridobljeno znanje uporabiti za racionalno delovanje v skladu z vnaprej določenimi cilji v zapletenih mestnih razmerah, ko lahko nekatere informacije manjkajo ali so nepopolne«*.¹⁹

Uveljavljanje UI v PM je mogoče uvrstiti v naslednjih sedem kategorij:

- UI povezana z izvajanjem nalog državne uprave (npr. urbanistično načrtovanje, zagotavljanje subvencij in preprečevanje nesreč),
- UI za namene bivanja, varnosti, zaščite in zdravstvenega varstva,
- UI namenjena izobraževanju in sodelovanju državljanov,
- UI za gospodarstvo (npr. učinkovitost virov (stroškov in časa) ter izboljšana konkurenčnost s skupnimi storitvami, učinkovitimi dobavnimi verigami in strankam prilagojenimi rešitvami),
- UI za mobilnost in logistiko (npr. avtonomna in trajnostna mobilnost, pametno usmerjanje in parkiranje, odpornost dobavne verige in upravljanje prometa),
- UI za infrastrukturo (npr. optimizirana uvedba, uporaba in vzdrževanje infrastrukture, vključno z ravnanjem z odpadki in vodo, s prometom, energetskimi omrežji in mestno razsvetljavo),
- UI povezana z varstvom okolja.²⁰

Osnovno izhodišče za vsa naštetá področja uporabe UI je učinkovit zajem in analiza podatkov. Mesta že danes »ustvarjajo« zelo veliko podatkov, ki jih lahko, z ustrezno tehnologijo, izkoristimo v prid prebivalcev in obiskovalcev mest, saj lahko UI hitro in učinkovito obdela ogromne količine podatkov, pomembnih za določeno (pametno) mesto. Tehnologije, ki jih povezujemo z UI lahko analizirajo podatke, jih povezujejo in prepoznavajo ponavljajoče se

¹⁷ EP: Artificial Intelligence in smart cities and urban mobility.

¹⁸ EU AI Act: first regulation on artificial intelligence.

¹⁹ Artificial Intelligence in smart cities and urban mobility, briefing Requested by the AIDA committee, str. 2.

²⁰ Ibid.

vzorke, poleg tega pa tudi predvidevajo dogajanja, povezana s podatki, ki se bodo še zgodila.²¹ Vse to omogoča veliko boljši vpogled v, sicer kompleksno, delovanje mesta, prepoznavo potencialnih izzivov in, kar je ključno, sprejemanje odločitev, ki temeljijo na vseh pridobljenih informacijah in so izrednega pomena.

Napredni analitični modeli UI omogočajo učinkovito obvladovanje številnih in spremenljivih parametrov pri modeliranju pojavov, kot je pandemija. S pomočjo UI lahko hitro ocenimo učinkovitost strategij za obvladovanje izzivov, kar omogoča boljše načrtovanje odpornosti PM in učinkovito obvladovanje zapletenih situacij.²² Uporaba UI v primeru reakcije ima številne prednosti. UI lahko služi kot podpora ljudem, vendar se lahko tudi samostojno odziva in opravlja naloge, kar omogoča učinkovito odzivanje na različne situacije. Pri obnovi PM po izrednih razmerah, krizah ali katastrofah²³ napovedna analitika UI igra pomembno vlogo. S pomočjo UI se lahko predvidevajo in modelirajo učinki dogodkov na urbane skupnosti, kar omogoča ustrezno in hitro obnovo mesta ter zagotavljanje njegove funkcionalnosti. UI lahko hitro analizira škodo s pomočjo algoritmov strojnega učenja, oceni obseg uničenja in optimizira proces obnove infrastrukture ter usklajuje različne obnovitvene dejavnosti. To omogoča učinkovitejše in cenejše obnavljanje PM.²⁴

1.2.2. Nevarnosti pametnih tehnologij in varstvo ter zaščita pravic in svoboščin prebivalcev

Kljub temu, da UI in nove tehnologije prinašajo ogromno prednosti in lahko bistveno pripomorejo h kakovostnemu življenju vseh prebivalcev v PM, se je potrebno zavedati tudi potencialnih nevarnosti rabe UI ter vpeljave kakršnihkoli novih tehnologij brez spoštovanja etičnih načel, zagotovljenega varstva ČP in temeljnih svoboščin kot tudi ostalih zakonodajnih in regulativnih okvirov.

Skoraj vsaka pametna tehnologija ali aplikacija je ranljiva za hekerske napade, ki lahko ogrozijo varnost in zasebnost uporabnikov.²⁵ Zbiranje občutljivih osebnih podatkov s strani aplikacij in sistemov v PM ravno tako predstavlja eno od varnostnih tveganj, saj lahko te podatke zlorabijo ponudniki storitev ali proizvajalci naprav. To lahko ogrozi zasebnost in varnost uporabnikov ter vodi v zlorabe osebnih podatkov.²⁶

²¹ H.M.K.K.M.B. Heratha, Mamta Mittal, Adoption of artificial intelligence in smart cities: A comprehensive review, str. 2.

²² Laurie A. Schintler, Connie L. McNeely, Artificial intelligence, institutions, and resilience: Prospects and provocations for cities, str. 261.

²³ Npr. po končanju pandemiji ali po izrednih vremenskih razmerah, ki povzročijo naravno nesrečo.

²⁴ Marcin Frackiewicz, The Role of Artificial Intelligence in Disaster Recovery and Reconstruction.

²⁵ Lei Cui, Gang Xie, Youyang Qu, Longxiang Gao, Yunyun Yang, Security and Privacy in Smart Cities: Challenges and Opportunities, str. 4.

²⁶ Lei Cui, Gang Xie, Youyang Qu, Longxiang Gao, Yunyun Yang, Security and Privacy in Smart Cities: Challenges and Opportunities, str. 5.

EU daje velik poudarek na varstvo osebnih podatkov²⁷ zato morajo novi tehnološki razvoji, upoštevati ključne vidike varovanja zasebnosti, nadzora nad podatki, zaščite pred kršitvami podatkov in enotne veljave pravil za celotno EU.²⁸

Dodatno skrb povzroča tudi dejstvo, da napadalci postajajo vedno bolj večji pri uporabi UI in novih tehnologij za napade na sisteme, kar zahteva ustrezne varnostne ukrepe, kot so šifriranje podatkov, avtentikacija in preverjanje pristnosti, uporaba varnih omrežij in spremljanje nenavadnega obnašanja, ki bi lahko pomenilo grožnjo.²⁹

Zato je ključno, da se država in LS zavedajo, kako zelo pomembno je, da se dovolj časa in sredstev posveti ustvarjanju zaščitnih sistemov in varovanju, še posebej če gre za PM, kjer je varnost prebivalcev izrednega pomena. Prav tako je pomembno vzpostaviti pravno in regulativno okolje, ki varuje zasebnost uporabnikov in določa smernice za uporabo UI v skladu z etičnimi načeli.³⁰

Pri uvajanju novih tehnologij, je zelo pomembno spoštovanje pravic in svoboščin posameznikov ter osredotočanje na reševanje zapletenih družbenih, političnih in gospodarskih vprašanj pred reševanjem težav s tehnologijo.³¹ S tem pristopom se lahko zagotovi, da PM temeljijo na načelih ČP, pravičnosti in vključenosti, kar lahko služi kot vzor drugim mestom, ki so še v fazi preoblikovanja v PM.³²

UI lahko ogrozi prizadevanja PM za hitro okrevanje od motenj ali katastrof. Algoritemska pristranskost lahko ustvarja izkrivljene in napačne informacije, upočasnjuje procese odločanja ter povzroči pristranskost pri razlagi in uporabi modelov za reševanje problemov.³³

UI lahko prispeva tudi k izidom in odločitvam, ki napačno predstavljajo in ne dajejo koristi ženskam, manjšinam ter drugim prikrajšanim posameznikom in skupnostim. Skladno s tem lahko pristranskosti, ki so vgrajene in povzročene z analizo UI za urbani odziv in okrevanje, vodijo do neučinkovitih rešitev, ki so poleg tega tudi nepravilne.³⁴

V povezavi z nameni tega projekta je izjemno pomembno upoštevati hitro rastoči razvoj UI in drugih novih tehnologij, ki vse bolj prodirajo v naše vsakdanje življenje. Pri oblikovanju Akcijskega načrta je potreben tudi razmislek o ustreznih varovalkah, ki bodo ženskam

²⁷ Uredba (EU) 2016/679 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 27. aprila 2016 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov ter o razveljavitvi Direktive 95/46/ES (Splošna uredba o varstvu podatkov) in Zakon o varstvu osebnih podatkov, Uradni list RS, št. 163/22.

²⁸ Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-2).

²⁹ Lei Cui, Gang Xie, Youyang Qu, Longxiang Gao, Yunyun Yang, Security and Privacy in Smart Cities: Challenges and Opportunities, str. 5.

³⁰ Glej Nacionalni program spodbujanja razvoja in uporabe umetne inteligence RS do leta 2025 – NpUI.

³¹ Tina Kempin Reuter, Smart City Visions and Human Rights: Do They Go Together?, str. 13.

³² Tina Kempin Reuter, Smart City Visions and Human Rights: Do They Go Together?, str. 11.

³³ Laurie A. Schintler, Connie L. McNeely, Artificial intelligence, institutions, and resilience: Prospects and provocations for cities, str. 262, 263.

³⁴ Ibid.

zagotovile ustrezno zaščito pred morebitnimi nevarnostmi, ki jih prinašajo UI in druge tehnologije. Ne sme se namreč dopustiti, da bi na račun prednosti, ki jih UI in druge nove tehnologije gotovo prinašajo, trpele ČP in temeljne svoboščine.

Za ženske je ta vidik še posebej pomemben v smislu varstva zasebnosti in zagotavljanja enakopravne obravnave. Ključno je skrbeti, da so preprečene prakse, ki bi lahko tehnologije diskriminirajoče uporabljale ali ženske postavile v neenakopraven položaj, predvsem recimo v kontekstu konkurenčnosti na trgu dela. Potrebno je zagotoviti, da se preprečujejo kakršne koli oblike diskriminacije in neenakosti, saj le tako lahko dosežemo resnično vključujoče in konkurenčno okolje za vse.

1.2.3. Nacionalni program spodbujanja razvoja in uporabe umetne inteligence v RS do leta 2025

Vlada RS je v letu 2021 sprejela *Nacionalni program spodbujanja razvoja in uporabe umetne inteligence v Republiki Sloveniji do leta 2025 (NpUI)*.³⁵ Že v poglavju »Ocena prednosti, pomanjkljivosti, priložnosti in nevarnosti« je UI prepoznana kot nevarnost v smislu kibernetских napadov in drugih aktivnosti, ki zmanjšujejo zaupanje družbe v demokratične procese in vodijo v erozijo etičnih načel.³⁶ Poudarjeno pa je tudi, da ima uporaba UI na področju varnosti pomemben vpliv, vendar je ključno, da se ta uporaba izvaja skladno z zakonodajo in temeljnimi pravicami, predvsem s strani organov, odgovornih za javno varnost, organov pregona, varnostno-obveščevalnih služb in tudi vojske. UI lahko pomaga organom, ki skrbijo za zagotavljanje varnosti, pri izvajanju njihovih nalog, vendar morajo biti takšne rešitve usmerjene k izboljšanju uspešnosti in učinkovitosti ter ne smejo ogrozati ČP. Uporaba UI mora biti etična, zakonita in sorazmerna.³⁷

UI, ki temelji na spoštovanju pravnih pravilnih in etičnih načel, ima pomembno vlogo pri učinkovitem boju proti kriminalu in na področju varnosti in obrambe, to pa lahko pripomore k zagotavljanju miru in varnosti na lokalni in nacionalni ravni.³⁸

Program predvideva izvedbo naslednjih ukrepov: izvedba pilotnega projekta uporabe UI na področju kibernetiske varnosti; dejavna podpora pristopu k UI, pri katerem bo človek ohranil nadzor ter pri katerem bosta prepovedana razvoj in uporaba smrtonosnih avtonomnih oborožitvenih sistemov; izvedba pilotnega projekta zakonite ter etično skladne uporabe in

³⁵ Ministrstvo za javno upravo, Vlada sprejela in potrdila Nacionalni program spodbujanja razvoja in uporabe umetne inteligence.

³⁶ Nacionalni program spodbujanja razvoja in uporabe umetne inteligence v Republiki Sloveniji do leta 2025 (NpUI), str. 25.

³⁷ Nacionalni program spodbujanja razvoja in uporabe umetne inteligence v Republiki Sloveniji do leta 2025 (NpUI), str. 44.

³⁸ Nacionalni program spodbujanja razvoja in uporabe umetne inteligence v Republiki Sloveniji do leta 2025 (NpUI), str. 45.

uvedbe metod UI za povečanje učinkovitosti policijskega dela; vključitev deležnikov s področja UI v aktivnosti nacionalnega koordinacijskega centra za kibernetično varnost.³⁹

Iz vidika ciljev študije je omenjen program pomemben iz več razlogov. Prvič, program predvideva niz ukrepov, ki bodo prispevali k bolj varnemu in kakovostnemu življenju v okolju, kjer so UI in druge nove tehnologije vse bolj prisotne. To pa bo omogočilo tudi izboljšanje življenjskih pogojev za deklice in ženske. Drugič, program jasno kaže na pričakovano veliko potrebo po strokovnjakinjah in strokovnjakih s področja UI in drugih tehnologij v (bližnji) prihodnosti, kar lahko predstavlja dodatno spodbudo za deklice, da se odločajo za študij in kariere na teh področjih.

2. ODPORNO MESTO

Podobno kot pri opredelitvi PM, univerzalne in celovite definicije odpornega mesta (OM) ne poznamo. EK odporno mesto definira kot mesto, ki je sposobno ohraniti neprekinjenost storitev ter funkcij v vseh pretresih ali stresih, hkrati pa ščiti in izboljšuje življenja ljudi. Skupno raziskovalno središče EK je razvilo tudi okvir, ki opredeljuje odporen sistem (ali družbo) kot sistem, ki se je sposoben soočati s šoki ter trajnimi strukturnimi spremembami tako, da še naprej zagotavlja družbeno blaginjo, ne da bi pri tem ogrozil blaginjo prihodnjih generacij.⁴⁰

Na tem področju deluje iniciativa *Making Cities Resilient 2030* (MCR2030), ki vključuje smernice za boljše razumevanje zmanjševanja tveganj in odpornosti, izboljšanje strateškega načrtovanja za zmanjševanje tveganj in krepitev odpornosti ter za sprejemanje in napredek pri načrtu odpornosti. Glavni cilj iniciative je zagotoviti, da bodo mesta do leta 2030 postala vključujoča, varna, odporna in trajnostna, kar bo neposredno prispevalo k doseganju enajstega (11) cilja Agende 2030 (trajnostna mesta in skupnosti) ter drugih strateških dokumentov, kot so Sendajski okvir za zmanjšanje naravnih nesreč ter Pariški sporazum.⁴¹

Pomembno je izpostaviti predvsem Sendajski okvir za zmanjšanje tveganja naravnih nesreč za obdobje 2015-2030, ki predstavlja petnajstletni prostovoljni, ne zavezujoč sporazum, katerega cilj je zmanjšanje tveganja nesreč. Okvir določa sedem (7) globalnih ciljev in štiri (4) prednostne naloge za doseganje teh ciljev. Štiri prednostna področja okvirja so: (1) razumevanje tveganja nesreč, (2) krepitev vodenja na področju tveganja nesreč, da se tveganja obvladujejo, (3) vlaganje v zmanjševanje tveganja nesreč za odpornost ter (4) krepitev pripravljenosti na nesreče za učinkovito odzivanje in »*boljšo ponovno izgradnjo*« med obnovo in sanacijo.⁴²

³⁹ Nacionalni program spodbujanja razvoja in uporabe umetne inteligence v Republiki Sloveniji do leta 2025 (NpUI), str. 46.

⁴⁰ European Commission, The Resilient City.

⁴¹ United Nations Office for Disaster Risk Reduction, Making Cities Resilient.

⁴² Uprava RS za zaščito in reševanje, Implementacija Sendajskega okvirja za zmanjšanje tveganja nesreč – zmanjšanje tveganja nesreč v lokalnih skupnostih.

3. JAVNA VARNOST

VRS navaja, da je eden izmed temeljev kakovostnega in varnega življenja vseh prebivalcev zagotovljena javna varnost. Z ukrepi za javni red in mir državni in občinski organi uresničujejo pravico ljudi do varnosti in dostojanstva na javnih (in zasebnih) površinah ter preprečujejo ravnanja in nevarnosti, ki bi lahko ogrozila posameznika ali skupnost.⁴³ Red in varnost v javnih prostorih pa zagotavlja kakovosten javni prostor, ki zahteva visoko stopnjo javne varnosti in javnega reda. Vendar ne le javno varnost v fizičnem smislu, kot je zagotavljanje čistih, urejenih in varnih cest, ulic, parkov ter drugih javnih prostorov, ampak tudi javno varnost v smislu demokracije in vključevanja vseh prebivalcev k upravljanju javnih zadev v PMiS.

V skladu s 34. členom Ustave Republike Slovenije (URS) ima vsakdo pravico do osebnega dostojanstva in (osebne) varnosti. Pravica posameznika do osebne varnosti je relativna pravica, kar pomeni, da je le-ta lahko omejena s pravicami in svoboščinami drugih.⁴⁴ Javna varnost je tako lahko opredeljena kot razlog, zaradi katerega se omejijo druge temeljne pravice in svoboščine, ki jih zagotavlja URS. Na primer, v skladu s 42. členom URS se pravica do zbiranja in združevanja lahko omeji z zakonom, če je to zahteva javna varnost ter varstvo pred širjenjem nalezljivih bolezni. Pravica se je tako v času razglasitve epidemije covid-19 omejevala na različne načine zaradi varnosti pred širjenjem bolezni.

Na državni ravni so pristojnosti organov, ki skrbijo za varnost urejene v Zakonu o državni upravi (ZDU-1).⁴⁵ Ta v 34. členu določa, da ministrstvo za notranje zadeve opravlja naloge na področjih javne varnosti in policije, upravnih notranjih zadev in migracij, v 35. členu pa določa, da ministrstvo za obrambo opravlja naloge na področjih obrambnega sistema, sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, vojnih invalidov, vojnih veteranov in žrtev vojnega nasilja ter vojnih grobišč. S tem zakonodajalec loči med organi, ki skrbijo za javno varnost in organi, ki skrbijo za varnost pred naravnimi in drugimi nesrečami.

Državni organi pa morajo javno varnost zagotavljati v skladu s svojimi zakonsko določenimi nalogami in pooblastili. Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol)⁴⁶ določa, da so zagotavljanje varnosti posameznikov in celotne skupnosti, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter krepitev RS kot pravne države v RS temeljna dolžnost policije. Naloge policije poleg ZNPPol ureja tudi Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol)⁴⁷ in številni drugi. Tako ZNPPol in ZODPol pa nikjer ne omenjata ali uporabljata pojma javna varnost, kar kaže na podnormiranost pojma javna varnost v slovenskem pravnem prostoru.

⁴³ Vlada RS, Javni red.

⁴⁴ Flander, B. in Tičar B., Pravica do varnosti – sinteza pravne ureditve na mednarodni, državni in lokalni ravni, str. 59-62.

⁴⁵ Zakon o državni upravi (ZDU-1).

⁴⁶ Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol).

⁴⁷ Zakon o organiziranosti in delu policije (ZODPol).

Varnost na lokalnem nivoju pa poleg policije zagotavlja tudi občina sama (župan, občinsko redarstvo, občinska inšpekcijska služba). Pooblastila občinskih organov ureja predvsem Zakon o občinskem redarstvu (ZORed),⁴⁸ ter Zakon o lokalni samoupravi (ZLS).⁴⁹ ZORed za razliko od ZNPol in ZODPol vsebuje pojem javna varnost in ga tudi pravilno uporablja. Ta kot obveznost občine določa sprejem občinskega programa varnosti (OPV), s katerim občinski svet na predlog župana na podlagi ocene varnostnih razmer v občini podrobneje določi vrsto in obseg nalog občinskega redarstva. Ta se pred sprejemom uskladi s predpisi, programskimi dokumenti ministrstva za notranje zadeve in policije na področju javne varnosti ter s potrebami varnosti v občini.

Ogrožanje javne varnosti kot eno izmed groženj in tveganj nacionalne varnosti RS opredeli tudi Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS (ReSVN-2).⁵⁰ Ta navaja, da se ogrožanje javne varnosti v kriznih razmerah lahko pojavlja v obliki povečanega obsega napadov na življenje in premoženje ljudi, povečanega obsega gospodarske kriminalitete, kibernetске in okoljske kriminalitete, množičnih kršitev javnega reda in miru idr. Ti pojavi lahko med prebivalstvom okrepijo nezadovoljstvo z delovanjem institucij nacionalnega varnostnega sistema in države, kar je element slabitve posameznikove in nacionalne varnosti.

V povezavi z javno varnostjo deluje tudi *SRIP Pametna mesta in skupnosti – vertikalna Varnost*, katerega glavni fokus je razvoj varnega mesta, ki temelji na soodvisnosti okolja, infrastrukture in družbe. Ta se dopolnjuje z uporabo digitalnih tehnologij, da se doseže večja učinkovitost dela organizacij, hitrejše in aktivnejše odzivanje meščanov na potrebe, boljše in varnejše počutje prebivalcev in zmanjševanje stroškov ter rabo virov in skupnosti.⁵¹

Ekosistem partnerjev področne vertikale Varnost s svojim strateškim in razvojnim delovanjem, vsebinami, rešitvami in organizacijskimi oblikami skrbi za urejen pristop k reševanju novih večplastnih, medsebojno povezanih in vse bolj nadnacionalnih varnostnih vprašanj pametnih mest in skupnosti ter skrbi za ozaveščanje in izobraževanje vseh deležnikov na tem področju. Krovno področje ostaja inovativna in tehnološko celovita rešitev pod imenom Operativni in nadzorni sistemi Varnega mesta, ki ga sestavljajo fokusna področja (1) Sistemi operativnega centra (SOC) naslednje generacije za zagotavljanje varnosti v mestih, lokalnih skupnostih in objektih, (2) Sistemi, storitve in aplikacije za intervencijske službe in državljane in (3) Kritična IKT infrastruktura in storitve za varnostne organizacije. Izdelali so celovit akcijski načrt za delovanje, v katerem so določili poslovne, raziskovalno-razvojno-inovacijske, organizacijsko-državno-regulatorne ter okoljske in družbene cilje. Člani vertikale Varnost se zavedajo, da je temelj gospodarskega in kulturnega razvoja mest in skupnosti dobro in varno počutje vseh, ki v njih živijo, delajo ali so le občasni obiskovalci.

⁴⁸ Zakon o občinskem redu (ZORed) .

⁴⁹ Zakon o lokalni samoupravi (ZLS).

⁵⁰ Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV-2).

⁵¹ SRIP Pametna mesta in skupnosti, vertikalna Varnost, str. 4.

Prednosti na področju javne varnosti prinašajo tudi storitve 5G, saj hitrejša in zmogljivejša tehnologija predstavlja boljšo odzivnost in večjo varnost ljudi in premoženja. Storitve 5G so bistvene za različne načine uporabe v PM, s katerimi se lahko preobrazijo številni sektorji gospodarstva ter izboljša vsakdanje življenje prebivalcev. Med letoma 2018-2021 je bil zato izveden Projekt 5G Varnost⁵², pri katerem so sodelovali vodilni partner Iskratel, d.o.o., Kranj ter partnerji Telekom Slovenije d.d., Fakulteta za elektrotehniko UL in Osi d.o.o. Projekt je sofinancirala RS in EU iz Evropskega sklada za regionalni razvoj.⁵³ Rezultati in izvedene študije skupaj z demonstratorji so potrdili, da je peta generacija omrežij (5G) s povečano prenosno hitrostjo, zanesljivostjo in odzivnostjo brezžičnih in fiksnih omrežij, ki kot standard globalno naslavlja vse industrijske sektorje, varna in zanesljiva platforma za povezljivost na področju javne varnosti, zaščite in reševanja. S tem predstavlja temelje inteligentne povezljivosti prihodnosti, v kateri igrajo ključno vlogo nove tehnologije kot vse povezana okolja in UI, zelena mobilnost, avtonomna vožnja, PM in povezana družba. Pričakuje se, da bo uvedba 5G imela največji vpliv na avtomobilsko industrijo, internet stvari, industrijske rešitve ter kritične komunikacije. S tem prinaša nove zmožnosti in priložnosti v kontekstu zagotavljanja javne varnosti ter na področju zagotavljanja varnosti na množičnih dogodkih z vidika preventivnih ukrepov in v okviru intervencijskega delovanja.⁵⁴

4. VPLIV PAMETNEGA MESTA NA MIR IN VARNOST

PM uporabljajo tehnološke rešitve, ki izboljšajo upravljanje in učinkovanje mestnega okolja.⁵⁵ PM tako prebivalcem zagotavljajo čim večjo kakovost bivanja, kar pa je še posebno pomembno v času konfliktov ter za splošen mir in varnost.⁵⁶

Tehnološke inovacije lahko prav tako pripomorejo k prevenciji, omilitvi konfliktov in njihovemu reševanju.⁵⁷ Trenutna tehnologija je tako sposobna na podlagi senzorjev, komunikacij in preračunavanja odkriti povezave med osebami, ki pripadajo določeni skupini, prispevajo pa lahko tudi k resoluciji konfliktov.⁵⁸ Sredstva množične komunikacije, kot so socialna omrežja, lahko promovirajo mirno rešitev konflikta ali pa vzpostavijo stike med samimi stranmi konflikta.⁵⁹ S pomočjo različnih platform in omrežij lahko država ali LS komunicirajo s prebivalstvom na način, da podajo ljudem informacije o humanitarni pomoči, ki je na voljo ter jih na primer obvestijo, katerim predelom se morajo izogibati. Platforme, ki omogočajo zbiranje informacij s strani prebivalstva, imajo ključno vlogo pri krepitvi učinkovitosti

⁵² Iskratel, Projekt 5G varnost.

⁵³ Evropska unija, Evropski strukturni in investicijski skladi.

⁵⁴ Iskratel, d.o.o., Kranj, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za elektrotehniko, Telekom Slovenije d.d., OSI d.o.o., 5G Varnost – Primeri uporabe in zahteve 5G Safety, str. 2.

⁵⁵ European Commission, Smart cities.

⁵⁶ Vlada Republike Slovenije, Strategija razvoja Slovenije 2030.

⁵⁷ Dr. Williams, How can Technology Help Prevent Conflict and Build Peace?.

⁵⁸ Nelson, Designing Peace Technology for Profit.

⁵⁹ Puig Larrauri, Strengthening Bottom UP Approaches.

programov za preoblikovanje konfliktov, saj omogočajo raznim organizacijam, da razvijajo odzivne intervencijske strategije in le-te spremenijo glede na spreminjajoče se okoliščine. Strukturirani podatki, ki jih usmerjajo državljani, lahko prispevajo k prizadevanjem za zgodnje opozarjanje na nevarnost konflikta, saj te informacije izboljšajo razumevanje lokalnih dinamik in omogočajo, da se prepoznajo incidenti, ki odstopajo od nekih trendov in bi lahko imeli vlogo pri stopnjevanju napetost.⁶⁰

Zaradi vedno večjega števila telefonov s kamerami prihaja do vedno večje koncentracije informacij, ki so na voljo. Analiza zbranih informacij lahko prispeva h kratkoročnim prizadevanjem za preprečevanje konfliktov in tudi k dolgoročnim pobudam za odpravljanje temeljnih vzrokov nasilja.⁶¹ Največja bojazen, ki se pojavlja pri zbiranju informacij s strani prebivalstva, je ta, da bi bile zbrane informacije nezanesljive, irelevantne ali nekvalitetne.⁶²

Pri preprečevanju konfliktov pa je potrebno izbiro ustreznih sredstev prilagoditi predvsem naravi konflikta in tako sprejemati odločitve, ki so odvisne glede na značilnosti konkretnega primera.⁶³

PM, ki omogočajo tovrstne tehnologije, lahko tako bolje pripomorejo k zaznavanju potencialnih konfliktnih situacij ter pomagajo pri omilitvah konflikta, oskrbi prebivalstva s humanitarno pomočjo ter pri prenehanju sovražnosti.

Tehnološke rešitve pa niso pomembne le pri zaznavanju raznih groženj, temveč tudi pri sami obnovi mest po samem konfliktu. V procesu obnove družbe in infrastrukture, omogoča aplikacija pametne tehnologije takšnim mestom napredek. Napredne tehnološke rešitve se lahko uporabijo za namene boljšega načrtovanja infrastrukture na prizadetih območjih ter za analizo velike količine podatkov. Ti podatki nato omogočijo boljšo načrtovanje prihodnosti mesta ter omogočajo trajnostni razvoj z odzivanjem na potrebe družbe. Izbira pametne tehnologije pa je odvisna od potreb, življenjskega sloga in vedenja ljudi, saj tehnologija za uspeh prizadetih mest potrebuje tudi sodelovanje s strani samih LS. Pri sami obnovi mesta je torej potrebno poskrbeti, da bodo ta čimbolj varna in bodo omogočala varno gibanje, prevoz prebivalstva, njihovo ustrezno preskrbo z vodo, zdravstveno preskrbo, izobrazbo prebivalstva itd.⁶⁴

Študija, ki je bila izvedena na primeru južnokorejskega mesta Sejong je na primer odkrila, da obstaja razlika med spoloma, glede pogleda na pametne naprave, namenjene nadzoru. Prisotnost nadzornih kamer se je tako pokazala za bolj pomembna pri moških, medtem ko so

⁶⁰ Catshoek, Learning from the Crowd.

⁶¹ Mancini, O'Reilly, New Technology and the Prevention of Violence and Conflict (2013), str. 2.

⁶² Billen, reporting Back to the Crowd.

⁶³ Mancini, O'Reilly, New Technology and the Prevention of Violence and Conflict (2013), str. 1.

⁶⁴ Belal, Shcherbina, Smart-technology in city planning of post-war cities (2018) IOP Conf. Ser.: Mater. Sci. Eng, 365 022043, str. 1-3.

ženske kot bolj pomembne prepoznale prisotnost naprav, na katere lahko pozvonijo v sili. To nakazuje na to, da potrebujejo ženske več aktivnih varnostnih sistemov kot sistemov pasivnega nadzora. Za bolj vključujoče načrtovanje pametnih mest in zagotovitev varnosti celotnega prebivalstva je tako potrebno upoštevati tudi vidik spola.⁶⁵

III. ENAKOVREDNA VLOGA ŽENSK PRI ZAGOTAVLJANJU MIRU IN VARNOSTI

1. SODELOVANJE ŽENSK V PAMETNIH MESTIH

Z razvijanjem PM se vse pogosteje pojavljajo tudi vprašanja vključenosti žensk v razvoj PM in pomen enakosti pri oblikovanju urbanih inovacijskih politik.

Že leta 2015 je potekala konferenca OZN z naslovom »*Varna mesta za ženske in dekleta*«. Glavne ugotovitve, ki so se tekom konference oblikovale, so varna PM za ženske in dekleta ter potreba po zmanjšanju neenakosti med ženskami in moškimi v PM.⁶⁶

Sodelovanje žensk pri razvoju pametnih rešitev in PM je pomembno iz več razlogov:

- Element raznolikosti: dejstvo je, da družbo sestavljajo raznoliki moški in ženske, zato sodelovanje žensk na katerem koli področju, vključno z razvojem pametnih rešitev in PM prinaša raznolikost idej, perspektiv, znanja in izkušenj, kar je pomembno, predvsem ko govorimo o oblikovanju nečesa, kot je PM, ki se smatra kot nekaj naprednega, razvitega in vključujočega. Raznolikost je vedno koristna, saj imajo lahko ženske na obstoječ problem drugačen pogled, potrebe oziroma želje, to pa lahko na koncu pripelje do boljše rešitve, s čimer se zagotovi, da so oblikovane rešitve in PM bolj prilagojena različnim potrebam in lahko kar najbolj koristijo uporabnikom oziroma prebivalcem PM;
- Inovacije in ustvarjalnost: vključevanje žensk spodbuja ustvarjalnost in inovativnost pri razvoju pametnih rešitev, ki so lahko bolj kvalitetne in dodelane, če se že v osnovi ne izključi polovice populacije, temveč se omogoči enakomeren dostop in možnost sodelovanja pri ustvarjanju in inovacijah tudi ženskam;
- Enakost in vključenost: načelo enakosti je zapisano že v URS, poleg tega pa enakost in vključenost izhajata iz številnih zavezujočih dokumentov, kar pomeni, da se mora zaveze spoštovati in omogočati, da so tudi ženske enakomerno vključene in enako obravnavane v urbanem okolju PM. Ključno je, da so PM dostopna vsem, ne glede na spol, uporabnikom prijazna in pravična do moških in žensk. Pomembno je sodelovanje žensk že v procesu oblikovanja, kar zagotavlja da se njihove potrebe, pravice in interesi

⁶⁵ Chang, Choi, An, Chung, Gendering the smart city: A case study of Sejong City, Korea.

⁶⁶ Smart Cities Are Safe Cities.

upoštevajo, to pa se potem odraža tudi pri ustvarjanju bolj enakopravnih in vključujočih PM;

- Večji izkoristek znanj in talentov: vključevanje žensk (pa tudi deklet tekom izobraževanja) v razvoj in delovanje PM pomeni, da se bistveno poveča bazen talentov in znanj, ki so na voljo za omenjeno področje. Vključenost žensk in njihovo spodbujanje na področjih STEM je izrednega pomena in prinaša veliko dodane vrednosti, saj gre za sposobnosti in znanja, ki so ključna za uspešen razvoj, napredovanje in obstoj PM;
- Pomen vključenosti za prihodnje generacije: vključevanje žensk v procese oblikovanja rešitev in PM pomeni dajanje dobrega zgleda za prihodnje generacije žensk in deklet ter jih spodbuja, da se tudi same aktivno vključujejo v izobraževanja, povezana s prej omenjenimi panogami, in tudi kasnejše aktivno vključevanje v poklice in na delovna mesta, ki so ključna za oblikovanje pametnih rešitev in PM.⁶⁷

Študije o enakosti spolov opozarjajo na tehnocentrične vizije inovacij, ki ne upoštevajo družbenih vidikov ter poudarjajo pomembnost vključitve žensk v inovacijska omrežja za krepitev trajnosti inovacij.⁶⁸ Prav tako opozarjajo, da omejevanje inovacij le na sektorje kot sta IKT in proizvodnja zanemarja inovacije, ki jih ženske uvajajo v storitvenem sektorju ali tradicionalnih poklicih. Pri razvoju PM je pomembno upoštevati tudi vidik spola in enakega obravnavanja moških in žensk pri zbiranju in analizi podatkov. To je namreč bistveno, da se prepreči razvoj politik v PM, ki bi spregledale pomembnost enakega obravnavanja in vključenosti ter sodelovanja žensk.

Feministične študije o tehnologiji in družbi ter študije o družbi in tehnologiji prav tako analizirajo, kako tehnološki artefakti vplivajo na družbeno-ekonomske dejavnike. Poklicna segregacija na področju STEM (lahko) vodi v prisotnost »spolnih scenarijev« pri oblikovanju, saj so v načrtovanje še vedno pogosteje vključeni moški.⁶⁹

⁶⁷ Giorgia Nesti, Mainstreaming gender equality in smart cities: Theoretical, methodological and empirical challenges.

⁶⁸ Malin Lindberg, Maria Uden, Women, reindeer herding and the Internet: an innovative process in northern Sweden. *Innovation. The European Journal of Social Science Research*, 3(2), 169-177.

Danilda, I. & Thorslund, J.G. (2011). *Innovation & Gender*. Stockholm: Vinnova, Innovation Norway & Tillväxtverket.

⁶⁹ Wajcman, J. (2010). Feminist theories of technology. *Cambridge Journal of Economics*, 34(2), 143-152..
Ve, H. (1994). Gender differences in rationality, the concept of praxis, knowledge and future trends. In E. Gunnarson, & L. Trojer (Editors), *Feminist voices on gender, technology and ethics*. Lulea: Centre for Women's Studies Lulea University of Technology.

Pomembno je, da se pri prizadevanjih za sodelovanje žensk pri raziskovanju iz razvoju pametnih rešitev upošteva tudi pristop s sodelovanjem uporabnikov, kar lahko še dodatno prispeva k vključevanju žensk in enakemu obravnavanju spolov pri inovacijah in razvoju.⁷⁰

Za uspešno in kvalitetno sodelovanje žensk pri oblikovanju, izvajanju in nadzoru izvajanja strategij PM je ključnega pomena, da so ženske sploh prisotne na položajih, ki izvajanje omenjenih aktivnosti omogočajo. Sodelovanje žensk omogoča njihovo vključevanje v procese odločanja in oblikovanja politik PM. Kot ključne uporabnice urbanih prostorov imajo izkušnje, ki jih je treba upoštevati pri načrtovanju in izvajanju vseh relevantnih strategij. Vključevanje žensk zagotavlja, da se njihove potrebe, stališča in izkušnje upoštevajo pri oblikovanju rešitev in politik, kar vodi v bolj uravnoteženo in vključujoče mesto.

Tako v RS, kot tudi širše v EU je zastopanost žensk na položajih na lokalni ravni izredno nizka⁷¹ Sklepamo torej lahko, da je sodelovanje žensk pri oblikovanju, izvajanju in nadzoru strategij v PM omejeno oziroma se ne odvija v enaki meri, kot to velja za moški spol. Za PM je namreč ključna lokalna politika, župan oziroma županja in ljudje, ki si jih vodilna oseba v neki občini postavi okoli sebe. Dostop do teh položajev se mora ne samo omogočiti ženskam, pač pa tudi spodbujati, saj lahko le to nadalje omogoča zagotavljanje socialne, ekonomske in politične opolnomočenosti žensk in deklet v javnih prostorih, posledično pa tudi številne »stranske učinke« kot je npr. preprečevanje vseh oblik nasilja. To je ključno za doseganje enakosti spolov in postavljeno kot cilj, ki ga moramo na globalni ravni doseči do leta 2030.⁷²

Sodelovanje žensk pri oblikovanju strategij PM omogoča priznavanje in uporabo znanja ter izkušenj, ki jih ženske lokalno proizvajajo in prenašajo. Ženske pogosto igrajo ključno vlogo pri ohranjanju tradicionalnih kultur, varstvu okolja in skrbi za skupnost. Njihovo znanje in izkušnje so dragoceni vir pri razvoju trajnostnih in vključujočih strategij PM. Poleg tega pa je sodelovanje žensk in spodbujanje enakosti način, da se pospeši trajnostni razvoj na lokalni pa vse do državne ravni. Z aktivno vključitvijo žensk se namreč spodbuja enakost, pravičnost in vključujoči razvoj ter se prispeva k doseganju trajnostnih mest, kjer se vsak prebivalec počuti slišan, spoštovan in enakopraven.

Pogosto napačno poudarjen karakter žensk v medijih, ki se včasih predstavlja kot nekaj negativnega (čustvenost, nežnost, skrbnost), se lahko v resnici izkaže kot ključna prednost, še posebej v obdobjih izrednih razmer. To se je jasno pokazalo v poplavih v Sloveniji leta 2023, ko se je vloga županij prizadetih občin izkazala za izjemno pomembno. V času krize je bilo sodelovanje med Civilno zaščito in županjami izjemno usklajeno, potekalo je brez zapletov ter je prineslo učinkovite rešitve. Prav to sodelovanje je bilo pohvaljeno s strani predstavnice Civilne zaščite Katje Banoveč Juroš na posvetu, ki je potekal v okviru projekta. Ta primer nas

⁷⁰ Maria Sangiuliano, Smart Cities and Gender: main arguments and dimensions for a promising research and policy development area.

⁷¹ V Sloveniji so v lanskem letu potekale lokalne volitve. Na njih pa je bilo v 212 občinah izvoljenih le 29 županij, kar pomeni, da je delež žensk, ki vodijo politiko na lokalni ravni samo 13,6%.

⁷² Smart Cities Are Safe Cities.

opozarja na potrebo po bolj objektivni oceni vloge žensk v takšnih situacijah, tudi v medijih, in na to, kako njihov značaj in pristop lahko ključno prispevata k uspešnemu obvladovanju izrednih razmer ter k učinkovitemu vodenju občin na splošno.

Sodelovanje žensk je pomembno zaradi zagotavljanja perspektive in potreb žensk. Glede na to, da ženske predstavljajo polovico prebivalstva, je pomembno, da vključijo v vse faze, povezane z oblikovanjem, izvajanjem in nadzorom strategij PM. Na ta način so resnično slišane in razumljene specifične potrebe, izzivi, želje in pričakovanja, ki so povezana z ženskami. Poleg tega pa sodelovanje žensk v vseh fazah prinaša večjo raznolikost, kar gotovo doprinese do boljših rezultatov.⁷³

Pri oblikovanju novega Akcijskega načrta je z vidika ciljev študije potrebno razmišljati o načinih, kako bi lahko spodbudili ženske, da se v večji meri odločajo za vključevanje v politiko na lokalni ravni, s tem pa prispevajo svoje ideje, ki bodo pripomogle k boljšemu napredku PM in zagotavljanju miru in varnosti.

Rešitev zgoraj omenjenega problema je gotovo kompleksna in terja usklajeno delovanje različnih subjektov na različnih ravneh. Gotovo pa je, da se s pomočjo izobraževanja in ozaveščanja, poudarjanja pomembnosti lokalnih vprašanj, krepitev politične kulture in okolja in korektnega medijskega poročanja da prepričati dekleta in ženske, da se pričnejo bolj zanimati, oziroma še boljše vključevati, v politiko na lokalni ravni.

2. KONFLIKTI IN ŽENSKE

Velik vpliv na ženske imajo tudi nestabilnosti v regiji ali državi, predvsem kadar konflikt preraste v oboroženi spopad. Zaradi nevarnosti, s katerimi se soočajo ženske v času konfliktov, je izredno potrebno, da so mesta varna in je zagotovljena varna in vključujoča družba.

Ko govorimo o ženskah v času oboroženih spopadov, o njih ne moremo govoriti kot o homogeni skupini, saj oboroženi spopadi vsako prizadenejo drugače. V času oboroženih spopadov se ženske ne spopadajo le z nasiljem, strahom, izgubo bližnjih, spolnim nasiljem, temveč tudi s povečano odgovornostjo do družinskih članov, predvsem otrok. Ženske lahko najdemo na vojaških pozicijah, pri odstranjevanju ruševin, veliko pa jih ima aktivno vlogo tudi v postkonfliktnem času, v času vzpostavljanja miru in obnovi družbe.⁷⁴

2.1 VPLIVI KONFLIKTOV NA ŽENSKE

Konflikti in oboroženi spopadi nesorazmerno vplivajo na ženske in dekleta v primerjavi z moškimi. Da se ženske v oboroženih spopadih soočajo s posebnimi težavami, kot so spolno

⁷³ Calling for a gender approach to 'smart' and 'resilient' cities.

⁷⁴ ICRC, Women and war (2015), str. 2.

nasilje in tveganja za njihovo zdravje, priznava tudi mednarodno humanitarno pravo (MHP) in jim v sklopu tega zagotavlja dodatno zaščito.

V številnih primerih nasilja nad ženskami v oboroženih spopadih ne gre le za fizično in/ali spolno nasilje, temveč tudi za kršitev gospodarskih, socialnih in kulturnih pravic. V času konfliktov je ženskam omejen dostop zlasti do izobraževanja in zaposlovanja. Diskriminacija žensk se namreč nadaljuje, ko gre za dostop do kapitala in sredstev, ki jih lahko ponudi družba. Sodelovanje žensk v gospodarskih dejavnostih na podeželju in v mestih je ključnega pomena za podporo njihovem družbeno-ekonomskemu položaju na območjih, kjer so se končali konflikti.⁷⁵

2.2 ŽENSKÉ IN VZPOSTAVLJANJE MIRU

Ženske so ključne partnerice pri gospodarskem okrevanju, socialni koheziji in politični legitimnosti, sodelovanje žensk v postopku mediacije pa lahko pomaga zagotoviti sodelovanje več raznolikih članov skupnosti pri vzpostavljanju miru. To zviša verodostojnost procesa in poveča lokalno odgovornost za proces in njegove rezultate. Kljub temu pa so ženske še vedno večinoma izključene iz mirovnihih procesov, kar ima za posledico mirovne sporazume, ki le redko upoštevajo in tehtajo perspektive, potrebe in skrbi žensk ter drugih ranljivih skupin.⁷⁶ Na pomanjkanje žensk v mirovnihih pogajanjih je opozoril tudi Visoki komisar ZN za človekove pravice, g. Volker Türk, na panelu o ČP, ki je potekal 14. 7. 2023 v Benetkah in je ovekovečil 75. obletnico sprejetja Splošne deklaracije človekovih pravic. Kot primer je podal pogajanja med Rusijo in Ukrajino, v katera so bili na obeh straneh udeleženi le moški, pri čemer so se za vzpostavitev stanja miru pogajali tisti, ki se bojujejo, iz procesa pa je bila izključena civilna družba. Ta primer je le eden izmed številnih, na podlagi katerega je razvidno, da ni zadostnih prizadevanj za vključitev žensk v same procese pogajanj za mir.⁷⁷

Študija UN Women iz leta 2012 o 31 mirovnihih procesih med letoma 1992 in 2011 dobro ponazarja izpostavljenost marginalizaciji žensk: samo 4 odstotke podpisnikov, 2,4 odstotka glavnih mediatorjev, 3,7 odstotka prič in 9 odstotkov pogajalcev so bile ženske.

Mirovni procesi, ko so uspešni, so odločilni trenutki v zgodovini države, iz katerih ženske ne bi smele biti izpuščene. Ponujajo namreč edinstveno priložnost za spodbujanje zavez držav k enakosti spolov, izvajanju določb CEDAW, kot tudi vključitev teh strateških ciljev v opredeljevanje sporazumov, institucij, mehanizmov in procesov.⁷⁸

⁷⁵ Resolucija Evropskega parlamenta o položaju žensk v oboroženih spopadih in njihovi vlogi pri obnovi in demokratičnem procesu v državah po koncu konfliktov (2005/2215).

⁷⁶ UN WOMEN: Conflict prevention and resolution.

⁷⁷ UN: Preventing Crisis and Conflict: Women's Role in Ongoing Peace Processes.

⁷⁸ Democracy Now!, Top UN Human Rights Official & Former Swedish FM on Palestine, Sudan & US Cluster Bombs to Ukraine.

2.2.1 Mednarodni dokumenti

2.2.1.1 ZN:

Varnostni svet Združenih narodov (VS) je 31. oktobra 2000 sprejel resolucijo (S/RES/1325) (**Resolucija 1325**) o ženskah, miru in varnosti.⁷⁹ Ta ponovno potrjuje pomembno vlogo žensk pri preprečevanju in reševanju konfliktov, mirovnih pogajanjih, vzpostavljanju miru, ohranjanju miru in humanitarnem odzivu ter pri postkonfliktni obnovi. Prav tako poudarja pomen enakopravne udeležbe in polne vključenosti žensk v vsa prizadevanja za ohranjanje in spodbujanje miru in varnosti. Vse akterje poziva k povečanju udeležbe žensk in vključitvi vidika spola v vsa prizadevanja Združenih narodov (ZN) za mir in varnost. Prav tako poziva vse strani v konfliktih, da sprejmejo posebne ukrepe za zaščito žensk in deklet pred nasiljem na podlagi spola, zlasti pred posilstvom in drugimi oblikami spolne zlorabe v razmerah oboroženega spopada. Resolucija 1325 zagotavlja številna pomembna operativna pooblastila, ki vplivajo na države članice in subjekte sistema ZN. Trenutno vključuje še devet dodatnih resolucij (1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2422, 2467 in 2493). Skupaj predstavljajo kritičen okvir za izboljšanje položaja žensk v državah, ki so jih prizadeli konflikti.⁸⁰

Posebne določbe za mirovna pogajanja in sporazume vsebuje tudi **Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (CEDAW)**⁸¹ in opcijski protokol, ki je temeljni gradnik vseh programov za ženske v okviru ZN. Podpisnic konvencije je več kot 185 držav.

Na tem področju je zelo pomembna tudi **Pekinška deklaracija**⁸² in izhodišča za ukrepanje. Dokument so vlade sprejele na četrti svetovni konferenci o ženskah leta 1995 in določa zaveze vlad za krepitev pravic in vloge žensk ter njihovemu opolnomočenju skozi vse življenje. Deklaracija določa strateške cilje za doseganje enakosti spolov na 12 področjih, med drugim tudi na področju žensk na oblasti in na področju nasilja nad ženskami. Države članice so platformo znova potrdile in okrepile leta 2000 med globalnim petletnim pregledom napredka in se zavezale, da bodo pospešile njeno izvajanje med vsakokratnim petletnim pregledom.⁸³

Septembra 2015 so vlade sprejele ambiciozno **Agendo za trajnostni razvoj do leta 2030**⁸⁴, ki vsebuje 17 novih ciljev trajnostnega razvoja (CTR) in 169 ciljev, namenjenih odpravi revščine, uveljavitvi ČP za vse, boju proti neenakosti in krepitvi vloge vseh žensk in deklic ter spodbujanju blaginje ob varovanju okolja do leta 2030. Ti cilji so medsebojno povezani in neločljivi, prav tako pa enakopravno združujejo vse tri razsežnosti trajnostnega razvoja: ekonomsko, družbeno in okoljsko.⁸⁵ Vizija Agende je izgradnja sveta, v katerem bodo vse

⁷⁹ Varnostni svet ZN, Resolucija o ženskah, miru in varnosti, S/RES/1325 (2000).

⁸⁰ OSAGI, Landmark resolution on Women, Peace and Security.

⁸¹ Generalna skupščina ZN, Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (1979).

⁸² OZN, Pekinška deklaracija in izhodišča za ukrepanje (1995).

⁸³ UN WOMEN, Guiding documents.

⁸⁴ Generalna skupščina ZN, Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030, A/RES/70/1 (2015).

⁸⁵ Spremenimo svet: agenda za trajnostni razvoj do leta 2030, str. 2

ženske in deklice uživale popolno enakost spolov in v katerem ne bo več pravnih, družbenih in ekonomskih ovir za krepitev njihove vloge.⁸⁶

2.2.1.2 Agencija ZN za ženske (UN Women):

UN Women je telo Združenih narodov, namenjeno enakosti spolov in kreptvi vloge žensk. Organ je bil kot svetovni zagovornik žensk in deklet ustanovljen, da bi pospešil napredek pri zadovoljevanju njihovih potreb po vsem svetu. UN Women med drugim usklajuje in spodbuja delo sistema ZN pri vseh razpravah in dogovorih povezanih z Agendo 2030. Prizadeva si za umestitev enakosti spolov kot temeljnega pomena za cilje trajnostnega razvoja in bolj vključujoč svet. Pri svojem delu uporablja vse vodilne dokumenta s področja enakopravnosti med spoloma v sistemu ZN, s poudarkom na Agendi 2030. Ima pa tudi svoj **strateški načrt UN Women 2022–2025**,⁸⁷ ki opisuje strateško usmeritev, cilje in pristope organa v sklopu svojih prizadevanj.⁸⁸

2.2.2 Dokumenti v EU

Svet EU je le ena izmed institucij EU, ki poudarja pomembnost enakosti spolov v vseh politikah EU. V sklopu tega je Svet EU posebno pozornost namenil tudi **Sklepom o ženskah, miru in varnosti** z dne 10.12.2018,⁸⁹ ki jih je ponovno potrdil novembra 2022, skupaj z veljavnostjo **strateškega pristopa EU k vprašanju žensk, miru in varnosti** in se zavezal k popolnemu izvajanju **Akcijskega načrta za ženske, mir in varnost za obdobje 2019-2024**.⁹⁰ Ženske in enakost spolov je tako postavil v središče miru in varnosti. EU je na tem področju sprejela **Strategijo za enakost spolov za obdobje 2020-2025**⁹¹ in **Akcijski načrt EU za enakost spolov III – ambiciozna agenda za enakost spolov in opolnomočenje žensk v zunanjem delovanju EU za obdobje 2021-2025**.⁹²

Nekateri izmed ciljev EU so zmanjševanje tveganj in preprečevanje vseh oblik spolnega nasilja in nasilja na podlagi spola, enakopravno in popolno uveljavljanje ČP ter enakopravno, smiselno sodelovanje in vodenje s strani žensk in deklet pri preprečevanju in reševanju konfliktov v vseh fazah, pri kriznem upravljanju ter izgradnji in ohranjanju miru, demobilizaciji, v mirovnih pogajanjih razoroževanju in reintegraciji, reformi varnostnega sektorja ter v drugih procesih okrevanja in obnove.

Tudi Svet EU je prepoznal Agendo o ženskah, miru in varnosti za ene izmed ključnih dokumentov na področju miru in varnosti, saj varnostne grožnje, pandemije, terorizem,

⁸⁶ Ibid, str. 4.

⁸⁷ Agencija ZN za ženske, Strateški načrt 2022-2025, UNW/2021/6 (2021).

⁸⁸ UN WOMEN: Guiding documents.

⁸⁹ Svet Evropske unije, Sklepi Sveta o ženskah, miru in varnosti.

⁹⁰ ESZD, Akcijski načrt EU za ženske, mir in varnost za obdobje 2019-2024 (2019).

⁹¹ Evropska komisija, Unija enakosti: strategija za enakost spolov za obdobje 2020–2025 (2020).

⁹² Evropska komisija, Akcijski načrt EU za enakost spolov III – ambiciozna agenda za enakost spolov in opolnomočenje žensk v zunanjem delovanju EU za obdobje 2021-2025 (2020).

prisilne migracije in razseljevanje prebivalstva ter trgovina z ljudmi nesorazmerno vplivajo na ženske in dekleta in tako poslabšajo njihovo uživanje človekovih pravic.

Vidik spola je v okviru EU vključen tudi v skupno varnostno in obrambno politiko EU, predvsem v vse misije in operacije SVOP, kar je skladno s **Strategijo in akcijskim načrtom za okrepitev sodelovanja žensk v civilnih misijah SVOP za obdobje 2021-2024**⁹³. Tako morajo institucije EU in države članice zagotoviti, da se bodo misije in operacije SVOP zavemale za enakost spolov ter za enakopravno in smiselno udeležbo žensk v vseh civilnih in vojaških funkcijah SVOP. Pri tem morajo biti ženske tudi na vodstvenih položajih, za kar pa je potrebna krepitev mreže svetovalcev za človekove pravice in za vprašanja enakosti spolov.⁹⁴

2.2.3 Dokumenti v RS

Med leti 2015 in 2020 je na območju RS veljala **Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015-2020 (ReNPEMŽM15-20)**.⁹⁵ Podan pa je že predlog za novo **resolucijo o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2023-2030**. Omenjeni predlog si še naprej prizadeva za enakost spolov na področju zunanje politike ter za uresničevanje Agende o ženskah, miru in varnosti. Predlog navaja tudi nekaj ukrepov, s katerimi bi se zagotovila večja vloga in vključenost žensk pri zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti. Z vidika te študije se nam zdi predlagani ukrepi ustrezni, saj se zavzemajo za večjo vključenost žensk v mednarodne operacije in misije (MOM), za ozaveščanje javnosti o pomenu udeležbe žensk na področju miru in varnosti v RS ter za ukrepanje v zvezi z zaščito žensk in deklet pred spolnim nasiljem v kriznih razmerah in ob sodobnih varnostnih grožnjah.⁹⁶

Kot glavnega izmed dokumentov pa ReNPEMŽM15-20 omenja **Aksijski načrt za izvajanje resolucij VS ZN 1325 in 1820 (MZZ) o ženskah, miru in varnosti**, v katerem so nato podrobneje opredeljeni ukrepi za krepitev vloge žensk pri preprečevanju in reševanju oboroženih spopadov ter graditvi in ohranjanju miru. Poudarek je tudi na preprečevanju spolnega nasilja nad ženskami in deklicami ter njihovo zaščito med in po oboroženem spopadu. Aksijski načrt opredeljuje politične, operativne in kadrovske zaveze VRS za njihovo izvajanje, skupaj z mednarodnimi in nacionalnimi zavezami posameznih pristojnih resorjev.⁹⁷

VRS je decembra 2018 sprejela tudi **Strategijo mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči do leta 2030**, ki kot ključni presečni temi pri doseganju svojih splošnih ciljev izpostavlja varovanje okolja in enakost spolov, ki sta bistvena tudi za doseganje ciljev

⁹³ ESZD, Strategija in akcijski načrt za okrepitev sodelovanja žensk v civilnih misijah SVOP za obdobje 2021-2024 (2021).

⁹⁴ Svet Evropske unije, Sklepi Sveta o ženskah, miru in varnosti.

⁹⁵ Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020 (ReNPEMŽM15–20).

⁹⁶ Predlog resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2023–2030.

⁹⁷ Vlada Republike Slovenije, Aksijski načrt Republike Slovenije za izvajanje resolucij Varnostnega sveta ZN o ženskah, miru in varnosti za obdobje 2018–2020, Poročilo o izvajanju za leto 2018.

trajnostnega razvoja Agende 2030.⁹⁸ Za doseganje takega razvoja je treba posebno pozornost namenjati uravnoveženosti med njegovimi tremi razsežnostmi (gospodarsko, družbeno in okoljsko), vključno z varnostjo ter krepiti vlogo in moč žensk in mladih. Za večjo uspešnost je poudarjen tudi pomen partnerstev, med drugim tudi s civilno družbo in zasebnim sektorjem.⁹⁹ Ena najpomembnejših točk Strategije MRSHP je zaveza RS, da bo v svojih aktivnostih prednostno poudarjala krepitev ekonomske moči in neodvisnosti žensk ter s tem njihovih ekonomskih in socialnih pravic, uravnoveženo zastopanost žensk in moških v procesih odločanja, med drugim tudi na področjih, povezanih z mirom in varnostjo ter obravnavo preprečevanja vseh oblik nasilja nad ženskami in deklicami. Pri tem je potrebno sodelovanje različnih ravni v državi, zato bo podpirala tudi delovanje lokalnih organizacij in institucij, ki delujejo na teh področjih.¹⁰⁰

V zvezi z namenom tega projekta je še posebej pomembna zaveza, da bo pri delovanju za cilj produktivne zaposlenosti, dostojnega dela ter miroljubne in vključujoče družbe RS prispevala k enakim možnostim, predvsem zaposlitvenim, za ženske in mlade. Prav tako bo podpirala razvoj spodbudnega poslovnega okolja na splošno ter posebne projekte, usmerjene v razvoj podjetništva in ustvarjanje dostojnih in zelenih delovnih mest, predvsem za mlade in ženske s ciljem krepitve ekonomske moči žensk. Posebej prepoznava tudi izjemno pomembno vlogo izobraževanja in s tem pridobivanje znanj in veščin za zasedbo dostojnih delovnih mest in delovnih mest z visoko dodano vrednostjo s strani žensk.¹⁰¹

2.2.3.1 Zunanja politika RS in agenda Ženske, mir in varnost

Predlog REPNEŽM 2030 tako izpostavlja ključne izzive in usmeritve v obdobju novega nacionalnega programa 2021–2030 na posameznih področjih. Na področju zunanje politike si bo Slovenija še naprej prizadevala za enakost spolov in opolnomočenje žensk ter se zavzemala za spoštovanje visokih standardov glede ČP žensk. Eden pomembnih izzivov bo tudi zagotavljanje uspešne integracije vidika spola v okviru mednarodnega razvojnega sodelovanja in agende ženske, mir in varnost. Pri tem bodo med ključnimi nalogami doseganje ciljev v zvezi z izvajanjem projektov za opolnomočenje žensk in deklic v partnerskih državah, učinkovito ukrepanje za zaščito žensk in deklic pred spolnim nasiljem v kriznih razmerah in sodobnih varnostnih grožnjah ter krepitev vloge žensk pri zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti. Posebej je na tem področju poudarjen pomen žensk, zaposlenih v oboroženih silah in/ali v civilnih organizacijah, udeleženih pri ohranjanju miru ter vključenih v postopke odločanja in ukrepanj, ki imajo pomembno vlogo kot vzornice in medkulturne mediatorke ter so spodbuda za krepitev vloge lokalnih žensk.¹⁰²

⁹⁸ Strategija mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči Republike Slovenije do leta 2030, str. 11.

⁹⁹ Ibid, str. 5.

¹⁰⁰ Ibid, str. 12.

¹⁰¹ Ibid, str. 13–14.

¹⁰² Predlog resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2023–2030.

Ministrica za zunanje in evropske zadeve Tanja Fajon je ob letošnjem mednarodnem dnevu žensk predstavila koncept feministične zunanje politike, ki je presečna tema nove zunanjepolitične strategije Slovenije, in napovedala okrepljeno pozornost ministrstva na področju enakosti spolov ter spoštovanja pravic in opolnomočenja žensk in deklet po svetu. Slovenija je po indeksu enakosti spolov malo pod povprečjem EU, napreduje pa počasneje kot druge države. S tem je ministrica Fajon naznanila pristop pobudi skupine naprednih držav, ki so feminizem uradno vključile v svojo zunanjo strategijo. Tako bo Slovenija v svojih dvostranskih in večstranskih odnosih še dodatno okrepila delovanje v podporo spoštovanju pravic žensk in deklet ter njihovemu gospodarskemu, političnemu in družbenemu opolnomočenju tudi prek razvojne in humanitarne pomoči.¹⁰³

V sklopu projekta smo se udeležili sestanka na Ministrstvu za zunanje in evropske zadeve (MZEZ), kjer sta nas sprejeli veleposlanica Sanja Štiglic, generalna direktorica Direktorata za multilateralno sodelovanje skupaj z Alenko Markov, pooblaščenica ministrice MZEZ.

Na MZEZ so v postopku pripravljanja novega akcijskega načrta za izvajanje resolucij VS ZN o ženskah, miru in varnosti. Pogovarjali smo se o nekaterih vidikih, ki bi jih bilo potrebno vključiti v nov akcijski načrt. Za doseganje enakovredne vloge žensk bi bilo treba zagotoviti, da so ženske vključene v vse procese odločanja tako v javnem, kot v zasebnem sektorju. Pretekli akcijski načrti MZEZ so zelo malo pozornosti namenili položaju žensk v gospodarstvu, kar je velika pomanjkljivost. Predvsem ženske na visokih položajih v gospodarstvu so ključnega pomena za trajnejši mir in javno varnost. Pred pripravo novega akcijskega načrta si bodo na MZEZ prizadevali raziskati s kakšnimi omejitvami se ženske srečujejo v gospodarstvu, kako se njihove potrebe razlikujejo glede na moške in kateri so glavni vidiki, ki jih je potrebno nasloviti. Prav tako je iz izkušenj znano, da ženske ob nastopu konfliktov v veliki meri prevzamejo delovanje gospodarstva. V tem vidiku je zelo pomembno podjetništvo. K boljšemu vzdrževanju in obnovi gospodarstva ter manjši škodi pa bi pripomoglo, da bi bile ženske dobro izučene na teh področjih že pred nastopom konflikta.

Ker je bila v preteklih akcijskih načrtih pozornost usmerjena pretežno v zunanje zadeve, bo v nastajajočem načrtu pozornost usmerjena tudi navznoter, npr. v vlogo žensk v civilni zaščiti, lokalnih skupnostih in občinah.

Nov akcijski načrt bo zasnovan bolj dolgoročno. Za oživitve prizadevanj in strategij v praksi pa je zelo pomembno tudi dobro povezovanje in sodelovanje med različnimi resorji, saj gre za zelo kompleksne teme, ki povezujejo različna področja in vidike. Na dnevni red Medresorske komisije za človekove pravice je tako že vključena tudi točka, ki naslavlja področje »žensk, miru in varnosti«, kar se nam zdi z vidika te študije izredno spodbudno, predvsem kar se tiče nadaljnega delovanja na tem področju.

¹⁰³ GOV.SI, Ministrica Fajon predstavila feministično zunanjo politiko kot sodobno, v prihodnost zazrto politiko.

3. POMEN KIBERNETSKE VARNOSTI ZA DRUŽBENI MIR IN VARNOST

Kibernetska varnost lahko pomembno vpliva na družbeni mir in varnost, zaradi česar je RS že leta 2016 sprejela *Strategijo kibernetske varnosti*.¹⁰⁴ Njena namera je, da se v RS sistemsko uredi področje in vzpostavi okrepljen sistem zagotavljanja kibernetske varnosti. V današnjem času je vse večja uporaba informacijskih sistemov in omrežij, kar povečuje tudi pomen, ki ga imajo ti sistemi pri razvoju gospodarskih in negospodarskih dejavnosti ter pri izboljšanju kakovosti življenja in blaginje celotne družbe. Varnost omrežij in informacij ima ključno vlogo pri krepitvi pomembnih vrednot in ciljev družbe, kot so ČP, demokracija, pravna država ter gospodarska in politična stabilnost.¹⁰⁵

3.1 PREGLED OBSTOJEČIH UKREPOV REPUBLIKE SLOVENIJE NA PODROČJU KIBERNETSKE VARNOSTI IN ANALIZA POTENCIALNIH MOŽNIH IZBOLJŠAV

RS je že sprejela *Strategijo kibernetske varnosti*, kar je prvi korak v smeri zagotavljanja kibernetske varnosti. V strategiji so povzeti ukrepi, ki so že v izvajanju, kot je na primer program ozaveščanja in izobraževanja »*Varni na internetu*« ter vključevanje informacijske varnosti v visokošolski študijski program na različnih univerzah. Poleg tega RS že sodeluje na mednarodnih vajah kibernetske varnosti, kar omogoča izmenjavo izkušenj z drugimi državami.¹⁰⁶

Kljub temu obstaja potreba po določenih izboljšavah. Strategija iz leta 2016 je zastarela in ni prilagojena hitremu razvoju informacijskih tehnologij. Organom, ki se ukvarjajo z informacijsko in kibernetsko varnostjo, primanjkuje kadrovskih, materialnih in organizacijskih virov. Poleg tega v RS ni koordinacijskega telesa za povezovanje vseh deležnikov na področju kibernetske varnosti.¹⁰⁷ Koristno bi bilo povečanje povezovanja in sodelovanja vseh deležnikov na nacionalni ravni, vendar trenutno za to ni ustrezne pravne podlage. V prihodnosti bi bilo smiselno vpeljati kibernetsko varnost tudi v izobraževanje na nižjih ravneh. Poleg tega bi bilo treba izvajati vaje kibernetske varnosti na nacionalni ravni, da bi preverili stanje pripravljenosti in odzivnosti ter oblikovali nove strategije in načrte.¹⁰⁸

Priložnost za Slovenijo je tudi vlaganje v raziskave in razvoj na področju kibernetske varnosti, kar bi lahko prineslo prepoznavnost in uspeh slovenskim podjetjem tudi na mednarodnem trgu.¹⁰⁹

Primer dobre prakse je *Projekt 5G Varnost*, v okviru katerega so bile podane rešitve, ukrepi (npr. upravljanje informacijske varnosti, modeliranje groženj, zagotavljanje varnosti v omrežju

¹⁰⁴ Strategija kibernetske varnosti – vzpostavitev sistema zagotavljanja visokega nivoja kibernetske varnosti.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

5G, varnost pri razvoju aplikacij ter operativno varnost) in tehnologije, ki temeljijo na sprejetih standardih informacijske varnosti. Projekt poudarja uporabo standarda ISO/IEC 27001 in priporočila ENISA za kibernetško varnost 5G omrežij. Rezultat analiz in ocen je podajanje smernic za izboljšanje kibernetške varnosti in odpornosti. Prav tako vključuje vzpostavitev varnostno operativnega centra in sistemov za upravljanje incidentov ter beleženje revizijskih sledi z uporabo tehnologije veriženja blokov (blockchain) v demonstracijskem okolju.¹¹⁰

3.2 KIBERNETSKA VARNOST IN VLOGA ŽENSK

Kibernetška varnost je pomembna za vse deležnike družbe, zato je vključevanje žensk v razvoj in izvajanje politik ter načrtov za kibernetško varnost nujno. To pomeni, da je pri oblikovanju Akcijskega načrta RS za ženske, mir in varnost, potrebno upoštevati tudi kibernetško varnost, saj kibernetški napadi in grožnje lahko prizadenejo tudi ženske.

Vlogo žensk na tem področju je potrebno poudariti, saj njihov prispevek s svojimi edinstvenimi lastnostmi, kot so vztrajnost, empatičnost, analitično razmišljanje in kreativnost, lahko prispeva k učinkovitemu in timske delu na področju kibernetške varnosti. Opolnomočenje žensk ter njihova vključujoča in nediskriminatorna udeležba so ključni za reševanje raznolikih izzivov in doseganje varnosti v kibernetškem prostoru.¹¹¹

Pomemben je predvsem vidik vključevanja žensk v sistem zagotavljanja kibernetške varnosti, torej spodbujanje žensk, da se odločijo za tehnološke poklice, ki so pomembni za zagotavljanje kibernetške varnosti. Za doseg tega cilja je potrebno dekleta in ženske spodbujati k izobraževanju in izbiri poklicev, ki bodo pripomogli k večji kibernetški varnosti, s tem pa tudi k bolj varni družbi, v kateri bodo živele ženske in dekleta, pri tem pa imajo pomembno vlogo starši, učitelji ter šole, ki bi morali dekletom bolj podrobno predstaviti kibernetško varnost in poklice, ki so za njeno zagotavljanje potrebni ter jih spodbuditi k izobraževanju in karieri na tem področju.¹¹²

Posebno pozornost pri pisanju akcijskega načrta bi bilo potrebno nameniti varovanju zasebnosti žensk in preprečevanju nasilja in nadlegovanja, predvsem spletnega, kar je s hitrim razvojem tehnologij in odsotnostjo nadzora vedno bolj pogosto.

V zvezi z namenom tega projekta je vključevanje vidika kibernetške varnosti v akcijski načrt za ženske, mir in varnost lahko pomembno, saj bo omogočilo bolj celovit pristop k varnosti žensk, predvsem v digitalnem svetu. Upoštevanje teh priporočil bi pripomoglo k večji zaščiti, varnosti in zasebnosti žensk, poleg tega pa bi jim zagotovilo enake možnosti za varno in uspešno sodelovanje v družbi.

¹¹⁰ Poročilo o varnosti in integriteti - Rezultat IR.11 naloge T.3.4 Celovita (end-to-end) varnost in integriteta.

¹¹¹ Gospodarska zbornica Slovenije - O predavanju in predavateljicah.

¹¹² Ženske v kibernetški varnosti - trendi, priložnosti in aktualni izzivi.

IV. TEORETIČNA IZHODIŠČA GLEDE POLOŽAJA ŽENSK V GOSPODARSTVU Z OCENO STANJA

1. VLOGA ŽENSK V GOSPODARSTVU

Ekonomsko opolnomočenje žensk je osrednjega pomena za uresničevanje pravic žensk in enakosti spolov. Krepitev vloge žensk v gospodarstvu in zmanjševanje razlik med spoloma v različnih poslovnih sektorjih in panogah imata lahko pomembne pozitivne učinke na gospodarsko rast in razvoj.¹¹³

Diskriminacija žensk v gospodarstvu pomembno vpliva na mir in varnost, saj je neposredno povezana z ekonomskim položajem žensk. Nižje plače in slabši dostop do izobraževanja postavijo ženske v ranljivejši položaj, kar posledično poveča njihovo odvisnost od partnerja, družine, države itd. S tem postanejo bolj izpostavljanje zlorabam in izkoriščanju. Ker ženske prevzemajo primarno vlogo v skrbi za otroke in ostarele starše, so bolj obremenjene in posledično manj aktivne v gospodarstvu in procesih odločanja. S tem so močno povezani stereotipi, ki temeljijo na spolnih vlogah in izhajajo iz predpostavke, da je naloga ženske postati dobra mati in gospodinja.¹¹⁴ Zgledi drugih kultur pa kažejo, da so ženske lahko bolj prisotne v družbi, če se moški aktivno vključujejo v vzgojo otrok in skrb za gospodinjstvo.¹¹⁵

Spodbujanje enakih možnosti v gospodarstvu, zmanjšanje plačne vrzeli in spodbujanje ženskega podjetništva lahko pripore k ustvarjanju bolj pravične družbe, ki bo zato posledično bolj varna. Po navedbah Odbora OZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice predpostavke in pričakovanja, ki temeljijo na spolu, ženske na splošno postavljajo v slabši položaj glede dejanskega uživanja pravic. Ravno predpostavke na podlagi spola glede ekonomskih, socialnih in kulturnih vlog preprečujejo delitev odgovornosti med moškimi in ženskami na vseh področjih, kar predstavlja oviro za doseganje enakosti.¹¹⁶

Slovenija je v zadnjih letih napredovala pri spodbujanju enakosti spolov in ekonomskega opolnomočenja žensk. Po mnenju strokovnjakov EIGE se je Slovenija za leto 2022 izmed 136 držav po ekonomski udeležbi žensk uvrstila na 12. mesto, in sicer s 67,5 točk, kar je za 1,1 točke manj od povprečja EU-27. Država je uvedla politiko enakosti spolov, katere namen je obravnavati tradicionalne vloge spolov, ki lahko omejujejo udeležbo žensk v gospodarstvu. Poleg politike enakosti spolov je VRS izvajala tudi politike za podporo ravnotežju med poklicnim in zasebnim življenjem, zagotavljanje starševskega dopusta in spodbujanje podjetništva žensk. Ženske v Sloveniji so v zadnjih 50 letih pridobile pravno enakopravnost z moškimi in enake možnosti tudi v socialno-ekonomskem položaju kmečkih in podeželskih

¹¹³ The World Bank: No economy can reach its full potential where women do not have equal opportunities, 2022.

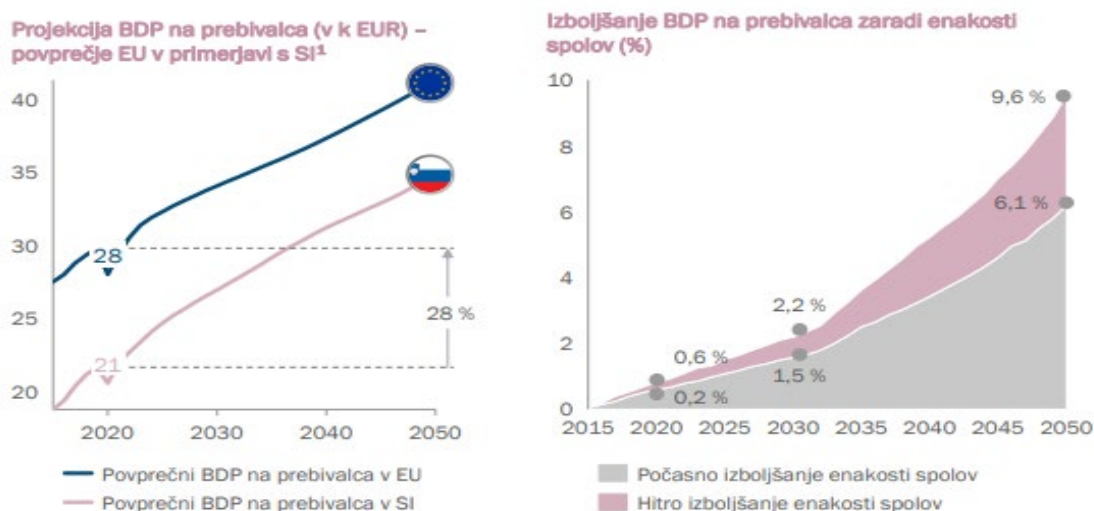
¹¹⁴ Oakley, Gospodinja. Poglavje o mitih materinstva. Str. 169-258.

¹¹⁵ Forde, Habitat, Economy and Society, str. 293-294.

¹¹⁶ Priročnik o evropskem protidiskriminacijskem pravu, str. 170.

žensk. Kljub temu, da se je ocena Slovenije od leta 2010 izboljšala za 4,8 točk, pa v primerjavi z ostalimi državami članicami počasneje napreduje.¹¹⁷ Poleg tega je Slovenija glede na globalni indeks varnosti in miru žensk v letu 2021 padla s 4. mesta na 15. mesto, glede na napredek v smeri doseganja enakosti med spoloma v okviru Svetovnega gospodarskega foruma pa z 11. mesta na 41. mesto. Če bi Slovenija izboljšala raznolikost spolov, bi lahko s tem bistveno zvišala BDP na prebivalca in s tem tudi dosegla povprečje EU (razvidno iz spodnjih dveh grafov).¹¹⁸

Slika 1: Projekcija in izboljšanje BDP na prebivalca zaradi enakosti spolov

Vir 1: Združenje manager, 2022

2. VKLJUČEVANJE ŽENSK V GOSPODARSTVO

Vključevanje več žensk v gospodarstvo ima številne pozitivne učinke, ki obsegajo tako gospodarske kot družbene koristi. Prispeva k povečanju bruto domačega proizvoda (BDP) in spodbuja gospodarsko rast države. S tem ko ženske postajajo pomemben del delovne sile, njihove veščine, sposobnosti in inovativne ideje prispevajo k razvoju novih industrij ter povečujejo produktivnost na trgu.

Poleg tega zaposlovanje več žensk pomaga zmanjšati revščino, saj postanejo finančno samostojne in s svojimi prispevki izboljšajo dohodkovno stabilnost svojih družin. S tem se dviguje socialni status žensk in izboljšujejo življenjski pogoji za celotno gospodinjstvo.

Vključevanje žensk v gospodarstvo prispeva k večji družbeni enakosti med spoloma, saj jim omogoča, da uresničujejo svoj potencial, dosežejo strokovni napredek in prevzemajo vodilne

¹¹⁷ Združenje manager: Vloga žensk v gospodarstvu in družbi, 2022.

¹¹⁸ Global entrepreneurship monitor: GEM Slovenija 2022, 2023.

vloge v poslovnem svetu. S tem se spodbuja raznolikost, odpravlja stereotipe in gradi bolj vključujočo družbo.

Ženske prinašajo različne perspektive, ideje in talente v delovno okolje. S svojimi edinstvenimi izkušnjami in znanjem lahko prispevajo k inovacijam, boljšemu odločanju in ustvarjanju bolj uravnoteženih delovnih mest.

Kljub pozitivnim vidikom pa vključevanje žensk v gospodarstvo spremljajo tudi izzivi in negativni vidiki. Ženske se srečujejo z diskriminacijo in neenakostjo pri zaposlovanju, napredovanju in plačilu, kar omejuje njihov dostop do višjih položajev in enakih priložnosti, kot jih imajo moški.

Mnoge ženske se soočajo z izzivi usklajevanja družinskih obveznosti z delom, saj skrbstveno delo ni ustrezno integrirano v ekonomijo in je ekonomsko razvrednoteno. V Sloveniji je varstvo otroka organizirano s strani javnih vrtcev in dokaj dostopno, veliko manj podpore pa država zagotavlja družinskim članom, ki skrbijo za onemogle starše, otroke z gibalno oviranostjo ali motnjami v duševnem zdravju. To so naloge, ki jih v družini prevzemajo predvsem ženske. Zato so večkrat preobremenjene, kar se kaže v slabšem zdravstvenem stanju in izgorelosti, kar posledično zmanjša prisotnost žensk na trgu dela, še preden dosežejo polno pokojninsko dobo. Posledično prejemajo nižjo pokojnino in so bolj izpostavljene revščini. Pomembno je, da se vidik neplačanega skrbstvenega dela, upošteva pri oblikovanju politik in zakonodaje ter problematiko ustrezno naslovi v zakonodaji, ki se bo v prihodnosti sprejemala na tem področju.

Za spodbujanje vključenosti žensk v gospodarstvo so potrebne ustrezne politike, programi in strukturne spremembe. Pomanjkanje takšnih ukrepov lahko otežuje dosego resnične enakosti in vključenosti. Ključno je torej, da se osredotočimo na pozitivne vidike vključevanja žensk v gospodarstvo, hkrati pa se soočimo z izzivi in negativnimi vidiki, da lahko zagotovimo pravično in enakopravno delovno okolje za ženske ter spodbujamo njihovo vključenost in napredovanje na vseh področjih družbe.¹¹⁹

2.1 Načini za vključevanje žensk v gospodarstvo

Na splošno obstaja več načinov, kako bi lahko Slovenija podprla ekonomsko vključevanje žensk, in sicer:

- Spodbujanje izobraževanja, razvoja znanj in spretnosti žensk: naložbe v programe izobraževanja in usposabljanja lahko ženskam pomagajo pridobiti spretnosti in veščine, ki jih potrebujejo za sodelovanje v gospodarstvu in dostop do boljše plačanih delovnih mest, kot tudi vodilnih pozicij;

¹¹⁹ Facts and Figures: Economic Empowerment.

- Spodbujanje podjetništva žensk: Slovenija bi lahko podjetjem, ki jih vodijo ženske, zagotovila večji dostop do kreditov in programov usposabljanja za podjetja, da bi jim pomagala pri spodbujanju njihove aktivne udeležbe v gospodarstvu in ustvarjanju zaposlitvenih priložnosti;
- Obravnavanje diskriminatornih zakonov in praks: zakonodaja in politike, ki prepovedujejo diskriminatorne prakse na delovnem mestu, lahko pomagajo zagotoviti, da imajo ženske enake možnosti za zaposlitev in plačilo;
- Zagotavljanje dostopa žensk do finančnih storitev: povečanje dostopa žensk do finančnih storitev, kot so varčevalni računi, krediti in zavarovanja, jim lahko zagotovi večjo finančno varnost in jim omogoči vlaganje v svoja podjetja ali izobraževanje;¹²⁰
- Zmanjšanje razlike v plačilu med spoloma: obravnavanje razlike v plačilu med spoloma ter prilagoditev plač na enakovredno raven lahko pomaga zagotoviti, da bodo ženske prejele enako plačilo za enako delo, kar lahko privede do večje finančne stabilnosti in neodvisnosti;
- Določitev in spremljanje ciljnega deleža žensk: povečanje ciljnega deleža zastopanosti žensk na vseh organizacijskih ravneh, prilagoditev zaposlovanja za ženske in tudi povečanje nepristranskega napredovanja;
- Fleksibilen delavnik in delovno okolje: možnost prilagojenega delovnega časa in prostora (npr. delo od doma in hibridno delo) za tiste zaposlene, ki to potrebujejo zaradi skrbi za otroke ali bolne družinske člane.

3. VPLIV SODELOVANJA ŽENSK NA VODSTVENIH POLOŽAJIH NA POVEČANJE GOSPODARSKE RASTI TER NJIHOV PRISPEVEK K MIRU IN VARNOSTI

Na vodilnih položajih se pretežno znajdejo moški, saj se njim stereotipno pripisujejo lastnosti, potrebne za vodenje (racionalnost, agresivnost). Ženske do teh položajev pogosteje pridejo z napredovanjem, saj so o njih potrebne dodatne informacije, ki kažejo na to, da so prav tako sposobne opravljati vodstvene naloge.¹²¹

Udeležba žensk na vodilnih položajih lahko pozitivno vpliva na gospodarsko rast, finančno stabilnost ter mir in varnost. Organizacije, kot sta SB in ZN, poudarjajo, da je lahko zaposlovanje žensk osrednje gonilo vključujoče rasti in da lahko vodstvo žensk izboljša dolgoročne gospodarske, okoljske ter družbene rezultate. Po podatkih SB naj bi odpravljene

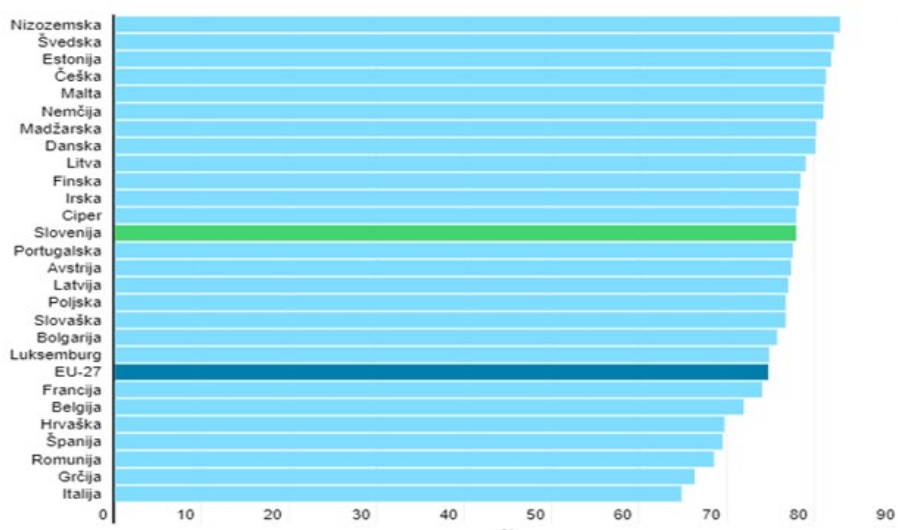
¹²⁰ U.S. Department of State: Women's economic empowerment in APEC: Reflecting on a decade of impact, 2021.

¹²¹ Svetek, Spolni stereotipi in diskriminacija žensk na trgu dela, 2019, str. 3.

razlike v zaposlenosti med spoloma za skoraj 20 odstotkov povišale dolgoročni BDP na prebivalca v povprečju v državah.¹²²

Glede ekonomskega opolnomočenja žensk in njihove udeležbe na trgu dela je bil v zadnjih letih v EU dosežen kar pomemben napredek, saj se je v večini držav članic stopnja delovne aktivnosti žensk povečala. V strategiji Evrope 2020 je bil zapisan cilj, da se mora stopnja delovne aktivnosti prebivalstva med 20 in 64 leti starosti povečati z 69 odstotkov na vsaj 75 odstotkov. Poleg tega kriterija pa nova strategija EK posebno pozornost posveča tudi vključevanju posebnih skupin in žensk, ki se srečujejo z različnimi ovirami (ženske s tujim državljanstvom oz. pripadnice etičnih ali verskih manjšin).¹²³ Lani se je stopnja delovne aktivnosti v EU najbolj približala temu cilju, saj je ta znašala 74,7 odstotkov, kar je bilo tudi največ v zadnjem desetletju. V tem kriteriju je najvišjo stopnjo dosegla Nizozemska z 82,9 odstotkov, najnižjo stopnjo pa je zabeležila Italija s 64,8 odstotkov. V Sloveniji je stopnja delovne aktivnosti v letu 2022 znašala 77,9 odstotkov, kar je za 3,2 odstotni točki nad povprečjem EU.¹²⁴

Slika 2: Stopnje delovne aktivnosti in brezposelnosti (20–64 let), EU-27, 2022

Vir 2: Statistični urad RS, 2023

Kljub določenim napredkom v zadnjih letih so ženske v RS na vodilnih položajih in v gospodarstvu še vedno slabo zastopane. Diskriminacija žensk v gospodarstvu se kaže na več nivojih. Delež žensk na vodilnih položajih je v RS vseskozi nizek, zaradi česar so ženske kot delavke ali delodajalke slabo zastopane. Eno bolj ranljivih skupin predstavljajo starejše ženske, za katere je značilna nizka stopnja zaposlenosti in visoka izpostavljenost revščini in socialni

¹²² The World Bank, Gender overview, 2023.

¹²³ Evropska komisija, Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast, 2020.

¹²⁴ Statistični urad Republike Slovenije, 1. maj, Praznik dela, 2023.

izključenosti.¹²⁵ Močno k utrjevanju neenakosti med spoloma v RS prispevajo ekonomski, družbeni, kulturni in socialni dejavniki ter vrednote in stališča prebivalcev in prebivalcev. Izstopa zlasti vertikalna segregacija, kar pomeni, da vodilna mesta zasedajo moški. Opazna je tudi horizontalna segregacija, saj večina žensk opravlja dela v feminiziranih poklicih, kjer so plače v povprečju nižje kot v tipično moških poklicih. K neenakosti žensk pomembno prispevajo tudi tradicionalni pogledi na delitev vlog, ki jih zaznavajo raziskave slovenskega javnega mnenja.¹²⁶ Ženske v RS so v povprečju višje izobražene od svojih moških kolegov, kar pomeni, da kot država znanja in potenciala žensk ne izkoriščamo v zadostni meri. Združenje Manager izpostavlja 6 ključnih ukrepov za podjetja, ki prispevajo k bolj enakopravni zastopanosti spolov na vodilnih položajih. Ti so: (1) vključitev vsaj ene ženske na vodilni položaj, (2) izobraževalni programi znotraj podjetja, (3) karierno mentorstvo, (4) sponzorstvo za menedžerke, (5) določitev ciljnega deleža in (6) upravljanje delovne uspešnosti.¹²⁷

Prepoved diskriminacije glede na spol na področju zaposlovanja zajema tudi pravico do enakega plačila za enako delo in delo enake vrednosti. To pravico kot eno od temeljnih socialnih pravic zagotavljajo vsi ključni mednarodni dokumenti.¹²⁸

Čeprav je stopnja zaposlenosti žensk v Sloveniji visoka, je še ogromno možnosti za izboljšavo zastopanosti žensk na vodilnih položajih in zmanjšanje razlike v plačah med spoloma. V letu 2021 je bila bruto urna plača žensk v EU v povprečju za 12,7 odstotkov nižja od bruto urne plače moških. Slovenija v tem kazalniku zelo izstopa od povprečja EU, saj znaša plačna vrzel med spoloma 3,8 odstotkov. Kljub nizkim razlikam v plači med spoloma je treba še naprej izvajati ukrepe za zmanjševanje neenakosti med spoloma in doseči cilj, da razlik med spoloma ne bo.¹²⁹

¹²⁵ Generalni direktorat za notranjo politiko, Politika enakosti spolov v Sloveniji.

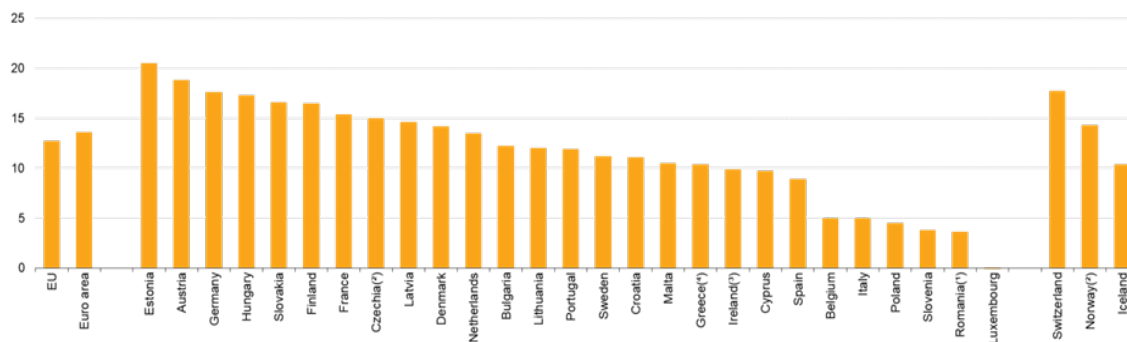
¹²⁶ Gregorič, Perko, Sodja, Pečar, Čelebič, Plačna vrzel in neenakosti spolov v Sloveniji, str.5.

¹²⁷ Kaker, Realnosti steklenega stropa, str. 84-86.

¹²⁸ Na primer: 4. in 20. člen Zakona o ratifikaciji Evropske socialne listine (spremenjene); 23. člen Listine EU o temeljnih pravicah.

¹²⁹ Eurostat, Gender pay gap statistics, 2023.

Slika 3: Plačna vrzel med spoloma v letu 2021

Vir 3: Eurostat, 2021

Povečanje izobrazbe žensk in deklet prispeva h gospodarskemu opolnomočenju žensk in bolj vključujoči gospodarski rasti. Izobraževanje, izpopolnjevanje in prekvalifikacija skozi vse življenje – zlasti za ohranjanje koraka s hitrimi tehnološkimi in digitalnimi spremembami, ki vplivajo na delovna mesta – so ključnega pomena za zdravje in dobro počutje žensk in deklet, pa tudi za njihove priložnosti za ustvarjanje dohodka in sodelovanje na uradnem trgu dela. Večja stopnja izobrazbe predstavlja približno 50 odstotkov gospodarske rasti v državah OECD v zadnjih 50 letih. Toda za večino žensk pomembne pridobitve v izobrazbi niso pomenile boljših rezultatov na trgu dela. Stopnja zaposlenosti žensk v državah članicah EU se postopoma zvišuje, v letu 2020 je dosegla 66,2 odstotkov, vendar pa je v primerjavi s stopnjo zaposlenosti moških še vedno manjša. Posledica povišanja stopnje zaposlenosti žensk je višja dosežena izobrazba žensk, saj glede na raziskave več žensk kot moških zaključí visokošolsko izobraževanje. Kljub visoki doseženi izobrazbi, pa se ženske na vodilnih položajih še vedno v manjšini. Leta 2021 je bilo med člani posameznih nacionalnih parlamentov v državah članicah EU samo 33,2 odstotka žensk in kar 66,8 odstotka moških.¹³⁰ V Sloveniji je zastopanost žensk na trgu dela v letu 2021 presegla povprečje držav članic EU. Stopnja delovne aktivnosti žensk je v tem letu znašala 71 odstotkov, kar je za 5 odstotnih točk več kot v EU. Prav tako je delež žensk s terciarno izobrazbo v Sloveniji presegel povprečje EU, in sicer je znašal 48 odstotkov, kar je za 11 odstotnih točk več.¹³¹

Ko so ženske ekonomsko opolnomočene, so bolj opremljene za prispevanje k odločanju v gospodinjstvu in skupnosti, kar pomaga spodbujati bolj miroljubne, stabilne in vključujoče družbe.

Opolnomočenje žensk v gospodarstvu in odpravljanje razlik med spoloma v svetu dela sta tudi ključnega pomena za doseganje Agende za trajnostni razvoj do leta 2030 in doseganje ciljev

¹³⁰ Evropska komisija: Letno poročilo o enakosti spolov v EU, 2022.

¹³¹ Statistični urad Republike Slovenije, 1. maj, Praznik dela, 2023.

trajnostnega razvoja, zlasti cilja 5 za doseg enakosti spolov in cilja 8 za spodbujanje polne ter produktivno zaposlovanje in dostojno delo za vse. Prav tako se na to temo nanašajo tudi cilj 1 o odpravi revščine, cilj 2 o varnosti preskrbe s hrano, cilj 3 o zagotavljanju zdravja in cilj 10 o zmanjšanju neenakosti.¹³²

4. NAČINI ZA USTVARJANJE VARNIH IN SPODBUDNIH OKOLIJ

Potrebno je zagotoviti načine za ustvarjanje varnih in spodbudnih okolij, v katerih lahko ženske na položajih svoje delo opravljajo:

- **neodvisno:** načini imenovanja na položaje, preprečevanje negativnih posledic opravljanja dela na takih položajih;
- **varno:** varno delovno okolje v smislu fizične varnosti (primerna oprema itd.) ter tudi psihične (v obliki groženj, pritiskov ipd.);
- **učinkovito:** omogočanje uveljavitve ženskega vidika oziroma pogleda na družbene probleme; omogočanje prilagajanja oziroma kombiniranja zasebnega ali družinskega življenja s kariero, da se ženske lahko odločijo za delo oziroma neko kariero, za katero se, ravno zaradi nemožnosti kombiniranja, sicer ne bi, z namenom, da se doseže ključni cilj, tj. da se ne rabijo odločiti za eno (kariera) ali za drugo (družina); preseganje spolnih stereotipov, iz katerih izhaja, da ženske ne morejo učinkovito opravljati nekaterih del.

Zahteva po varnih in spodbudnih delovnih okolij izhaja že iz Resolucije VS OZN 2493 (2019). Prav tako je za omogočanje možnosti posameznikov, da dosežejo svoj polni potencial na trgu dela, nujno zagotoviti enak dostop do področij, kot so zdravstvo, izobraževanje in nastanitev.¹³³

Kot sodoben in pogosto priročen ter učinkovit način stil vodenja se uveljavlja t.i. transformacijsko vodenje, ki temelji na interakciji med vodjo in podrejenim. Pri tem naj bi vodja navdihoval in spodbujal podrejene za doseganje skupinskih ciljev. Na tak način se upošteva in podpira podrejene ter se zagotavlja intelektualno stimulacijo in komuniciranje smisla in pomena dela. Gre torej za vodenje z uporabo lastnosti, ki jih ljudje v večji meri pripisujejo ženskam kot moškim.¹³⁴

Strategija MRSHP predvideva tudi namenjanje posebne pozornosti spodbujanju družbene odgovornosti podjetij ter spoštovanju ČP v gospodarstvu, in sicer v skladu s smernicami OZN in Nacionalnim akcijskim načrtom RS za spoštovanje ČP v gospodarstvu. Kot primer navaja določeno ugodnost podjetij, ki izkazujejo družbeno odgovornost, saj bi ta v okviru javnih razpisov bila upravičena do dodatnih točk.¹³⁵

¹³² Evropska komisija, Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030 A, 2015.

¹³³ Priročnik o evropskem protidiskriminacijskem pravu, str. 21.

¹³⁴ Svetek, Spolni stereotipi in diskriminacija žensk na trgu dela, 2019, str. 7.

¹³⁵ Strategija MRSHP, str. 31.

Slovenija spodbuja ženske k podjetništvu tudi s finančno pomočjo. Javna agencija Republike Slovenije za spodbujanje investicij, podjetništva in internacionalizacije (SPIRIT) je tudi letos pripravila javni razpis »Natečaj za podelitev finančnih spodbud za najboljši poslovni model in njegovo predstavitev podjetnic začetnic 2023«, katerega predmet je izbira najboljših 100 poslovnih modelov podjetnic začetnic, ki so podjetje registrirale leta 2022 oziroma 2023. Namen razpisa je, da se nagradi najboljših 100 podjetnic začetnic in s tem dobijo spodbudo pri vzpostavljanju lastnega podjetja.¹³⁶ Tako se prizadeva za doseg ciljev, kot sta ustanovitev in uspešen zagon najmanj 100 novih podjetij, ki jih vodijo ženske, stabilnejši začetek poslovne poti za nagrajene podjetnice začetnice in povečanje inovativnosti in tržne usmerjenosti poslovnih modelov.¹³⁷

27. člen MESL zagotavlja pravico delavcev z družinskimi obveznostmi do enakih možnosti in enakega obravnavanja. Za položaj žensk v gospodarstvu je izrednega pomena predvsem obveznost pogodbenic, da sprejmejo ukrepe, ki bodo omogočili takim delavcem, da se zaposlijo in ostanejo zaposleni ter da imajo možnost do odsotnosti z delovnega mesta zaradi takih obveznosti ter da te obveznosti same po sebi niso veljaven razlog za prenehanje zaposlitve. Prav tako je na pogodbenicah, da razvijajo in pospešujejo službe za dnevno in druge oblike otroškega varstva, da olajšajo usklajevanje družinskih obveznosti z delovnimi. Namen tega člena je torej zagotoviti, da imajo vse osebe z družinskimi obveznostmi, ki so zaposlene ali se nameravajo zaposliti, pravico to storiti brez diskriminacije ter brez konfliktov med službenimi in družinskimi odgovornostmi v največji možni meri.¹³⁸

Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk v 11. členu kot enega od ukrepov za odpravo diskriminacije žensk zaradi sklenitve zakonske zveze ali materinstva določa spodbujanje zagotavljanja potrebnih pomožnih socialnih služb, zato da se staršem omogoči usklajevanje družinskih obveznosti z obveznostmi na delovnem mestu in udejstvovanjem v javnem življenju. V tem kontekstu je mišljeno na primer spodbujanje ustanavljanja in razvoja mreže ustanov, ki skrbijo za otroke.

5. ANALIZA AKTOV IN PREPOZNAVA NAJVEČJIH PROBLEMOV/POMANJKLIVOSTI V RS, ODPRAVA KATERIH BI POVEČALA SODELOVANJE ŽENSK V GOSPODARSTVU RS

5.1 Uvod

V nadaljevanju bodo predstavljeni ključna zakonodaja in drugi akti, ki so bili sprejeti v Sloveniji in so neposredno ali posredno namenjeni spodbujanju vključevanja žensk v gospodarstvo (predvsem sodelovanja v poklicih, ki so danes pretežno »moški«, in večje vključenosti žensk na vodstvene položaje) in zmanjševanju neenakosti med spoloma. Posebej pa bodo omenjene tudi ovire, težave oziroma možnosti za izboljšave, ki bi lahko pripomogle k večji vključenosti in

¹³⁶ Javni razpis »Natečaj za podelitev finančnih spodbud za najboljši poslovni model in njegovo predstavitev podjetnic začetnic 2023«.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Priročnik o evropskem protidiskriminacijskem pravu, str. 122.

sodelovanju žensk v gospodarstvu. Pomanjkljivosti in priložnosti za izboljšave so, kot je mogoče razbrati iz analize, povezane predvsem z izvedbo in uveljavljanjem ukrepov v praksi, na normativni ravni pa je področje precej dobro urejeno.

5.2 Zakon o enakih možnostih žensk in moških (ZEMŽM)¹³⁹

ZEMŽM je bil sprejet že leta 2002, v 1. členu zakona, kjer je opredeljen njegov namen, je zapisano: *»S tem zakonom se določajo skupni temelji za izboljšanje položaja žensk in ustvarjanje enakih možnosti žensk in moških na političnem, ekonomskem, socialnem, vzgojno-izobraževalnem ter na drugih področjih družbenega življenja.«¹⁴⁰*

V zakonu je v kar nekaj členih mogoče prepoznati posredno povezavo z izenačevanjem spolov v gospodarstvu. Zlasti pomembna sta 6. in 7. člen, ki določata splošne in posebne ukrepe. Iz tega izhaja, da se zakonodajalec zaveda problema diskriminacije zaradi spola oziroma neenakega obravnavanja v družbi in v ta namen predvideva bodisi splošne, v nekaterih primerih pa celo posebne ukrepe.¹⁴¹

Z vidika sodelovanja in vključevanja žensk v gospodarstvo je zlasti pomembno, da zakon določa: *»S posebnimi ukrepi se odstranjujejo objektivne ovire za neuravnoteženo zastopanost spolov oziroma za neenak položaj oseb enega spola ali dajejo posebne ugodnosti v smislu vzpodbude manj zastopanemu spolu oziroma spolu, ki je v neenakem položaju, ki pa morajo biti utemeljene in sorazmerne glede na namen posebnega ukrepa.«¹⁴²*

To je ključno tudi, ko obravnavamo primer gospodarstva. Problematika manjše vključenosti žensk je posledica številnih dejavnikov v družbi, ki povzročijo, da se ženske ne odločajo oziroma ne odločajo v enaki meri za vključevanje in sodelovanje v gospodarstvu. Ravno tako je pomembno, da se s tem odstavkom zakona ustvarja pravna podlaga za sprejemanje ukrepov, ki lahko spodbudijo vključevanje žensk, ki so manj zastopane, ko je govor o gospodarstvu. Gre za ukrepe, ki zagotavljajo posebne ugodnosti oziroma uvajajo posebne spodbude z namenom odpravljanja neuravnotežene zastopanosti spolov oziroma neenakega položaja glede na spol.

Naslednji pomembni člen ZEMŽM je 12. člen, ki opredeljuje posebno vlogo vzgoje, izobraževanja in usposabljanja. Pomembno namreč je, da je že na ravni programov vzgoje in izobraževanja oziroma poklicnega usposabljanja pri potrjevanju učbenikov in učil ter pri uvajanju organizacijskih novosti in spreminjanju pedagoških oziroma andragoških metod

¹³⁹ Zakon o enakih možnostih žensk in moških, Uradni list RS, št. 59/02, 61/07 – ZUNEO-A, 33/16 – ZVarD in 59/19.

¹⁴⁰ Zakon o enakih možnostih žensk in moških, Uradni list RS, št. 59/02, 61/07 – ZUNEO-A, 33/16 – ZVarD in 59/19, člen 1.

¹⁴¹ Zakon o enakih možnostih žensk in moških, Uradni list RS, št. 59/02, 61/07 – ZUNEO-A, 33/16 – ZVarD in 59/19, člen 6,7.

¹⁴² Ibid.

upoštevana problematika neenakega obravnavanja spolov in so v ta namen sprejeti ustrezni ukrepi.¹⁴³

V Sloveniji se namreč očitno dogaja, da se na nekatere smeri študija ženske sploh ne vpisujejo oziroma se vpisujejo v bistveno manjšem odstotku kot moški, to pa se kasneje odraža tudi v realnem sektorju oziroma v gospodarstvu pri opravljanju nekaterih poklicev. Ravno zaradi tega je pomembno, da se v zakonodaji ta problem prepozna in se ustrezni deležniki pooblastijo za sprejemanje ukrepov. Konkretno to pomeni, da morata obe ministrstvi, ki sta pristojni za področje šolstva oziroma izobraževanja, pripraviti ustrezne posodobitve programov izobraževanja oziroma poklicnega usposabljanja, ki bodo zmožni zagotoviti približno enak delež moških in žensk na vseh področjih izobraževanja, s tem pa kasneje tudi na trgu dela. V praksi to pomeni, da bi moralo biti čez nekaj let, če bodo ukrepi uspešno izvedeni, mogoče zaznati povečanje deleža žensk v gospodarskih panogah, kjer je danes pretežno zastopana moška populacija.

Ravno tako je pomembno tudi poglavje zakona, ki ureja nacionalni program za enake možnosti žensk in moških. 15. člen ZEMŽM namreč določa, da »*vlada predloži državnemu zboru predlog resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških*«, nacionalni program pa je namenjen določanju temeljnih politik enakih možnosti, predvsem je z vidika vključevanja žensk v gospodarstvo pomembno, da se morajo v nacionalnem programu določiti »*cilji ter ukrepi za doseg ciljev na posameznih področjih družbenega življenja, predvsem na področju delovnih razmerij, socialnega in zdravstvenega varstva, izobraževanja, družinskih razmerij, nasilja nad ženskami in zastopanosti obeh spolov v javnem življenju*«. ¹⁴⁴

5.3 Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških

Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških je strateški dokument VRS, ki določa cilje in ukrepe ter ključne nosilce politik za uresničevanje enakosti spolov na posameznih področjih življenja žensk in moških v RS.¹⁴⁵ Resolucije se sprejemajo za večletna obdobja, zadnja je bila sprejeta za obdobje od 2015 do 2020, je pa že oblikovan predlog resolucije do leta 2030, ki še ni medresorsko dokončno usklajen. Ker je zadnja resolucija že razmeroma zastarela, bodo ključni poudarki, relevantni za vključenost žensk v gospodarstvo, vzeti iz predloga resolucije, oblikovane za obdobje do leta 2030.

Že v uvodni točki, ki opredeljuje namene in cilje nacionalnega programa, je zapisano, da je »*enakost spolov bistvenega pomena za gospodarsko rast in zmanjševanje revščine ter je*

¹⁴³ Zakon o enakih možnostih žensk in moških, Uradni list RS, št. 59/02, 61/07 – ZUNEO-A, 33/16 – ZVarD in 59/19, člen 12.

¹⁴⁴ Zakon o enakih možnostih žensk in moških, Uradni list RS, št. 59/02, 61/07 – ZUNEO-A, 33/16 – ZVarD in 59/19, člen 15.

¹⁴⁵ Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020, Uradni list RS, št. 84/15.

*ključna za doseganje ciljev trajnostnega razvoja in kot taka pomemben dejavnik za ohranjanje in krepitev stabilnosti družbe kot celote».*¹⁴⁶

To pomeni, da je kot eden od ključnih namenov resolucije za prihodnje obdobje prepoznan vidik vključevanja žensk v gospodarstvo, kar se bo odrazilo ne samo v enakovrednejši vlogi moških in žensk in enakopravnejši družbi, pač pa tudi v številnih drugih prej naštetih ciljeh, ki so ravno tako pomembni in koristni za vsako razvito državo.

Eden od splošnih ciljev nacionalnega programa, ki izhajajo iz položaja žensk in moških v Sloveniji, je ravno zmanjšanje vrzeli med spoloma na vseh področjih družbenega življenja, zlasti pri zaposlovanju, izobraževanju, zdravju in socialnem položaju. S tem ciljem se med drugim želi zagotavljati trajnostni in vključujoči gospodarski razvoj, ki bo omogočal razvoj znanj in spretnosti za kakovostno življenje in delo vseh, ne glede na spol in druge osebne okoliščine.¹⁴⁷

Ključni izziv, ki ga nacionalni program prepoznava kot do sedaj še neuspešno obravnavanega, je doseganje uravnotežene zastopanosti spolov v politiki, gospodarstvu in na drugih področjih. Program prepoznava napoved EK o predlaganju zavezujočih ukrepov glede preglednosti plač ter prizadevanja za sprejetje direktive, ki bi zagotavljala uravnoteženo zastopanost spolov med neizvršenimi direktorji in direktoricami gospodarskih družb kot dodaten zagon slovenskim prizadevanjem za zakonske spremembe in s tem spodbudo podjetjem za ustvarjanje bolj spolno raznolikih organov odločanja. Cilj je namreč doseči večjo enakost med spoloma pri odločanju, z uvedbo takšnih ukrepov se bo verjetno spodbudilo tudi aktivnejše sodelovanje žensk na različnih ravneh družbe, to pa bo prispevalo k bolj uravnoteženi in enakopravni družbi.¹⁴⁸

Eno od tematskih področij, s katerimi se nacionalni program posebej ukvarja, je odpravljanje neenakosti med spoloma pri zaposlovanju in zagotavljanje enake ekonomske neodvisnosti žensk in moških. Nacionalni program ugotavlja, da sta odpravljanje vrzeli med spoloma na trgu dela in doseganje enake ekonomske neodvisnosti žensk in moških pomembna za zagotavljanje enakosti in za povečevanje gospodarske rasti in blaginje. V povezavi s tem je pomembna tudi enaka raven ekonomske neodvisnosti, ker se lahko na ta način učinkovito pokaže dejanski napredek žensk, s tem, da se jim omogoči, da so ekonomsko neodvisne, hkrati pa se lahko spoprijemajo z ovirami, ki jim onemogočajo, da se na delovnem mestu obravnavajo enako kot moški.¹⁴⁹

Na tem področju je v nacionalnem programu za prihodnja leta, torej do leta 2030, zastavljenih pet ključnih ciljev, ki so v pristojnosti različnih ministrstev in drugih organov.

¹⁴⁶ Predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških do 2030, str. 7.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških do 2030, str. 32.

¹⁴⁹ Predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških do 2030, str. 34.

To so:

- spodbujanje enakih možnosti in enake obravnave žensk in moških na trgu dela s poudarkom na ranljivih skupinah žensk;
- desegregacija trga dela s spodbujanjem vključevanja žensk v perspektivne poklice (STEM), sektorje in podjetništvo ter vključevanje žensk in moških v spolno netipične poklice in sektorje, kjer izrazito prevladuje eden od spolov;
- zmanjšanje vrzeli med spoloma v plačah in pokojninah;
- lažje usklajevanje zasebnega, družinskega in poklicnega življenja ter večja vključenost moških v skrb za otroke in druge skrbi potrebne;
- zmanjšanje razlik med spoloma glede izpostavljenosti tveganju revščine in socialni izključenosti s poudarkom na ranljivih skupinah žensk.¹⁵⁰

Še eno izmed tematskih področij, ki jih program obravnava in je pomembno v kontekstu vključenosti žensk v gospodarstvo, je spodbujanje uravnotežene zastopanosti žensk in moških pri odločanju. Ženske sestavljajo več kot polovico prebivalstva in volilnega telesa ter so v povprečju bolj izobražene od moških. Kljub temu so nezadostno zastopane na položajih odločanja na vseh ravneh političnega odločanja, na vodstvenih in vodilnih položajih v gospodarstvu in v drugih organizacijah.¹⁵¹

Nacionalni program prepoznava, da je vprašanje večje zastopanosti žensk v gospodarskem odločanju vse pomembnejše vprašanje, ki se ne obravnava samo na nacionalni ravni, pač pa je predmet obravnave tudi v evropskem in mednarodnem prostoru.

V programu je analiziran položaj v Sloveniji, ugotovljeno pa je, da je v podjetjih še vedno majhen delež žensk na mestih odločanja. Med predsedniki, člani uprav in predstavniki zaposlenih je le 27,7 odstotkov žensk, med generalnimi direktorji in direktoricami ter izvršnimi in neizvršnimi direktorji in direktoricami pa samo 24,6 odstotkov žensk. Tudi v znanosti je delež žensk na mestih odločanja majhen. Med štirimi rektorji univerz je le ena ženska, med člani Slovenske akademije znanosti in umetnosti pa je samo 7,7 odstotkov žensk. Prav tako je v RTV-organizacijah v javni lasti, kot so televizije, radio in tiskovne agencije, na nacionalni ravni premalo žensk na mestih odločanja.¹⁵²

Ta nizka zastopanost žensk na ključnih položajih v gospodarstvu, znanosti in medijih kaže, da so potrebni dodatni ukrepi za spodbujanje enakosti spolov in večjo raznolikost na teh področjih. Transparentnost glede razmerja spolov na vodilnih mestih ter sprejetje politik in ciljev za spodbujanje raznolikosti sta ključna koraka v tej smeri. Z večjo enakostjo in vključenostjo žensk na mestih odločanja se lahko dosežejo boljši rezultati, večja inovativnost ter trajnostna rast celotne družbe.

¹⁵⁰ Predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških do 2030, str. 38, 39.

¹⁵¹ Predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških do 2030, str. 65.

¹⁵² Predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških do 2030, str. 66.

Ukrepi, ki jih za to področje za prihodnje obdobje navaja program, so:

- povečanje deleža žensk na vseh ravneh odločanja v politiki;
- povečanje deleža žensk na vodstvenih in vodilnih položajih v gospodarstvu;
- bolj uravnotežena zastopanost žensk in moških pri odločanju v izobraževalnih, znanstvenih, visokošolskih, kulturnih, medijskih, športnih, varnostnih, obrambnih in drugih organizacijah ter institucijah.¹⁵³

¹⁵³ Predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških do 2030, str. 67.

V. ŽENSKÉ IN ZNANOST

Znanost je gibal napredka in podlaga za razvoj visokotehnološke družbe ter gospodarstva z visoko dodano vrednostjo. Slovenija ob upoštevanju družbene odgovornosti priznava trajno privrženost znanosti in razvoju ter ugotavlja njuno pomembno vlogo pri družbenemu napredku in ustvarjanju blaginje za svoje državljane. Zadani cilj je vzpostaviti sodoben raziskovalni in inovacijski sistem, ki bo omogočal višjo kakovost življenja za vse, s kritično refleksijo družbe, učinkovitim reševanjem družbenih izzivov in dvigom dodane vrednosti na zaposlenega ter zagotavljanjem večjega števila kakovostnih delovnih mest. Za namen doseganja zadanih ciljev so bili sprejeti mnogi strateški dokumenti, kot so Resolucija o znanstvenoraziskovalni in inovacijski strategiji Slovenije 2030, Nacionalna strategija odprtega dostopa, Načrt za enakost spolov MIZŠ, Akcijski načrt izvedbe nacionalne strategije odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015-2020 itd.¹⁵⁴

1. ŽENSKÉ NA PODROČJIH STEM

1.1. STEM

Področja znanosti, tehnologije, inženiringa in matematike (Science, Technology, Engineering, and Mathematics; STEM) so ključnega pomena za reševanje globalnih izzivov, kot so zdravstvene tehnologije, podnebne spremembe in pomanjkanje naravnih virov. Ti poklici so pogosto imenovani tudi poklici prihodnosti, saj spodbujajo inovacije, družbeno blaginjo, vključujočo rast in trajnostni razvoj.¹⁵⁵

STEM in inovacije imajo pomembno vlogo v Agendi trajnostnega razvoja do leta 2030. So tudi sredstvo za doseganje drugih ciljev trajnostnega razvoja (CTR), kot sta odprava lakote in boj proti podnebnim spremembam. S tem povezana in pomembna sta CTR št. 4, O vključujočem in pravičnem, kakovostnem izobraževanju in vseživljenjskem učenju, ter CTR št. 5, O enakosti spolov ter krepitvi vloge deklet in žensk. Ti cilji trajnostnega razvoja vključujejo posebne cilje za države, da izboljšajo dostop do izobraževanja in tehnologij STEM ter zmanjšajo razlike med spoloma. Incheonska deklaracija in okvir za ukrepanje za izvajanje CTR št. 4 ugotavlja, da bo osredotočenost na kakovost in inovacije »zahtevala krepitev STEM«, pri tem pa je »posebno pozornost treba nameniti zagotavljanju štipendij za dekleta in ženske za študij na področjih STEM«. Akcijska agenda iz Adis Abebe, ki zagotavlja globalni okvir za financiranje trajnostnega razvoja, poziva države, naj »povečajo naložbe v naravoslovje, tehnologijo, inženirstvo in matematično izobraževanje /.../ ter zagotovijo enak dostop za ženske in dekleta«.¹⁵⁶

¹⁵⁴ GOV.SI, Znanost.

¹⁵⁵ UNESCO, Girls' and women's education in science, technology, engineering and mathematics (STEM).

¹⁵⁶ UNESCO, Cracking the code: girls' and women's education in science, technology, engineering and mathematics (STEM), 2017.

1.2 Statistika in predstavitev problema

Čeprav številne države vlagajo veliko sredstev v področja STEM, obstajajo precejšnje razlike med spoloma tako pri študiju kot pri zaposlovanju na področjih STEM. Na primer, leta 2017 je bilo v državah OECD samo 30 odstotkov študentov, ki so začeli dodiplomske programe STEM, ženskega spola. Poleg tega je bil leta 2017 na svetovni ravni delež žensk, ki študirajo inženirstvo, proizvodnjo in gradbeništvo ali informacijsko in komunikacijsko tehnologijo (IKT), pod 25 odstotkov v več kot dveh tretjinah držav. To je kljub nedavnim mednarodnim rezultatom TIMSS 2019, ki kažejo, da so v 8. razredu naravoslovni in matematični dosežki dečkov in deklet podobni v mnogih državah, pri čemer so dekleta v nekaterih državah boljša od fantov pri matematiki in naravoslovju (Mullis et al., 2020). Jasno je, da so v igri dejavniki, ki niso naravoslovno in matematično znanje in spretnosti.¹⁵⁷

V EU je statistika v zadnjih letih nekoliko bolj optimistična. Čeprav so ženske še vedno nesorazmerno zastopane v delovni sili na področjih STEM, je večja ženska reprezentacija in izkoriščanje glasu ženskih voditeljic v teh panogah prispevalo k stalnemu povečanju števila žensk, ki so pridobile diplome iz področij STEM. Od leta 2019 je v EU več kot 6,3 milijona znanstvenic in inženirk, kar predstavlja 43 odstotkov vseh zaposlenih v STEM.¹⁵⁸

Čeprav se stanje v EU v zadnjih letih izboljšuje, to zaenkrat še ni vidno v Sloveniji, kjer ženske predstavljajo le 28 odstotkov delovne sile v STEM. Razlike med spoloma so še posebej velike na nekaterih najhitreje rastočih in najboljše plačanih delovnih mestih prihodnosti, kot sta računalništvo in tehnologija.¹⁵⁹

Poleg tega, da so ženske na teh področjih nesorazmerno zastopane, so tudi pogosto plačane manj od moških, njihove kariere so krajše, vodilnih mest ne zasedajo, moški kolegi se še vedno kitijo z njihovim delom, njihove zasluge za uspeh pa potiskajo v ozadje.¹⁶⁰

Svoj vidik omenjenega problema nam je bil v sklopu projekta predstavljen tudi med sestankom na sedežu podjetja S&T Iskratel (kasneje preimenovanega v Kontron, d.o.o.) v Kranju, kjer delež žensk, ki delajo v STEM poklicih v njihovem podjetju, znaša zgolj 6,5 odstotkov. To percipirajo zgolj kot refleksijo stanja v Sloveniji in tudi drugod po svetu. Menijo, da zgolj določitev kvot za ženske v teh poklicih ne bo zadostna rešitev tega problema, prav tako so mnenja, da gre za sistemsko težavo, saj se zelo malo deklet nasploh odloči za študij na področjih STEM. Ženske so zato na trgu dela manj zastopane in podjetja v določenih primerih nimajo zadostnih možnosti za njihovo zaposlitev. Prav tako so mnenja, da imajo kot zasebni gospodarski subjekt glede iskanja rešitev na tem področju omejene možnosti in da je za izboljšanje obstoječega stanja pristojna država. Kot glavno slabost neprisotnosti žensk v STEM

¹⁵⁷ UNESCO, Missing out on half of the world's potential: fewer female than male top achievers in mathematics and science want a career in these fields, 2022.

¹⁵⁸ Women in STEM, Stensborg.

¹⁵⁹ Enakost spolov in ženske v STEM, Računalniške novice.

¹⁶⁰ Senica, Ženske morajo biti za mizo, za katero se sprejemajo odločitve, Delo.

sami navajajo predvsem pomanjkanje raznolikosti, ki ima ključno vlogo pri inovacijah, kjer je zelo pomemben čim širši bazen idej. V podjetju zato podpirajo in aktivno sodelujejo v slovenskem projektu Inženirke in inženirji bomo!, ki je promocija inženirskih, tehnoloških in naravoslovnih poklicev ter inovativnosti med dijaki vodilnih slovenskih gimnazij ter na izboru Inženirka leta, ki je del tega projekta in naslavlja problem 'nevidnosti' inženirk v družbi. Z dijakinjami in dijaki ter s študentkami in študenti naravoslovnih in družboslovnih smeri sodelujejo tudi v drugih inovativnih projektih. Imajo tudi certifikat Družini prijazno podjetje.

O tej tematiki smo se imeli v sklopu projekta možnost pogovarjati z dr. Urošem Kerinom, pomočnikom direktorja področja za upravljanje s sredstvi in projekti ter vodjo Diagnostično analitskega centra pri podjetju ELES d.o.o. Vseh žensk v družbi ELES je na dan 14. 7. 2023 zaposlenih 126 oz. 22,3 odstotka od skupnega števila zaposlenih (564). Delež žensk na tehniških delovnih mestih na poročani dan znaša 4,1 odstotka (23). Od tega je na vodilnih tehniških delovnih mestih 17,4 odstotka žensk (4).

Po mnenju dr. Kerina je spodbuditev zanimanja in odprava stereotipov o poklicih na omenjenih področjih pri mlajših učenkah, torej že na prvi stopnji šolanja ključna za doseg višjega deleža deklet, ki se po končani srednji šoli vpišejo na tehnične fakultete. Dr. Kerin je predstavil tudi svojo izkušnjo, ko je med opravljanja dela v tujini dobil možnost ponuditi praktično izobraževanje slovenskim študentom. Po njegovih izkušnjah so bila dekleta bolj ambiciozna in pogumna v smislu, da so bila v večji meri pripravljena zapustiti dom z namenom pridobiti nova znanja in priložnosti kot fantje (na praksi je sodelovalo 7 deklet in 2 fanta).

1.3. Razlogi za pomanjkanje žensk v poklicih STEM

Na majhen delež žensk v izobraževanju in delu v STEM poklicih še vedno vplivajo stereotipi in družbena pričakovanja. Nekateri izmed razlogov, ki ohranjajo trenutno stanje so naslednji:

- slabo poznavanje kariernih možnosti, ki jih ponujajo STEM poklici;
- negativne predstave in stereotipi, da gre za moške poklice ali da so ti za ženske prezahtevni. S tem povezano je tudi psihološko stanje oz. občutek imenovan »imposter syndrom« pri katerem gre za to, da ženske sebe in svoje sposobnosti ocenjujejo slabše kot so te v resnici, kar jih odvrča že od same prijave na določena delovna mesta in pozicije;
- pomanjkanje ženskih vzornic na področjih STEM in zanemarjanje ženskih dosežkov v teh poklicih;
- pomanjkanje mentorjev in mentoric, ki bi lahko usmerjali in podpirali dekleta in ženske na študijski in karierni poti;¹⁶¹

¹⁶¹ CRDF Global, BREAKING BARRIERS, str. 7-14.

- pomanjkanje učnih izkušenj s strani učiteljev in učnega načrta v šoli zmanjšuje izpostavljenost deklet tehnološkim možnostim in poklicnim izbiram.¹⁶²

1.4 Posledice pomanjkanja žensk v STEM

1.4.1 Povečevanje neenakosti med spoloma

Enakost spolov na področju STEM je pomembna iz več razlogov. Enakopravnejši konkurenčni pogoji bi lahko pripomogli k zmanjšanju razlik v znanju in spretnostih med moškimi in ženskami, povečali zaposlenost in produktivnost žensk ter zmanjšali poklicno segregacijo. Povečanje deleža žensk na področju STEM bi lahko vplivalo na prekinjen krog revščine v skupnostih z omejenimi možnostmi, kjer ženske pogosto nimajo enakih možnosti kot moški.¹⁶³

1.4.2 Inovacije, ki ne služijo potrebam celotne populacije

Enakopravna zastopanost in vodstvo žensk na tehnoloških področjih bo zagotovilo, da bo tehnologija naše prihodnosti trajnostna in vključujoča in ne bo vodila k večji polarizaciji in delitvam v družbi. Ženske prinesejo svežo perspektivo in ženske inovatorke veliko pripomorejo k temu, da novi izdelki in procesi ustrezajo potrebam celotne populacije.¹⁶⁴

Prihodnost, v kateri bo tehnologija služila človeštvu in ne obratno, bo mogoče doseči le ob zagotovitvi, da bodo ženske enako zastopane na vseh področjih odločanja. Poleg njihove zadostne reprezentacije na področjih STEM v zasebnem sektorju, bo ta potrebna tudi na ravni politike, ki oblikuje regulacijo na tem področju. Ženske prispevke na teh področjih je treba obravnavati kot osrednjega pomena in si kot urgentno ter v velikem obsegu prizadevati za pospešene spremembe.¹⁶⁵

1.4.3 Pomanjkanje raznolikosti, izguba potencialnih idej

Raznolikost je ključnega pomena v tehnologiji, saj podjetjem omogoča ustvarjanje boljših in varnejših izdelkov, ki upoštevajo potrebe in želje vseh uporabnikov. Z razširitvijo nabora talentov se povečajo možnosti za pojav dragocenih novih spoznanj. Vse, kar omejuje inovativnost in ustvarjalnosti pušča družbo na slabšem, saj z izključenostjo žensk iz teh področjih izgubimo potencialne koristi, ki bi jih lahko prinesle njihove ideje. Obstaja veliko dokazov, da večja udeležba žensk izboljša inovacijsko uspešnost organizacij in družb. Raziskave

¹⁶² Enakost spolov in ženske v STEM, Računalniške novice.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Innovation, Creativity and the Gender Gap, WIPO.

¹⁶⁵ UN WOMEN, Op-ed: Technology and Gender Equality.

kažejo, da so raznolike, vključujoče ekipe bolj inovativne, raznolika podjetja pa bolj donosna.¹⁶⁶

1.5 Vpliv pandemije covid-19 na ženske v STEM

Povečevanje števila žensk, ki se odločajo za delo v STEM poklicih, je ključno na področju inovacij, predvsem v času kriz, kot je bila pandemija covid-19. Brez Kataline Karikó, ki je izumila mRNA tehnologijo, ki je bila uporabljena v cepivih podjetij Pfizer in Moderna in odkritja cepiva AstraZeneca znanstvenice Sarah Gilbert, bi se trajanje pandemije precej podaljšalo in svetovni družbi ne bi omogočilo vrnitve v normalno družbeno stanje. Ravno pomembnost teh odkritij nakazuje kako pomembno je, da se spodbuja ženske v STEM poklicih.¹⁶⁷

1.5.1 Posledice, ki so se pokazale med pandemijo covid-19

Delovne razmere med pandemijo covid-19 so bile za številne delavce precej slabše, predvsem pa so se te poslabšale za ženske, ki so morale po večini nase prevzeti še dodatno breme skrbi za družino in izobraževanje svojih otrok. V akademskem svetu so izredne razmere najbolj vplivale predvsem na čas, namenjen raziskavam v laboratoriju.¹⁶⁸ Ženske so morale med pandemijo zanje v primerjavi z moškimi nameniti 5 odstotkov manj časa. Tisti, ki pa so imeli otroka med prvim in petim letom starosti, pa so za raziskave namenili kar 17 odstotkov manj časa, z ozirom na dejstvo, da so bile ženske po večini primarni skrbniki otrok.¹⁶⁹ Covid-19 je zmanjšal možnosti razširjanja baze strokovnih poznanstev, zmanjšal je možnosti pridobivanja strokovnega mnenja ter vključevanja v nove projekte. Od začetka pandemije so morale ženske upočasniti že začete raziskovalne dejavnosti, začele so delati na manj novih projektih in pridobile manj sredstev, namenjenih raziskavam - vse to pa je bistvenega pomena za napredovanje njihove akademske kariere. Med letoma 2019 in 2020 je število publikacij znanstvenih del raslo hitreje pri moških kot pri ženskah, med pandemijo pa je bilo tudi manj prvih publikacij s strani žensk, v primerjavi s stanjem pred pandemijo.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Tour Chayes, Boosting female representation in STEM is crucial to global innovation.

¹⁶⁸ Caldarulo, Olsen, Frandell, Islam, Johnson, Feeney, et al., COVID-19 and gender inequity in science: Consistent harm over time.

¹⁶⁹ Covid-19 pandemic disproportionately affecting women in science and engineering.

¹⁷⁰ Caldarulo, Olsen, Frandell, Islam, Johnson, Feeney, et al., COVID-19 and gender inequity in science: Consistent harm over time.

VI. ŽENSKÉ IN TURIZEM

1. VLOGA ŽENSK V TURISTIČNEM GOSPODARSTVU

Vloga žensk v gospodarstvu turizma je izjemno pomembna in se je skozi čas še povečala.

Ena od ključnih vlog žensk v turizmu je v podjetništvu. Ženske so vse bolj prisotne kot lastnice in upraviteljice turističnih podjetij. Po podatkih Svetovne turistične organizacije (UNWTO) naj bi več kot tretjina turističnih podjetij po svetu imela žensko vodstvo. To je odraz ženskega podjetniškega duha in sposobnosti, da učinkovito upravljajo turistična podjetja ter soustvarjajo inovativne in trajnostne turistične izkušnje.¹⁷¹

Poleg tega so ženske v turizmu pomembne tudi kot delovna sila. Turistični sektor je pogosto delovno intenziven, kar pomeni, da je veliko število zaposlenih potrebno za uspešno delovanje. Ženske zasedajo različne vloge v panogi, kot so receptorke, natakarice, sobarice, turistične vodnice in še mnoge druge. Po podatkih Svetovne turistične organizacije ženske predstavljajo več kot 50 odstotkov zaposlenih v hotelski industriji in gostinstvu.

Na uradni spletni strani Svetovne turistične agencije (UNWTO) lahko zasledimo poseben zavihek z naslovom *Woman's empowerment and tourism*, kar podkrepi idejo našega projekta o pomembnosti in o opolnomočenju žensk tudi v turizmu, ter priča o tem, da temu posvečajo pozornost pomembne svetovne organizacije.¹⁷²

Svetovna turistična organizacija si skupaj z ZN ženske (UN Women) že od leta 2007 prizadeva, da bi se v turističnem sektorju v ospredje postavila vprašanja enakosti spolov ter spodbujala enakost spolov in opolnomočenje žensk. Prav tako si prizadevajo za spodbujanje držav članic k vključevanju vprašanj enakosti spolov v njihove turistične politike.¹⁷³

Svetovna turistična organizacija, na spletni strani predstavi nekaj dejstev:

- ženske predstavljajo večino turistične delovne sile v večini svetovnih regij,
- ženske so večinoma skoncentrirane na najslabše plačanih in najnižjih delovnih mestih v turizmu,
- ženske opravljajo veliko neplačanega dela v družinskih turističnih podjetjih.¹⁷⁴

Predpostavljajo, da ženske v turizmu ne prispevajo vsega svojega potenciala, ker so v večini zaposlene na nižjih in slabše plačanih delovnih mestih. Podjetja in organizacije, v katerih

¹⁷¹ UNWTO, *Putting women's empowerment center stage in tourism's recovery*, 2021.

¹⁷² UNWTO, *Women's empowerment and tourism*, b. d.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

prevladuje raznolikost in enakopravnost spolov, so uspešnejše, zato bi bilo smotrno, da se tudi v turističnem sektorju podjetja temu načelu približajo oz. ga čim bolj upoštevajo.¹⁷⁵

2. TURIZEM V POVEZAVI Z MIROM IN VARNOSTJO

Občutek varnosti turistov je v veliki meri odvisen od tega, kakšno predstavo oz. percepcijo o varnosti turistične destinacije si ljudje ustvarijo.¹⁷⁶ Predstavo o varnosti turistične destinacije lahko razdelimo na sedem predpostavk: (1) zaznavanje varnosti, (2) človeški elementi, (3) infrastruktura, (4) naravno okolje, (5) socialno okolje in (6) elementi upravljanja. Avtorji so uporabili podoben pristop ocene varnosti turistične destinacije, ki so ga razdelili na sedem dejavnikov: (1) varnostne norme, (2) varnostni menedžment, (3) aktivnosti in oprema, (4) varnostni viri, (5) infrastruktura in okolje, (6) varnostna tveganja pri potovanju ter (7) interakcija med turisti in domačini. Pomembno je, da se turistični akterji na turističnih destinacijah zavedajo pomena percepcije turistov glede varnosti ter na tem področju izboljšajo podobo varnosti turistične destinacije, saj bo le-to prav gotovo pripomoglo k privabljanju večjega števila turistov.¹⁷⁷

Varnostne razmere turistične destinacije so zaznamovane s splošnim dojemanjem turistov glede vprašanj povezanih z varnostjo, ki temeljijo na osnovi osebnih ocen o varnosti, nadzora policije in vzdrževanja reda. Na občutek varnosti turistov dodatno vpliva razpoložljivost objektov in opreme. Ključni vidiki tega področja vključujejo: hrano in nastanitev, zaščito ali zavarovanje za tvegane dejavnosti, nadzor varnosti in zmogljivosti za prvo pomoč. Tudi okoljski dejavniki lahko močno vplivajo na ocene turistov o varnosti destinacije. Te značilnosti vključujejo naravno in sociokulturno okolje območja, kot je verjetnost srečanja z ekstremnimi vremenskimi razmerami ali naravnimi nesrečami (npr. tajfuni, orkani, poplave, vročinski valovi, potresi), kakovost zraka in vode ter kulturni tabuji.¹⁷⁸

3. PAMETNI TURIZEM

Konflikti in obnova mesta, ki vključuje pametne rešitve, pa imajo vpliv tudi na lokalno gospodarstvo. Turizem predstavlja trenutno eno izmed smeri razvoja gospodarstev držav po konfliktu.¹⁷⁹

Na tej točki je za pametne turistične destinacije, ki so glavna točka regeneracije mest, pomembna tudi sposobnost in interes vključevanja žensk in zagotavljanje delovnih mest zanje.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Zou, Yu, Sense of safety toward tourism destinations: A social constructivist perspective. *Journal of Destination Marketing and Management*, str. 1.

¹⁷⁷ Ibid, str.2.

¹⁷⁸ Ibid, str. 5-6.

¹⁷⁹ Belal, Shcherbina, Smart-technology in city planning of post-war cities (2018) IOP Conf. Ser.: Mater. Sci. Eng, 365 022043, str. 3.

Pametni turizem (PT) ustvarja okolje, v katerem se odvijajo pozitivne izkušnje pri obiskovalcih.¹⁸⁰

EK je PT predstavila kot panogo, ki se odziva na nove izzive in zahteve v hitro spreminjajočem se sektorju, vključno z razvojem digitalnih orodij, izdelkov in storitev. PT ponuja enake možnosti in dostopnost za vse obiskovalce, veliko pozornosti pa namenja tudi trajnostnemu razvoju lokalnega prostora. PT podpira kreativnost lokalnih talentov, skrbi za dediščino in sodeluje z drugimi lokalnimi gospodarskimi panogami.¹⁸¹

Pomembna vloga PT je v vlaganju v infrastrukturo turistične destinacije, saj le to pomeni tudi širšo gospodarsko korist. Infrastrukturni razvoj pripomore h konkurenčnosti destinacije, še posebej kadar infrastrukturo posodobijo z digitalno tehnologijo. Pametne turistične destinacije se prav tako običajno vključujejo sisteme, ki omogočajo samooskrbo (npr. zelene površine, izboljšana kakovost vode in zraka ter trajnostna mobilnost).¹⁸²

V dokumentu *Strategija slovenskega turizma 2022 – 2028* je predstavljenih dvanajst ključnih faktorjev za uspešen razvoj turistične dejavnosti. Kot eden izmed ključnih kriterijev je poudarjen tudi trajnostni razvoj. Razvoj turizma za turistično destinacijo se smatra za uspešnega le, če ta temelji na trajnostnem načinu. Turistična panoga naj bi v največji možni meri koristila lokalnemu prebivalstvu. Strategija vključuje tudi tabelo s prikazom mednarodne konkurenčnosti 140-ih držav po celem svetu za potovanja in turizem za leto 2019. Slovenija je konkurenčna drugim turističnim destinacijam na področjih okoljske trajnosti in varnosti.¹⁸³

¹⁸⁰ Hello Lamp Post, What is Smart Tourism (And Why Does it Matter)?.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ *Strategija slovenskega turizma 2022 – 2028*, Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo RS, str. 87.

VII. SKUPNE UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA

Razvoj PM, utemeljen na varni družbi in odpornosti gospodarstva, je skladen s cilji Strategije razvoja Slovenije 2030 in Agendo 2030, še posebej z enajstim ciljem (11), trajnostna mesta in skupnosti, ki poudarja pomembnost oblikovanja mest, ki bodo bolj vključujoča, varna, odporna in trajnostna. Izpolnjevanje teh ciljev vpliva na mir in varnost, saj je lahko kakovost bivanja višja in želja po konfliktih manjša.

Vedno večjo vlogo pri razvoju PM mest igra UI, saj lahko učinkovito obdelava ogromne količine podatkov, kar omogoča vpogled v delovanje mesta, prepoznavo izzivov in sprejemanje odločitev za izboljšanje mestnega življenja. Napredni analitični modeli UI omogočajo obvladovanje kompleksnih izzivov, kot je npr. pandemija, ter ocenjevanje učinkovitosti rešitev za obvladovanje šokov. Kljub prednostim se, z vpeljevanjem UI v vsakdanje življenje, pojavljajo tudi nevarnosti, kot na primer pristranskost, ranljivost na hekerske napade, kar ogroža varnost in zasebnost prebivalcev ter zloraba osebnih podatkov, ki lahko privede do nepravičnih rešitev in diskriminacije.

Med raziskovanjem v okviru projekta je bilo ugotovljeno, da je treba več pozornosti nameniti krepitvi odpornosti PM in zagotavljanju varnega okolja, ki bi omogočalo nemoteno delovanje (kritične) infrastrukture, tehnologije in storitev v mestu tudi ob pretresih ali kriznih situacijah.

V projektu je bilo največ pozornosti namenjene enakovredni vlogi žensk pri zagotavljanju miru in varnosti. Ob tem smo se najprej spraševali o povezavi med razvojem PM in vključenostjo žensk ter pomenom enakosti pri oblikovanju urbanih inovacijskih politik. Na konferenci OZN z naslovom »Varna mesta za ženske in dekleta« leta 2015 je bilo ugotovljeno, da je sodelovanje žensk pri razvoju pametnih rešitev in PM ključno iz več razlogov ter vodi k oblikovanju bolj naprednih in vključujočih PM. Z zagotovitvijo enakomernega dostopa in sodelovanja pri ustvarjanju rešitev se povečuje raznolikost idej, perspektiv, znanja in izkušenj ter spodbuja ustvarjalnost in inovativnost. Pomeni tudi spoštovanje načela enakosti in omogoča, da so PM dostopna in pravična za vse prebivalce. Vključevanje žensk povečuje tudi bazo talentov in znanj ter zagotavlja enakost spolov za prihodnje generacije. Posebej pomembno je, da se vidik spola upošteva ob zbiranju in analizi podatkov pri razvoju PM. Vključenost žensk v procese oblikovanja strategij PM omogoča uporabo njihovega znanja in izkušenj pri ohranjanju tradicionalnih kultur, varstvu okolja in skrbi za skupnost. Priznavanje in upoštevanje perspektiv žensk prispeva k oblikovanju boljših rešitev, ki odražajo potrebe vseh prebivalcev in razvoju pravičnih, inovativnih ter enakopravnih mest. Sodelovanje žensk je prav tako ključno za trajnostni razvoj, enakost in vključujoče PM, kjer se vsak prebivalec počuti varno, slišano, spoštovano in enakopravno.

Krepitev vloge žensk v gospodarstvu ter zmanjševanje razlik med spoloma v različnih poslovnih sektorjih in panogah lahko ključno vpliva na gospodarsko rast in razvoj. Potrebno je sprejeti ustrezne ukrepe, kot so spodbujanje izobraževanja in razvoja znanj ter spretnosti žensk,

spodbujanje podjetništva žensk, odpravljanje diskriminatorskih zakonov in praks ter zagotavljanje dostopa žensk do finančnih storitev. Prav tako je pomembno določiti in spremljati ciljne deleže žensk v vodstvu, zagotoviti fleksibilen delovni čas ter izvajati programe za izobraževanje in urjenje vodstvenih veščin žensk. Študije so pokazale, da udeležba žensk v gospodarstvu podpira gospodarsko rast, socialni razvoj in zmanjšanje revščine.

V Sloveniji so se v zadnjih letih prizadevanja za spodbujanje enakosti spolov in ekonomskega opolnomočenja žensk povečala. Kazalnik tega je, da je Slovenija leta 2022 po podatkih EIGE med 136 državami po ekonomski udeležbi žensk dosegla 12. mesto, s čimer se je približala povprečju EU-27.

Eno od področij, kjer obstajajo vidnejše razlike med zastopanostjo žensk in moških na ravni izobraževanja in trga dela so področja STEM, ki so ključnega pomena za reševanje globalnih izzivov, kot so izzivi zdravstva za prihodnost in dobrobiti človeštva, podnebne spremembe in pomanjkanje naravnih virov. Gre za t.i. poklice prihodnosti, saj spodbujajo inovacije, družbeno blaginjo, vključujočo rast in trajnostni razvoj. Prav tako najdemo na področju STEM, kot sta inženirstvo in tehnologija ene izmed najhitreje rastočih in najbolj plačanih delovnih mest. K podzastopanosti žensk na teh področjih prispeva več različnih dejavnikov, kot so stereotipi, da gre za moške poklice in da ženske zanje niso dovolj sposobne, ter pomanjkanje ženskih vzornic in mentoric. Podzastopanost žensk lahko vodi v inovacije, ki so ustvarjene pretežno po meri moških in za moške ter pomanjkanje raznolikosti in izgubo dobrih idej. Položaj žensk na teh področjih se je še posebej poslabšal med pandemijo COVID-19. Povečanje žensk na področjih STEM bi prineslo mnoge koristi tako za ženske kot za celotno družbo in bi med drugim lahko pripomoglo tudi k pospešitvi gospodarstva, državni varnosti in varnosti podjetji.

Krepitev enakovredne vloge žensk v družbi vodi do stabilnega gospodarstva in varne družbe, kar igra ključno vlogo pri razvoju trajnostnega turizma. Če PM velja za varno destinacijo, je turistično bolj obiskana, kar pozitivno vpliva na razvoj gospodarstva in poveča število delovnih mest. Slovenija je po mednarodni lestvici konkurenčnosti za turizem leta 2019, najbolj konkurenčna na področjih okoljske trajnosti in varnosti, kar je pomembno za prepoznanje države kot pametne turistične destinacije. Kljub temu, bi se zlasti na področju digitalizacije in dostopnosti lahko bolj razvijala. Za trajnostni turizem je pomembno, da upošteva vidik spola in v oblikovanje trajnostnih politik enakovredno vključuje ženske. Tako bodo PM varnejša in privlačnejša za turistke.

V nadaljevanju so predstavljeni ključni predlogi, ki bi morali biti po mnenju projektne skupine skrbno preučeni in upoštevani s strani pristojnih organov pri pisanju novega Akcijskega načrta za ženske, mir in varnost.

- Pri oblikovanju in implementaciji regulacije o UI in drugih novih tehnologijah, če ta v nezadostni meri vključuje ženske, je treba pripraviti ustrezne dopolnitve, ki bodo na lokalni in državni ravni omogočale upoštevanje navedenih vidikov in tako bolj progresivno ureditev na področju UI.

- V izvedbenem pogledu je prav tako potrebno upoštevati, da se z razvojem pametnih in odpornih mest vključno z gospodarskim področjem in javno varnostjo povečuje razvoj in uporaba novih tehnologij in velikih podatkovnih sistemov, podprtih z umetno inteligenco. S tem so večja tudi tveganja, da se obdelava osebnih in drugih občutljivih podatkov že na ravni algoritmov in interneta stvari (IoT) izmika človeškemu nadzoru in varstvu človekovih pravic na eni strani, na drugi strani pa se povečuje tudi število kibernetičkih groženj in kibernetička kriminaliteta. Zato naj država, lokalni organi oblasti, gospodarske organizacije javnega in zasebnega sektorja primerno poskrbijo, da so pri načrtovanju, nabavi oz. nakupu, vgradnji in uporabi novih tehnologij in podatkovnih sistemov, podprtih z umetno inteligenco, v čim večji možni meri zagotovljeni učinkoviti mehanizmi in ukrepi za obvladovanje tveganj diskriminacije ter vseh drugih kršitev človekovih pravic, vseh oblik nasilja in drugih škodljivih pojavov, do katerih prihaja bodisi zaradi nezanesljivosti tehnoloških rešitev bodisi zaradi zlorab in odklonskih ravnanj.
- Državni in občinski organi, ki skrbijo za javno varnost naj odločneje zagotavljajo kakovosten javni prostor z visoko stopnjo javne varnosti in javnega reda, tako v fizičnem smislu kot v smislu uresničevanja demokracije in vključevanja vseh prebivalcev k upravljanju javnih zadev v PM. Dobro rešitev predstavljajo sistemi pametne razsvetljave, ki so povezani preko 5G tehnologije in omogočajo boljšo osvetljenost podhodov, ulic, parkov itd.
- PM naj sledijo ničelni toleranci do nasilja in to jasno sporočajo. PM morajo omogočati žrtvam nasilja dostopne informacije o storitvah in oblikah pomoči npr. plakati, letaki na javnih mestih, e-aplikacije. Spodbujati je treba prijavo nasilja in ustrezno sankcioniranje. PM naj tesno sodelujejo z organizacijami, ki se aktivno ukvarjajo s preprečevanjem nasilja. Država naj samostojno razvija oziroma vsaj sofinancira zasebne raziskave in razvoj enostavnih in široko dostopnih e-aplikacij, namenjenih ogroženim osebam (na primer ženskam), ki omogočajo hitro in učinkovito povezovanje subjektov ter pristojnih za odziv.
- Lokalne skupnosti, predvsem tiste, na območju katerih je prisotno večje število begunk, naj v svojih proračunih zagotovijo ustrezna sredstva za izvajanje ženske agende. Država naj lokalne skupnosti spodbuja in jim pomaga pri izvajanju ukrepov za zagotavljanje varnosti begunk in za preprečevanje diskriminatornih dejanj.
- Država naj pripravi strategijo vlaganja v raziskave in razvoj na področju kibernetičke varnosti, ki bo z zagotavljanjem dovoljšnjih sredstev spodbujala dekleta in ženske, da se odločajo za izbiro študija in nadaljevanje kariere na tem področju.

- V izobraževalnem sistemu je treba vzpostaviti programe mentoriranja in štipendiranja, namenjene ženskam, ki bi dekleta in ženske spodbudile k odločitvi za izbiro STEM poklicev. Prizadevati si je treba za izobraževanje žensk na področju najnovejših tehnologij oz. na tehnoloških področjih, ki postajajo vedno bolj pomembna (kot je na primer področje UI, informacijska in kibernetska varnost).
- Država naj preko resornih ministrstev (npr. Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport) organizira posebne dogodke, na katerih so prepoznane uspešne ženske (slovenke) v STEM poklicih v gospodarstvu in priznane vse njihove zasluge in dosežki, saj lahko te ženske tako postanejo vzornice drugim.
- Na področju delovne zakonodaje in v podjetjih si je potrebno prizadevati za boljše usklajevanje družinskega in poklicnega življenja (n.p. certifikat Družini prijazno podjetje), z nudenjem nege otrokom zaposlenih in več omogočanja dela na daljavo (hibridna delovna mesta), kjer je to možno.
- Država in lokalne skupnosti naj spodbujajo povezovanje žensk, ki so ali so bile aktivno vključene v politiko ter so pripravljene deliti svoje izkušnje, znanje in nasvete z ženskami, ki razmišljajo o kandidaturi za politično funkcijo. Država naj pri oblikovanju politik, ki urejajo družinsko življenje, vanje vključi različne oblike spodbud, ki bodo namenjene ženskam in jim bodo omogočile usklajevanje družinskega in političnega življenja.
- Medije je treba pozivati k poštenemu in pozitivnemu poročanju o dosežkih ter prispevkih žensk v politiki, skladno s Kodeksom novinarjev Slovenije, poleg tega pa je treba na ravni države sprejeti ukrepe, ki bodo preganjali in sankcionirali sovražni govor, še posebej na spletu.

Trajno zagotavljanje miru in varnosti ne bo uspešno brez sodelovanja žensk, pri čemer menimo, da je še posebej pomembna njihova vloga v gospodarstvu. Zato je pomembno, da se v pripravo novega Akcijskega načrta za ženske, mir in varnost vključijo tudi gospodarstvenice, ki bodo s svojimi izkušnjami prispevale k temu, da bodo v načrtu predvideni ukrepi, osredotočeni na njihovo enakovredno vlogo v gospodarstvu in ukrepi, ki upoštevajo vpliv gospodarstva na zagotavljanje miru in varnosti. Njihovo sodelovanje pri nastajanju, pa tudi kasnejšem izvajanju ukrepov Akcijskega načrta za ženske, mir in varnost je pomembno, ker uresničuje idejo, da nič, kar zadeva ženske, ne sme potekati brez njih, hkrati pa je to lahko dober zgled, da to idejo naša družba bistveno bolj ponotranji in dosledno izvaja na vseh področjih družbenega življenja.

VIII. SEZNAM VIROV IN LITERATURE

1. MONOGRAFIJE

- Forde, Daryll: HABITAT, ECONOMY AND SOCIETY, Routledge Library Editions - Anthropology and Ethnography, New York 1934. str. 293-294.
- Kempin Reuter Tina: SMART CITY VISIONS AND HUMAN RIGHTS: DO THEY GO TOGETHER?, Carr center for human rights policy harvard kennedy school, 2020.
- Oakley, Ann: GOSPODINJA: POGLAVJE O MITIH MATERINSTVA, Založba cf*, 2000. str. 169- 258.

2. ČLANKI

- Belal, Ali; Shcherbina, Elena: SMART-TECHNOLOGY IN CITY PLANNING OF POST-WAR CITIES, IOP Science, 2018, str. 1-7.
- Conflict Research Unit at the Clingendael institute: Summary: WOMENS ROLES IN CONFLICT PREVENTION, CONFLICT RESOLUTION AND POST-CONFLICT RECONSTRUCTION, str. 2-6.
- CRDF Global, BREAKING BARRIERS: Best Practices for the Advancement and Inclusion of Women in STEMM and National Security, 2021, str. 7-14.
- Cui, Lei; Xie, Gang; Qu, Youyang; Gao, Longxian; Yang, Yunyun: Security and Privacy in Smart Cities: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES, IEEE Access volume 6, 2018, str.
- H.M.K.K.M.B., Heratha; Mamta, Mittalb: Adoption of artificial intelligence in smart cities: A COMPREHENSIVE REVIEW, International Journal of Information Management Data Insights volume 2, 2022.
- Inger, Danilda; Grand Thorslund, Jennie: INNOVATION & GENDER, Vinnova, Sweden 2011.
- Lindberg, Malin; Uden, Maria: Women, reindeer herding and the Internet: AN INNOVATIVE PROCESS IN NORTHERN SWEDEN, The European Journal of Social Science Research, volume 23, 2010, str. 169-177.
- Longbing, Cao: AI AND DATA SCIENCE FOR SMART EMERGENCY, CRISIS AND DISASTER RESILIENCE, International Journal of Data Science and Analytics 15, 2023, str. 231–246.
- Mancini, Francesco; O'Reilly, Marie: NEW TECHNOLOGY AND THE PREVENTION OF VIOLENCE AND CONFLICT, Stability: international journal of security & development 2(3), Art. 55, 2013, str. 1-9.
- Nesti, Giorgia: Mainstreaming gender equality in smart cities: THEORETICAL, METHODOLOGICAL AND EMPIRICAL CHALLENGES, Information Polity 24, University of Padova 2019.
- Pichler Milanović N. idr, SMART CITIES – RANKING OF EUROPEAN MEDIUM-SIZED CITIES, January 2007.

- Schintler A., Laurie; McNeely L., Connie: Artificial intelligence, institutions, and resilience: PROSPECTS AND PROVOCATIONS FOR CITIES, Journal of Urban Management 11, George Mason University, USA 2022, str. 256-268.
- Shannon, Davis; Greenstein, Theodore: WHY STUDY HOUSEWORK? Cleaning as a Window Into Power in Couples, Journal of Family Theory & Review, North Carolina 2013, str. 63-71.
- Svetek, Mojca: SPOLNI STEREOTIPI IN DISKRIMINACIJA ŽENSK NA TRGU DELA, Psihološka obzorja, št. 28, Ljubljana 2019, str. 1-10.
- Ve, H. (1994). Gender differences in rationality, the concept of praxis, knowledge and future trends. In E. Gunnarson, & L. Trojer (Editors), Feminist voices on gender, technology and ethics. Lulea: Centre for Women's Studies Lulea University of Technology.
- Wajcman, Judy: FEMINIST THEORIES OF TECHNOLOGY, Cambridge Journal of Economics, volume 34, 2010, str. 143-152.
- Yongguang, Zou; Qionglei, Yu: Sense of safety toward tourism destinations: A SOCIAL CONSTRUCTIVIST PERSPECTIVE, Journal of Destination Marketing and Management, volume 24, 2022, str. 1-7.

3. PRAVNI VIRI

3.1. MEDNARODNE POGODBE

- Zakon o ratifikaciji Evropske socialne listine (spremenjene) (MESL), Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/99 (11. marec 1999).
- Zakon o ratifikaciji Konvencije Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (MKPNZND), Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 1/15 (19. december 2014).

3.2. DOKUMENTI OZN

- Agencija ZN za ženske, Strateški načrt 2022-2025, UNW/2021/6 (2021).
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, COVID-19 impact on gender equality in research & innovation : policy report, 2023-05-04 (2023).
- ICRC: Women and war, str. 2 (2015).
- Generalna skupščina ZN, Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030, A/RES/70/1 (2015).
- Generalna skupščina ZN, Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (1979).
- OZN, Pekinška deklaracija in izhodišča za ukrepanje (1995).
- OZN: Spremenimo svet: agenda za trajnostni razvoj do leta 2030, New York (25. do 27. september 2015).
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: Cracking the code: girls' and women's education in science, technology, engineering and mathematics (STEM), 10.54675/QYHK2407 (2017).

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: Missing out on half of the world's potential: fewer female than male top achievers in mathematics and science want a career in these fields, ED/E30/IGE/2022/06 (2022).

Varnostni svet ZN, Resolucija o ženskah, miru in varnosti, S/RES/1325 (2000).

3.3. DOKUMENTI EU

ESZD: Akcijski načrt EU za ženske, mir in varnost za obdobje 2019-2024 (5. julij 2019).

ESZD, Strategija in akcijski načrt za okrepitev sodelovanja žensk v civilnih misijah SVOP za obdobje 2021-2024 (21. december 2021).

Evropska komisija: Akcijski načrt EU za enakost spolov III – ambiciozna agenda za enakost spolov in opolnomočenje žensk v zunanjem delovanju EU za obdobje 2021-2025 (25. november 2020).

Evropska komisija: Delovni dokument služb komisije 2022: Letno poročilo o enakosti spolov v EU, Bruselj (8. marec 2022).

Evropska komisija: Evropa 2020: Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast, Bruselj (3. marec 2010).

Evropska komisija: Unija enakosti: strategija za enakost spolov za obdobje 2020–2025 (5. marec 2020).

Evropski svet: Ženske v konfliktih II: Bruseljska izjava o ukrepih za opolnomočenje žensk, št. 547/22 (9. junij 2022).

Uradni list Evropske unije: Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, št. 2010/C 83/02 (30. marec 2010).

Uradni list Evropske unije: Uredba EU o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov ter o razveljavitvi Direktive 95/46/ES, št. 2016/679 (27. april 2016).

3.4. NORMATIVNI AKTI RS

Predlog resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2023–2030.

Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020, Uradni list RS, št. 84/15.

Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020 (ReNPEMŽM15–20), Ur. l. RS, št. 84/15.

Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 59/19).

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1), Uradni list RS, št. 21/13.

Zakon o enakih možnostih žensk in moških (ZEMŽM), Uradni list RS, št. 59/02, 61/07 – ZUNEO-A, 33/16 – ZVarD in 59/19.

Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF, 14/15 – ZUUJFO, 11/18 – ZSPDSLS-1, 30/18, 61/20 – ZIUZEOP-A in 80/20 – ZIUOOPE).

Zakon o nalogah in pooblastilih policije (Uradni list RS, št. 15/13, 23/15 – popr., 10/17, 46/19 – odl. US, 47/19 in 153/21 – odl. US).

Zakon o občinskem redarstvu (Uradni list RS, št. 139/06 in 9/17).

Zakon o organiziranosti in delu v policiji (Uradni list RS, št. 15/13, 11/14, 86/15, 77/16, 77/17, 36/19, 66/19 – ZDZ, 200/20, 172/21, 105/22 – ZZNŠPP in 141/22).

Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-2), Uradni list RS, št. 163/22.

3.5. STRATEŠKI DOKUMENTI RS

Global Entrepreneurship Monitor: Dve desetletji dinamike podjetniškega razvoja: GEM Slovenija 2022, Maribor 2023.

Republika Slovenija: Nacionalni program spodbujanja razvoja in uporabe umetne inteligence v Republiki Sloveniji do leta 2025 (NpUI), Ljubljana 2021.

Republika Slovenija: Strategija kibernetске varnosti: vzpostavitev sistema zagotavljanja visokega nivoja kibernetске varnosti, 2016.

Republika Slovenija: Strategija mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči Republike Slovenije do leta 2030, 2017.

Republika Slovenija: Strategija slovenskega turizma 2022-2028, maj 2022.

SRIP Pametna mesta in skupnosti: vertikala Ekosistem pametnega mesta, februar 2020.

SRIP Pametna mesta in skupnosti: vertikala Varnost, februar 2020.

Vlada Republike Slovenije: Slovenska strategija pametne specializacije (S4), december 2017.

Vlada Republike Slovenije, Strategija razvoja Slovenije 2030, december 2017.

Vlada Republike Slovenije: Akcijski načrt Republike Slovenije za izvajanje resolucij Varnostnega sveta ZN o ženskah, miru in varnosti za obdobje 2018–2020, Poročilo o izvajanju za leto 2018.

Urad Republike Slovenije za Makroekonomske analize – UMAR: Poročilo o razvoju za leto 2022.

4. SPLETNI VIRI

Akbari, Ali; Lotfaliyan, Nilofar; Hasanpour, Mahsa: Practical Strategies and Smart City Solutions to Promote Women Security in Public Areas, URL: [https://www.researchgate.net/publication/351918495 Practical Strategies and Smart City Solutions to Promote Women's Security in Public Areas Case Study Tehran District 16](https://www.researchgate.net/publication/351918495_Practical_Strategies_and_Smart_City_Solutions_to_Promote_Women's_Security_in_Public_Areas_Case_Study_Tehran_District_16). (3.7.2023).

Billen, Christophe: Reporting Back to the Crowd, URL: https://thehagueinstituteforglobaljustice.org/peace_pid_176_id_279_3tk2t84qicjr3quwe24303/ (10.7.2023).

- Business Woman Media: Women spend more than men, but there are valid reasons why, URL: <https://www.thebusinesswomanmedia.com/women-spend-more-than-men-but-there-are-valid-reasons-why/> (2.8.2023).
- Caldarulo M, Olsen J, Frandell A, Islam S, Johnson TP, Feeney MK, et al.: COVID-19 and gender inequity in science: Consistent harm over time, URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0271089> (4.7.2023).
- Catshoek, Jonne: Learning from the Crowd, URL: https://thehagueinstituteforglobaljustice.org/peace_pid_176_id_279_3tk2t84qicjr3q_uwe24303/ (10.7.2023).
- Chang, Ji-in; Choi, Jeongsun; An, Hyunjin; Chung, Hye-Young: Gendering the smart city: A case study of Sejong city, Korea, URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275121003218> (3.7.2023)
- Citizenscience.si: Kaj je občanska znanost?, URL: <https://citizenscience.si/obcanska-znanost/kaj-je-obcanska-znanost/> (25.7.2023).
- Delo, Senica Saša: Ženske morajo biti za mizo, za katero se sprejemajo odločitve, URL: <https://www.delo.si/novice/znanoteh/zenske-morajo-biti-za-mizo-za-katero-se-sprejemajo-odlocitve/> (25.7.2023).
- Democracy Now!: Top UN Human Rights Official & Former Swedish FM on Palestine, Sudan & US Cluster Bombs to Ukraine, URL: https://www.democracynow.org/2023/7/17/margot_wallstrom_climate_palestine (18.7.2023).
- DiRROS Data: Politike odprte znanosti in ravnanja z raziskovalnimi podatki v Sloveniji, URL: <https://dirrosdata.ctk.uni-lj.si/odprta-znanost-v-sloveniji/> (26.7.2023).
- Dr. Williams, Abiodun: How can Technology Help Prevent Conflict and Build Peace?, URL: https://thehagueinstituteforglobaljustice.org/peace_pid_176_id_279_3tk2t84qicjr3q_uwe24303/ (10.7.2023).
- Društvo za nenasilno komunikacijo: Plakati za podjetja in organizacije - preprečevanje spolnega nadlegovanja, URL: <https://www.drustvo-dnk.si/zelite-izvedeti-vec/kampanje.html> (5.8.2023).
- European Commission: Smart cities, URL: https://commission.europa.eu/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_en#what-are-smart-cities (20.7.2023).
- European Commission: The Resilient City, URL: <https://urban.irc.ec.europa.eu/thefutureofcities/the-resilient-city#the-chapter> (20.7.2023).
- European Parliament: EU AI Act: First regulation on artificial intelligence, URL: https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence?&at_campaign (22.7.2023).

- European Parliament: Artificial Intelligence in smart cities and urban mobility: How can Artificial Intelligence applications be used in urban mobility and smart cities and how can their deployment be facilitated, URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/662937/IPOL_BRI\(2021\)662937_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/662937/IPOL_BRI(2021)662937_EN.pdf) (1.7.2023).
- Eurostat: Gender pay gap statistics, URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_pay_gap_statistics#Gender_pay_gap_levels_vary_significantly_across_EU (1.7.2023).
- Evropska unija: Evropski strukturni in investicijski skladi, URL: <https://www.eu-skladi.si> (1.7.2023).
- Evropski svet: Odbor za evropski raziskovalni prostor in inovacije, URL: <https://www.consilium.europa.eu/si/council-eu/preparatory-bodies/european-research-area-and-innovation-committee-erac/> (1.7.2023).
- Frąckiewicz Marcin: The Role of Artificial Intelligence in Disaster Recovery and Reconstruction, URL: <https://ts2.space/en/the-role-of-artificial-intelligence-in-disaster-recovery-and-reconstruction/> (5.7.2023).
- Generalni direktorat za notranjo politiko: Politika enakosti spolov v Sloveniji, URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510010/IPOL_STU\(2015\)510010_SL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510010/IPOL_STU(2015)510010_SL.pdf) (3.7.2023).
- Global policy, Foster, Stephenie: Women in Stem: Critical to Innovation, URL: <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/10/01/2019/women-stem-critical-innovation> (2.7.2023).
- GO IRENA: Solar PV Employs More Women Than Any Renewables, URL: <https://www.irena.org/News/pressreleases/2022/Sep/Solar-PV-Employs-More-Women-Than-Any-Renewables> (2.8.2023).
- Gospodarska zbornica Slovenije: O predavanju in predavateljicah, URL: <https://www.gzs.si/Portals/PanogaZIT/Vsebine/novicepriponke/O%20PREDAVANJIH%20IN%20PREDAVATELJICAH.pdf?timestamp=1679331761492> (1.8.2023).
- Gospodarska zbornica Slovenije: IKT horizontalna mreža, SRIP PMIS, URL: <https://ikthm.gzs.si>
- GOV.SI: Ministrica Fajon predstavila feministično zunanjo politiko kot sodobno, v prihodnost zavrto politiko, URL: <https://www.gov.si/novice/2023-03-08-ministrice-fajon-predstavila-feministicno-zunanjo-politiko/> (24.7.2023).
- GOV.SI: Znanost, URL: <https://www.gov.si/podrocja/izobrazevanje-znanost-in-sport/znanost/> (27.7.2023).
- Gregorič, Marta; Perko, Mitja; Sodja, Urška; Pečar, Janja; Čelebič, Tanja: Plačna vrzel in neenakosti spolov v Sloveniji, URL: https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/kratke_analize/2020_10_Placna_vrzeli_Gregorcic/Placna_vrzeli_in_neenakosti_spolov_v_Sloveniji.pdf (3.7.2023).

Hello Lamp Post: What is Smart Tourism (And Why Does it Matter)? URL: <https://www.hlp.city/what-is-smart-tourism-and-why-does-it-matter/> (4.7.2023).

Iskatel: Projekt 5G Varnost, URL: <https://5gvarnost.iskratel.com> (1.7.2023).

Javni razpis: Natečaj za podelitev finančnih spodbud za najboljši poslovni model in njegovo predstavitev podjetnic začetnic 2023, URL: <https://www.spiritslovenia.si/razpis/402> (31.7.2023).

Kaker, Janja: Realnosti steklenega stropa, URL: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_kaker-janja.pdf (3.7.2023).

Kotnala, Sunita; Ghosh, Rajashree: Calling for a gender approach to 'smart' and 'resilient' cities, URL: <https://wrd.unwomen.org/explore/insights/calling-gender-approach-smart-and4-resilient-cities> (10.7.2023).

Madsen, Ulla: Women & the economy, URL: <https://www.soroptimistinternational.org/women-the-economy/> (1.7.2023).

McKinsey digital, Blumberg S, Krawina M, Mäkelä E, Soller H: Women in tech: The best bet to solve Europe's talent shortage, URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/women-in-tech-the-best-bet-to-solve-europes-talent-shortage#/> (2.7.2023).

NATO: Women, Peace and Security, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm (6.7.2023).

Nelson, Mark: Designing Peace Technology for Profit, URL: https://thehagueinstituteforglobaljustice.org/peace_pid_176_id_279_3tk2t84qicjr3q_uwe24303/ (1.7.2023).

Odporna knjižnica: Načela odprte znanosti, URL: <https://odprtaknjiznica.splet.arnes.si/odprta-znanost/nacela-odprte-znanosti/> (25.7.2023).

Office of the Special Adviser on Gender: Landmark resolution on Women, Peace and Security, URL: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/> (4.7.2023).

Poročilo o varnosti in integriteti: Rezultat IR.11 naloge T.3.4 Celovita (end-to-end) varnost in integriteta, URL: https://5gvarnost.iskratel.com/wp-content/uploads/2021/08/5GVAR-IR3-R11_Javen.pdf (1.8.2023).

Pravna fakulteta UL: Razvoj in odpornost pametnih mest in skupnosti na področju javne varnosti, URL: <https://www.pf.uni-lj.si/raziskovanje-in-projekti/razvojni-in-izobrazevalni-projekti/razvoj-in-odpornost-pametnih-mest-in-skupnosti-na-podrocju-javne-varnosti/> (6.8.2023).

Pravna fakulteta UL: Študenti v delovnem okolju (ŠULDO), URL: <https://www.pf.uni-lj.si/raziskovanje-in-projekti/razvojni-in-izobrazevalni-projekti/studenti-ul-v-delovnem-okolju-suldo/> (6.8.2023).

Puig Larrauri, Helena: Strengthening Bottom UP Approaches, URL: https://thehagueinstituteforglobaljustice.org/peace_pid_176_id_279_3tk2t84qicjr3q_uwe24303/ (10.7. 2023).

- Računalniške novice: Enakost spolov in ženske v STEM, URL: <https://racunalniske-novice.com/enakost-spolov-in-zenske-v-stem/> (30.7.2023).
- Računalniške novice: Kdo lahko povzroči več škode? Vojak ali heker?, URL: <https://racunalniske-novice.com/kibernetske-vojne-kibernetska-varnost-kibernetski-napadi-informacijska-varnost/> (2.7.2023).
- Sangiuliano, Maria: Smart Cities and Gender: main arguments and dimensions for a promising research and policy development area, URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WRGS/Gender-Digital/MariaSangiuliano.pdf> (8.7.2023).
- SRIP Pametna mesta in skupnosti: Vertikala Varnost, URL: <http://pmis.ijs.si/sl/varnost/> (31.7.2023).
- SRIP Pametna mesta in skupnosti: Fokusna področja – vertikalne, URL: <http://pmis.ijs.si/sl/podrocja/> (20.6.2023).
- Statistični urad Republike Slovenije: Praznik dela: 1. maj, Praznik dela, URL: <https://www.stat.si/statweb/News/Index/11067> (1.6.2023).
- Stensborg: Women in STEM – Inspiring Leaders Changing the World One Innovation At A Time, URL: <https://stensborg.com/women-in-stem-inspiring-leaders-changing-the-world-one-innovation-at-a-time/> (30.6.2023).
- Svet Evropske unije: Skepi Sveta o ženskah, miru in varnosti, URL: <https://www.consilium.europa.eu/sl/press/press-releases/2022/11/14/council-conclusions-on-women-peace-and-security/> (2.7.2023).
- The World Bank: No economy can reach its full potential where women do not have equal opportunities, URL: <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2022/03/08/no-economy-can-reach-its-full-potential-where-women-do-not-have-equal-opportunities> (1.7.2023).
- The World Bank: The world bank in gender: overview, URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/gender/overview#1> (1.7.2023).
- Times Higher Education , Tour Chayes, Jennifer: Boosting female representation in STEM is crucial for global innovation, URL: <https://www.timeshighereducation.com/campus/boosting-female-representation-stem-crucial-global-innovation> (2.7.2023).
- U.S. Department of State: Women's economic empowerment in APEC: Reflecting on a decade of impact, URL: <https://www.state.gov/womens-economic-empowerment-in-apec-reflecting-on-a-decade-of-impact/> (1.7.2023).
- UN Chronicle: Preventing Crisis and Conflict: Women's Role in Ongoing Peace Processes, URL: <https://www.un.org/en/chronicle/article/preventing-crisis-and-conflict-womens-role-ongoing-peace-processes> (5.7.2023).
- UN WOMEN: Guiding documents, URL: <https://www.unwomen.org/en/about-us/guiding-documents> (2.7.2023).

UN WOMEN, Op-ed: Technology and Gender Equality – bringing women and girls to the centre of innovation, URL: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/op-ed/2023/03/op-ed-technology-and-gender-equality-bringing-women-and-girls-to-the-centre-of-innovation> (1.7.2023).

UN WOMEN: About UN Women, URL: <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women> (5.7.2023).

UN WOMEN: Conflict prevention and resolution, URL: <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/conflict-prevention-and-resolution> (4.7.2023).

UN Women: Smart Cities Are Safe Cities, URL <https://asiapacific.unwomen.org/en/news-and-events/stories/2015/06/smart-cities-are-safe-cities>, (6.7.2023).

UN WOMEN: The 2030 Agenda for Sustainable Development, URL: <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/2030-agenda-for-sustainable-development> (3.7.2023).

UN: Women, Peace and Security, URL: <https://dppa.un.org/en/women-peace-and-security> (4.7.2023).

UNESCO: Covid-19 pandemic disproportionately affecting women in science and engineering, URL: <https://www.unesco.org/en/articles/covid-19-pandemic-disproportionately-affecting-women-science-and-engineering> (1.7.2023).

IskrateL, d.o.o., Kranj, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za elektrotehniko, Telekom Slovenije d.d., OSI d.o.o.: 5G Varnost: Primeri uporabe in zahteve 5G Safety, URL: <https://5gvarnost.iskrateL.com/wp-content/uploads/2019/07/5GVAR-IR2-R03-Javni.pdf> (20.7.2023).

United Nations Educational: Scientific and Cultural Organization, Girls' and women's education in science, technology, engineering and mathematics (STEM), URL: <https://www.unesco.org/en/gender-equality/education/stem> (29.7.2023).

United Nations Office for Disaster Risk Reduction: Making Cities Resilient, URL: <https://mcr2030.undrr.org> (20.7.2023).

United Nations: Women's economic empowerment would yield huge dividends for peacebuilding efforts, speakers tell security council, urging greater action to end gender barriers, URL: <https://press.un.org/en/2022/sc14825.doc.htm> (1.7.2023).

UNWTO: Putting women's empowerment centre stage in tourism's recovery, URL: <https://www.unwto.org/news/putting-women-s-empowerment-centre-stage-in-tourism-s-recovery> (2.8.2023).

UNWTO: Women's empowerment and tourism, URL: <https://www.unwto.org/gender-and-tourism> (23. 8. 2023).

Vlada Republike Slovenije: Digitalizacija družbe, URL: <https://www.gov.si teme/digitalizacija-druzbe/> (20.7.2023).

WIPO: Innovation, Creativity and the Gender Gap, URL: <https://www.wipo.int/ip-outreach/en/ipday/2018/innovation-creativity-gender-gap.html> (30.7.2023).

Zagovornik načela enakosti Republika Slovenija: Priročnik o evropskem protidiskriminacijskem pravu – izdaja iz leta 2018, URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-handbook-non-discrimination-law-2018_sl.pdf (4.7.2023).

Združenje manager: Vloga žensk v gospodarstvu in družbi, URL: <https://www.zdruzenje-nz.si/library/1856> (1.7.2023).

Ženske v kibernetiki varnosti - trendi, priložnosti in aktualni izzivi, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BSuq0T-kvs4> (1.8.2023).